

BONAPARTE ME DISAIT

Pag 4	Om te kunnen getuigen, moet men getuige zijn; om te kunnen spreken, moet men dichtbij staan. Wat zal er van de geschiedenis terechtkomen als de schaamte om eerbare waarheden te spreken, tijdgenoten alleen maar de vrijheid geeft om beledigende leugens of schandelijke waarheden te verkondigen? Wat! Over het kwaad mag gesproken worden, maar het goede moet door het nageslacht worden geraden! Slechts één emotie had mijn oordeel kunnen vertroebelen: een intense en diepe genegenheid, een gevoel van levendige vriendschap voor de Eerste Consul, maar zelfs tegen dit gevoel moest ik mezelf beschermen. Een man, die iedereen iets verschuldigd is, zou niemands vriend moeten zijn. Velen zullen deze lofbetuiging bekritisieren. Ik verklaar dat ik dat niet van plan ben. Ik ben een getuige en ik leg een verklaring af. Ik wil de feiten weergeven, als deze feiten prijzenswaardig zijn, dan moet ik de feiten de schuld geven. P.L.Røederer 1754 - 1830
5	De man is oninteressant: het is zeldzaam om zulke belangrijke rollen te hebben gespeeld en toch zo weinig sporen in de geschiedenis te hebben achtergelaten. Een ongeneeslijke middelmatigheid kleeft aan Røederers persoon, aan zijn ideeën en zijn daden. Als schrijver is zijn pen niet beter dan zijn denken en zijn stijl is even vlak als zijn doctrine, ondanks een zekere burgerlijke pretentie en een nogal provinciaal aanstellerij van paradoxen. Als politicus daarentegen is hij compleet. Hij belichaamt in zichzelf de ideale fusie tussen het parlementarisme van het Ancien Régime en dat van de 19e eeuw: jurist, adviseur van het Parlement van Metz onder Lodewijk XVI, afgevaardigde in de Staten-Generaal en de Grondwetgevende Vergadering; syndicus, dat wil zeggen prefect van de Seine, onder de Conventie; directeur-eigenaar van de Journal de Paris onder het Directoire; belangrijkste medewerker aan de 18e Brumaire en, onder Bonaparte, staatsraad, directeur van de publieke opinie*; Senator, minister van Financiën van koning Jozef in Napels, vervolgens minister van Napoleon, bekleed met de lucratieve sinecure van staatssecretaris van het Groothertogdom Berg en graaf van het Keizerrijk; adellijke titel van Frankrijk tijdens de Honderd Dagen... Tijdens de Restauratie verdeelde hij zijn tijd tussen bestuursfuncties, geflirt, literatuur en Orleaanse intriges. In 1830 betrad de bejaarde graaf Røederer het beloofde land, dat de generatie van 1789 al had gezien: Louis-Philippe riep hem terug in de Kamer van Pairs. Nunc dimittis? Nee: al zijn liberalisme kon de tachtigjarige, die de laatste nacht van Lodewijk XVI's regering en de eerste van zijn eigen regering met Bonaparte had doorgebracht, er niet van weerhouden terug te keren naar de actieve politiek om de rechten van de machthebbers te verdedigen... Hij had het verdiend om te sterven in de schaduw van die beste republiek, waarnaar hij zijn hele leven als rijke bourgeois had verlangd en die hem al meerdere malen was ontgaan.

	*Hij liet deze compromitterende titel op een meer prozaïsche manier afzwakken tot die van irecteur van het openbaar onderwijs.
6	Eerst op 10 augustus, toen de schijnwerpers van de constitutionele monarchie instortten; vervolgens bij de opkomst van het Keizerrijk, toen Napoleon eindelijk tevoorschijn kwam uit de schaduw van deze Bonaparte in wie hij een Washington had gehoopt te vinden, maar die zich ontpopte als een Caesar. Een macht die hard genoeg is om de massa op haar plaats te houden – de onderklasse; maar mild genoeg om ruimte te laten voor de privébelangen van de bezittende klassen – Røederers ideaal gaat niet verder: het regime van deze grote financiële beheerder is dat van de tweehonderd families. Zijn enige excessen waren gericht tegen de religie: in dat opzicht was hij de belichaming van de achttiende-eeuwse mens. Als journalist blonk hij uit in antiklerikalisme. Woede, voegde Beugnot eraan toe, had hem uit de kring van goede smaak gedreven, en God strafte hem daarvoor, want hij is er nog niet naar teruggekeerd. Onder zijn norse uiterlijk, en ondanks een fundamentele luchtigheid, leefde Pierre-Louis Røederer het leven ten volle. Hij hield van geld. Hij hield van macht. Hij hield van comfort. Hij hield van vrouwen. Aan hen droeg hij zijn laatste werk op, Mémoires sur la Société polie, waarin de man die toevallig met de driekleurige sjerp aanwezig was bij de val van de oude monarchie, de man die op 19 Brumaire generaal Bonaparte naar Saint-Cloud volgde als een van de meest fervente vrijwilligers, met niet zonder vindingrijkheid het Hôtel de Rambouillet en Mme de Maintenon rehabiliteert. Voor hen had hij de traditie van de Hoven van de Liefde nieuw leven ingeblazen op zijn landgoed in Bois-Roussel. Vrouwen, vervolgt Sainte-Beuve, speelden altijd een belangrijke rol in Raederers denken; hij hield van hen, onder andere om hun geestigheid en hun conversatie. Hij overleed vredig en door een ongeluk in de nacht van 17 op 18 december 1835, op bijna tweeëntachtigjarige leeftijd. Hij had tot het allerlaatste moment een zekere vitaliteit behouden. Intussen zocht hij zijn toevlucht in de historische fictie van een denkbeeldige Lodewijk XII, Orléans, die koning van Frankrijk en Napels werd, een fictie waarin Joseph Bonaparte en Citizen Egalité in gelijke mate voorkomen. Hij had ook een grote genegenheid voor de Joden, wier integratie in het Franse leven hij bevorderde in overleg met de verontrustende groep van de Academie van Metz, waarvan de activiteiten in de aanloop naar de Revolutie een suggestieve achtergrond onthullen.
7	De auteur van Mes Poisons voegt zijn gevaarlijkste inkt toe. En Talleyrand, om het nog preciezer te zeggen: Røederer heeft geluk gehad, hij stierf in het materialisme, in de waarheid.

	* Deze doorsnee man bezat echter een genie: hij wist hoe hij moest kijken en bovenal wist hij hoe hij moest luisteren. Geen van Napoleons gesprekspartners heeft ons zo nauwkeurig de exacte klank van zijn stem, de precieze cadans van zijn zinnen en het ritme van zijn conversatie kunnen overbrengen. Vanuit dit perspectief bezien, moet Røederer worden beschouwd als een van onze meest bewonderenswaardige memoireschrijvers. Want het gebrek aan kunstgrepen, dat een zekere mate van getrouwheid in de weergave mogelijk maakt, is het kenmerk van een groot kunstenaar. Interviews met de keizer zijn er zeker in overvloed; sterker nog, er zijn er te veel. De minst gefabriceerde zijn die vanuit Sint-Helena, waarvan de schrijvers betoverd en overweldigd lijken door de woedende, gevangen macht, die via hen de publiciteit voor een uiteindelijke, triomfantelijke terugkeer orkestreert. Gourgaud, Montholon en vooral de volleerde verslaggever-spion Las Cases vragen ons slechts om hun aandacht te richten op het direct herkennen van valse noten. De enorme hoeveelheid memoires van burgers en militairen over het Keizerrijk staat vol met gesprekken met Napoleon. Nog minder zijn er echter losse uitspraken en terloopse opmerkingen te vinden, die vaak gebruikt worden om bloemlezingen samen te stellen. Weinig van deze verslagen wekken de indruk van volledige authenticiteit, zelfs niet de dialogen, die met een Dumas-waardige flair zijn gereconstrueerd door de vlotte pen van Lucien Bonaparte, ten tijde van Hernani en de Tour de Nesle. Tot de meest opvallende stukken behoren Pelet de la Lozère, dat alleen betrekking heeft op de Staatsraad en waarvan de gevonden steno-aantekeningen het benaderende karakter ervan benadrukken; Abbé de Pradt, wiens monoloog over de Russische veldtocht een onbekend meesterwerk van uiterst heldere boosaardigheid is en de geestige graaf Beugnot, ondergeschikt aan Røederer in het bestuur van het Groothertogdom Berget, waarvan we om die reden enkele fragmenten in een voetnoot opnemen.
8	Maar wat betreft de perfectie van de opname, de helderheid van het geluid op de cd, blijft Røederers dagboek ongeëvenaard. Het is, met betrekking tot keizerlijke verklaringen, wat Baron Fains memoires zijn voor werkmethode: het document dat dient als maatstaf voor de beoordeling van alle andere. Bij Røederer luisteren we werkelijk naar de stem van zijn meester. Het is altijd fijn om die stem te horen. Het tijdperk van Napoleon staat nog steeds heel dicht bij ons; de problemen die hij moest oplossen lijken op die van ons. Nauwelijks twee mensenlevens scheiden ons ervan*. Hetzelfde gevoel van urgentie en actualiteit, dat zo sterk de aandacht vestigde op Fiévée's <i>Advies aan Napoleon</i>, dat onlangs opnieuw onder de aandacht is gebracht door <i>le Roman de l'Histoire</i>, is ook terug te vinden in deze pagina's van Røederer, die zo onbekend zijn, behalve bij een handjevol historici.

	Ze waren niet geschreven met het oog op publicatie: de onvermoeibare leugendetector vermoedde waarschijnlijk niet dat deze aantekeningen, die hij voor eigen gebruik met een fonografisch besef had gemaakt, ooit zijn enige bron van roem zouden worden. Is dat de reden waarom ze verlicht worden door een innerlijk gevoel dat als door transparantie door hen heen schijnt en hen, onbeschrijfelijk, een onmetelijke emotionele kracht verleent? Als Napoleon zo levendig uit dit kostbare boekje tevoorschijn komt; als we, door ze daarin te ontdekken, zijn persoon, zijn blik, zijn woorden plotseling zo dichtbij en vertrouwd voelen, dan komt dat doordat de auteur, in ieder geval voor een tijd, meer deed dan de redder van zijn land bewonderen: hij hield van hem. Zijn overblijfselen rusten in vrede. MAXIMILIEN VOX *. Dezelfde ogen die de keizer zagen, zagen ook de auteur van deze regels: mijn overgrootvader herinnerde zich Napoleons gezicht perfect. Hij schrijft erover in zijn memoires: "We hadden de gelegenheid om Napoleon I te zien vertrekken van het Champ de Mars, waar hij een parade had afgenomen en ik heb de pijnlijke indruk die de bleke gelaatskleur van deze arme man op mij maakte, kort voor zijn uiteindelijke val bij Waterloo, altijd in mijn geheugen gegrift staan." [Dr. Gustave Monod, De familie Monod, Parijs 1890.]
9	SOMMAIRE (Inhoud) I PREMIÈRE RENCONTRE LES SIGNES ET LES IDÉES. - A LA VEILLE DU 18 BRUMAIRE. - IL N'Y A PAS PLUS PUSILLANIME QUE MOI. - LES PRÉFACES DU CITOYEN LEBRUN. - L'IMAGINATION DES FRANÇAIS. - JOSEPHINE ET LE RENARD. II LE PREMIER CONSUL EN 1800.- SI J'ÉTAIS MORT A MARENGO... - MARINE ET COLONIES. - SI JE GOUVERNAIS UN PEUPLE DE JUIFS... - JE NE SUIS PAS SECONDÉ. - MÉTAPHYSIQUE ET RELIGION. - LETTRE DE LOUIS XVIII. - L'HABIT DE LA GARDE. - AMERICANA. III AU CONSEIL D'ETAT. - MAUVAISE HUMEUR. - LE SYSTÈME DES NOTABLES. - L'OMBRE DE FOUCHÉ. - RICHES ET PAUVRES. - MOI, JE SUIS PHILOSOPHE. IV LES FRÈRES BONAPARTE. - LE DON JOSEPH, LE SPIRITUEL LUCIEN ET LE SENSIBLE LOUIS. - PARTIRA, PARTIRA PAS. - LE PARALLÈLE DE CROMWELL. - LUCIEN NE VEUT PAS ÊTRE GOGUENARDÉ. - CIVILS OU MILITAIRES? - LE CORPS LÉGISLATIF. V L'ATTENTAT DU 3 NIVOSE AN IX. - ROYALISTES, ANGLAIS, JACOBINS? - CHEZ MADAME BONAPARTE. - 'CAVEANT CONSULES'. - DES

	POUVOIRS D'EXCEPTION? - DÉPORTATION PAR RAISON D'ETAT. - JE NE ME LAISSERAI PAS INSULTER COMME UN ROI. VI TRISTE COMME LA GRANDEUR. - LE FILS DE LA POULE BLANCHE. - REPAS-ÉCLAIRS. - PAQUES 1802. - LÉGAT DU PAPE. - JOSEPH BONAPARTE MÉDITE SUR SON AVENIR. - AFFAIRES DE SUISSE ET AFFAIRES DE FRANCE. - CONTAGION DE LA DÉMOCRATIE. VII 1803. - M. DE BONALD ET VOLTAIRE. - LE VIN EST RÉVOLUTIONNAIRE. - QUESTION DE TITRES. - LE GRAND CONSUL. - LANNES. - PARIS ET LES PARISIENS. - FRANC-PARLER D'UN HELVÈTE. - ON NE ME CONNAYT PAS ENCORE. - MOI, JE N'AI POINT D'AMBITION...
10	XIII LA QUERELLE DE L'HERÉDITÉ. - RAPPORT DE RÆDERER (1804). - VOUS N'AVEZ PARLÉ QUE DE MON FRÈRE! - UN CŒUR D'HOMME. - JE SUIS NÉ DANS LA MISÈRE. - QUE VEUT DONC JOSEPH? - MA MAITRESSE, C'EST LE POUVOIR. - J'AIME HORTENSE. - MA FEMME SERA COURONNÉE. - CÉSAR N'A PAS EU D'ENFANTS. IX LE ROI JOSEPH EN 1809. - LE DON DE COMMANDER. - UN ROI PEU MILITAIRE. - MES ÉTATS DE SITUATION. - LA COCARDE ROUGE. - JE COUCHE AVEC LA FRANCE. - JULIE CLARY, REINE D'ESPAGNE. - TALLEYRAND ET LE DUC D'ENGHIEN. - LETTRES DE DEUX FRÈRES. - JOSEPH MIS A NU. X SAINTE-BEUVE ET RÆDERER. - ENTRETIEN AVEC LE GÉNÉRAL LASSALLE. - LE DINER DE VALLADOLID. - LA GLOIRE A TRENTE ANS. - GUERRE ET GUERRILLA. - SARAGOSSE. - CES BONS ALLEMANDS. - LES BELLES DAMES DE SALAMANQUE. - LE HÉROS BONAPARTE. - SOUVENIRS DU GÉNÉRAL THIÉBAULT. XI 1810. - LES FINANCES DU GRAND-DUCHÉ DE BERG. - EXAMEN D'UN BUDGET. - LE COMTE BEUGNOT. - LES FRANÇAIS A DUSSELDORF. - PALAIS ET BATIMENTS. - L'A. B. C. DE LA COMPTABILITÉ. - MINISTÈRE DES RECETTES CONTRE MINISTÈRE DES DÉPENSES. XII PHYSIOLOGIE DE LA NORMANDIE. - LE CŒUR ET LE PORTE-MONNAIE. - ANCIENNE ET NOUVELLE NOBLESSE. - UN HONNEUR POUR DIEU. - L'EM-PEREUR A ALENÇON. - ENQUÊTE SUR L'ESPRIT PUBLIC. - L'ÉVÊQUE EST UN MAUVAIS SUJET!

	1813. - APRÈS LA DÉFAITE. – MÉSAVENTURES DE M. BEUGNOT. - LE ROI JOSEPH S'AMUSE. - LA PASSION DE RÉGNER. - MORTEFONTAINE. - LA VIGNE DE NOTRE PÈRE! - FAIBLESSE DU SÉNAT. - LA GUERRE ET LA PAIX. - L'ENNEMI SUR LA FRONTIÈRE.
11	<i>Een van de mannen die hun ware aard het best vertaalden en onthulden door middel van woorden...</i> <i>[Sainte-Beuve.]</i> EERSTE ONTMOETING 18 BRUMAR. - SCHETSEN EN IDEEËN. - AAN DE VOORAVOND VAN DE 18 BRUMAIRE. - "ER IS NIEMAND ZO MACHTIG ALS IK." - DE INLEIDENDE WOORDEN VAN BURGER LEBRUN. - DE VERBEELDING VAN DE FRANSEN. - JOSEPHINE EN DE VOS. Gisteren, 23 VENTOSE JAAR VI (13 maart 1798), zag ik generaal Bonaparte voor het eerst. Ik dineerde met hem bij Talleyrand-Périgord.* Na het diner stelde Talleyrand me aan hem voor. De generaal zei tegen mij: ‘Het doet me veel plezier u te leren kennen, ik kreeg een sterk beeld van uw talent door een artikel dat u twee jaar geleden tegen mij schreef.’ ‘Tegen u, generaal? Dat kan ik me niet herinneren...’ ‘Ja, het is gebeurd, het betrof belastingen die in vijandelijk gebied werden geheven. U had in principe gelijk, maar in de praktijk had u ongelijk, want ik deed wat u van me vroeg.’ We hebben lang met elkaar gepraat over de passigrafie en de invloed van schetsen voor ideeën. *De toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, Røederer, bewaarde vanaf 10 augustus een stukje papier, dat hij van de bisschop van Autun had gekregen: ‘<i>Hij (de koning) moet van al zijn functies worden geschorst en naar de Tempelgevangenis worden gestuurd.</i>’ Røederer, zei meneer Pellenc tegen de avonturier Montgaillard, is een echte notitieschrijver, een echte papierverzamelaar. *Journal de Paris, 25 juli 1796, over de verandering, die heeft plaatsgevonden in de relatie tussen de regering en de generaals, die de schatbewaarders van de natie zijn geworden.
12	De generaal zei, dat hij niet geloofde dat we ook maar één idee aan tekens te danken hadden; dat we de tekens hadden die onze organisatie ons had verschaft en geen enkele meer.* Ik was het met hem eens, maar ik herinnerde hem eraan, op basis van Locke, die hij verschillende keren had geciteerd, dat de tekens van abstracte ideeën, van gemengde vormen, noodzakelijk waren om ze vast te leggen, om ze in ons geheugen te registreren, om ons de middelen te geven ze te vergelijken en om door middel van die vergelijking nieuwe ideeën af te leiden. Hij stemde daarmee in. Laplace en Prony waren derde partijen in dit gesprek. Net toen Laplace aan een anekdote begon, zei de generaal kordaat: ‘Maar ik verbrand me hier (hij leunde tegen de open haard)! Mag ik alsjeblieft even weggaan? Ik vind het niet prettig om het vuur in mijn rug te hebben.’ Iemand antwoordde hem: ‘Dat komt omdat u er niet aan gewend bent.’ 5 Brumaire jaar VIII [27 okt. 1799].

	Bonaparte vertelde me gisteren (we bespraken het plan voor de revolutie, die op de 19e had plaats gevonden): ‘Er is niemand laffer dan ik als het gaat om het maken van een militair plan; ik overdrijf alle gevaren en mogelijke rampen; ik ben volkomen in paniek. Dat weerhoudt me er echter niet van om volkomen kalm over te komen op de mensen om me heen. Ik voel me als een vrouw, die aan het bevallen is. En als mijn besluit eenmaal genomen is, vergeet ik alles, behalve wat het tot een succes kan maken.’ *’Als we alleen via tekens ideeën kunnen hebben,’ vroeg hij, ‘hoe krijgen we dan het idee van tekens?’ Hij had de kern van de zaak geraakt. [S.-B.] De grote astronoom en de beroemde wiskundige werkten samen aan de voorbereiding van de Egyptische campagne.
13	19 Frimaire, jaar VIII [10 december 1799.] B. ‘Welnu, burger Røederer, wat wordt er gezegd?’ Ik: ‘Men hoopt, men verlangt.’ B. ‘Heeft u uw lijsten voor de nieuwe nominaties al opgesteld?’ Ik: ‘Ik heb geen plaatsen om weg te geven.’ B. ‘Maar het moet gebeuren.’ Ik: ‘Ik ken niemand.’ B. ‘En u, wat wilt u worden?’ <i>(Ik reageer niet.)</i> B. ‘We moeten niet aan de Conservatieven denken. Het is een kerkhof. Het is prima voor mannen, die hun carrière hebben beëindigd of die boeken willen schrijven. Laplace zal het daar prima naar zijn zin hebben; hij zal er kunnen werken. Berthollet zal het daar ook prima naar zijn zin hebben; Generaal Hatry... Rousseau van de Ouden. Maar u, u hebt talenten, energie... de Raad van State past beter bij u; de functies ervan zijn belangrijk. U begrijpt de publieke zaken; u spreekt goed; u bent in staat om het Tribunaat het hoofd te bieden.’ Ik: ‘Generaal, ik zal alles doen wat in mijn vermogen ligt om dit te laten slagen.’ B. ‘Ik weet niet wie ik tot consul moet benoemen behalve Cambacérès. Kent u Lebrun en Cretet?’ Ik: ‘Prima. Lebrun is een man van het hoge verdienste. Cretet is een derde keus.’ <i>(Hierna volgt een lang en zeer gedetailleerd ondervraging over Lebrun; wie hij was; welke functies hij bekleedde vóór de Revolutie; welke rol hij sindsdien heeft gespeeld; wat hij als intellectueel heeft gedaan; zijn reputatie. En als alles dan gezegd lijkt te zijn :)</i> B. ‘Stuur me zijn werk, ik wil zijn stijl zien.’ Ik: ‘Wat! Zijn toespraken tot de Grondwetgevende Vergadering, in de Wetgevende Vergaderingen?’ B. ‘Nee, zijn literaire werken.’ Ik: ‘En wat zult u daar zien dat doorslaggevend is voor een positie als consul?’
14	(Lebruns literaire werken bestonden uitsluitend uit vertalingen van Homerus en Tasso.) B. ‘Ik zal zijn opdrachtbrieven lezen.’

	Ik, lachend: ‘Nou, dat is wel een merkwaardige reactie, die had ik niet verwacht. Ik heb uw vragen over mensen en dingen vaak vergeleken met het onderzoeken van een handvol zandkorrels, één voor één onder een vergrootglas. Lebruns opdrachtbrieven zijn de laatste zandkorrel in die berg.’ B., lachend. : ‘Het is twee uur; ik zou bij het consulaat moeten zijn. Komt u mee-eten?’ * Bonaparte hield zich bezig met de benoeming van de consuls; hij raadpleegde diverse personen. Hij had een jurist en een administrateur nodig; zijn keuze viel op Cambacérès, zijn adviseur, voor de functie van jurist. Op een avond vertelde dhr. de Talleyrand me dat hij me overwoog voor de functie van administrateur, maar een paar dagen later zei Bonaparte tegen me: ‘Burger Rœderer, u hebt vijanden.’ Ik begreep wat hij bedoelde; ik antwoordde: "Ik heb ze verdiend en ik ben er blij mee." Een paar ogenblikken later vroeg hij me: ‘Wie zou ik in de plaats van de tweede consul kunnen stellen?’ En zonder op een antwoord te wachten, noemde hij willekeurig drie of vier namen, waaronder die van Lebrun. Ik greep die naam meteen aan en sprak mijn sterke wens uit om hem benoemd te zien. Ik kende de heer Lebrun niet; ik had hem niet meer gezien sinds de Grondwetgevende Vergadering, waar ik nooit een privégesprek met hem had gevoerd, maar ik mocht hem graag en bewonderde zijn talent; de kalmte van zijn geest en de waardigheid van zijn hele persoon hadden een diep respect voor hem bij me gewekt. Bonaparte stelde me uitgebreide vragen over zijn relaties, zijn principes, zijn karakter en zijn werk. Ik heb dit gesprek enige tijd geleden opgeschreven en ik zal het hier plaatsen. Merk op dat de twee versies niet volledig overeenkomen.
15	19 Frimaire, jaar VIII [10 december 1790] Ik ging om half twaalf naar het huis van Bonaparte; een adjudant kwam me in de salon vertellen dat ik naar boven moest komen voor de lunch. Volney was er; hij was de enige buitenlander. Bonaparte zei: ‘Waar haalde iemand in vredesnaam het idee vandaan dat ik de meisjes, die in het Palais-Royal waren gearresteerd, naar Egypte wilde deporteren?’ MEVROUW BONAPARTE: ‘De minister van Politie vertelde me de afgelopen dagen dat ze bestemd waren voor Egypte.’ B. ‘Dit is afschuwelijk! Hemel, je kunt mensen toch niet zomaar deporteren! Ik: ‘Gisteren vertelde Regnault me ook dat de minister van Politie had besloten tot hun deportatie.’ B. ‘En waar heeft hij dat vandaan? Burger Rœderer, ik smeeek u een goed artikel te schrijven om dit gerucht te ontkrachten; maar een zeer gedetailleerd artikel, niet slechts twee regels, zodat de zaak beklijft... Men mag dan wel de losbandigheid van het Koninklijk Paleis willen beteugelen, maar zo moet men zich niet gedragen.’ VOLNEY: ‘Deze jonge vrouwen willen bevrijd worden...’ B. ‘Burger Volney (<i>Lachend</i>), ah! Dat is een beetje overdreven! U praat als een oude vrijgezel! Onze troepen hebben geen Parijse meisjes nodig in Egypte; die hebben ze al en nog wel prachtige ook; ze hebben Circassische vrouwen. (De Mamluk die achter Madame Bonaparte staat, glimlacht.) Ah! Hij begrijpt me perfect. Toch? (<i>Lachend.</i>) Denk je niet dat er meisjes in Egypte zijn? (Hij draait zich om naar de

	Mamluk die hem bediende.) Denk je niet, Roustan, dat er prachtige sultana's in Egypte zijn? (Hij staat op van tafel, herhaalt zijn vraag aan Roustan en voegt eraan toe:) Je begrijpt nu Frans, nietwaar? (Hij pakt zijn hoofd in zijn handen en schudt het een paar keer heen en weer.) We gingen de woonkamer in, de generaal, Volney en ik. De generaal liep heen en weer en vroeg plotseling aan Volney en mij: 'Bestaat er een Orléans-factie?' Volney vertelt een lang verhaal over een bezoek dat hij deed aan Madame de Genlis,
16	naar aanleiding van een ander huwelijk, dat hij met haar sloot met de hertog van Orléans of Chartres en hij concludeert dat hij niet in de factie gelooft. Het verhaal was lang, volledig persoonlijk voor Volney en totaal niet relevant voor de kwestie, waar het om ging. Bonaparte wilde er niet naar luisteren en ik ook niet. 'En u,' zei hij tegen mij, 'gelooft u in die factie?' Ik: 'Meneer Mirabeau vertelde me altijd dat de hertog op 5 en 6 oktober 1789 te veel eer kreeg. Ik kende de hertog van Orléans persoonlijk en ik geloof dat als er al een samenzwering in Orléans was, hij daar niet bij betrokken was. Ik was voorzitter van de Jacobijnen toen hij secretaris was; hij bracht me honderd keer brieven ter ondertekening, net zoals Bourrienne dat deed voor generaal Bonaparte...' B. 'En die zaken hebben uw ogen niet geopend?' Ik: 'Ze bewijzen alleen maar zijn dwaasheid. Bovendien heeft hij mij aangesteld als bemiddelaar tussen hem en Madame d'Orléans in hun scheiding en hij heeft nooit een woord tegen mij gezegd, noch mij iets laten zeggen, dat op een samenzwering zou wijzen.' B. 'Zou u misschien naar mijn zitkamer willen komen? Ik kom daar graag bij u zitten.' (Beneden, in de zitkamer naast het kantoor van de generaal. Alleen de generaal en ik.) B. 'Welnu, beste Røderer-burger, wat wordt er gezegd?' Ik: 'We hopen, we verlangen.' B. 'Heeft u uw lijsten voor de nieuwe nominaties al opgesteld?' Ik: 'Ik heb geen plekken om weg te geven.' B. 'Maar het moet gebeuren.' Ik: 'Ik ken niemand.' B. 'En u, wat wilt u worden?' (Ik geef geen antwoord.) B. 'We moeten niet aan conservatieven denken; het is een graf. Het is prima voor mannen die hun carrière hebben afgesloten, of die boeken willen schrijven. Laplace zal het daar prima naar zijn zin hebben; hij zal kunnen werken. Berthollet zal het daar ook prima naar zijn zin hebben; generaal Hatry... Rousseau van de Ouden... Maar jij, jij hebt talent en energie... De Raad van State past u beter.
17	Beter nog; de functies ervan zijn belangrijk. U begrijpt publieke zaken, u spreekt goed en u bent in staat om voor Het Tribunal te verschijnen.' Ik: 'Generaal, ik zal alles in mijn vermogen doen om dit te laten slagen.' B. 'Ik weet niet wie ik als consul in Cambacérès moet aanstellen. Kent u Lebrun en Cretet?' Ik: 'Prima. Lebrun is een man van de hoogste rang; Cretet is een man van de derde rang.' B. 'Wie is Lebrun?' Ik: 'Hij was eerst secretaris van kanselier Maupeou; vervolgens een vooraanstaand schrijver, grondwetgever; voorzitter van het bestuur van Versailles en lid van de wetgevende macht.' B. 'Wat deed hij als schrijver?' Ik: 'Hij vertaalde Homerus en Tasso.'

	B. 'Wat is zijn reputatie?' Ik: 'Hij werd beschouwd als een royalist, maar hij genoot altijd het vertrouwen van de patriotten en maakte dat vertrouwen ook altijd waar. Als hij zich eenmaal aan een partij heeft verbonden, blijft hij die trouw en er is niemand betrouwbaarder.' B. 'Is hij geen Orleanist?' Ik: 'Honderd mijlen er van daan!' B. 'Fayettiste?' Ik: 'Nog minder.' B. 'Is hij niet geobsedeerd door de constitutionele jury?' Ik: 'Hij is maar van één ding gecharmeerd: een sterke regering, zoals wij die zullen krijgen. Die behoorde noch toe aan Lodewijk XVI, noch aan de hertog van Orléans, maar aan de monarchie en wij hebben nu een equivalent daarvan.' B. 'Ik moet volkomen gerustgesteld zijn over mijn twee consuls en ik mag niet de indruk krijgen dat zij plannen smeden voor de terugkeer van een koning.' Ik: 'Als ze die hadden, zouden ze zich in een valse positie ten opzichte van u plaatsen; u zou altijd in dezelfde positie ten opzichte van hen verkeren.' B. 'Geloofst u dat er geen verschuiving in de publieke opinie ten gunste van de monarchie plaatsvindt?'
18	Ik: 'Ik geloof dat we haar minder dan ooit hoeven te vrezen; ze kan alleen via u naar ons terugkeren.' B. 'Hoe?' Ik: 'Ja. Mocht het ons onverhoopt niet lukken; mocht de natie binnen zes maanden woedend worden; mocht u daar op uw beurt ook geïrriteerd door raken, dan zou uw jeugd, die noch weet hoe toe te geven noch hoe te onderhandelen, u er wellicht toe kunnen bewegen uw kant te kiezen en met Lodewijk XVIII te onderhandelen. Dit is het enige mogelijke scenario; daarom hebben we niets te vrezen.' B. 'Wat zal Cambacérès van Lebruns keuze vinden? Hijzelf neigde er immers ook wel een beetje naar om de kant van de terroristen te kiezen.' Ik: 'Hij zal u vertellen dat Lebrun naar de royalisten neigde en dat u daarom voor hem moet kiezen; hij zal de publieke opinie tegengaan met de kritiek, die op Cambacérès geuit kan worden; een lid van de Grondwetgevende Vergadering kan het prima vinden met een lid van de Nationale Conventie. Bovendien is hij een oude man die mensen graag aan uw zijde hebben. U bent jong, dus ze zullen blij zijn een gematigde collega in u te zien. Alles is prima met deze keuze... Ik baal ervan dat ik niet beseftte dat Lebrun een goede kandidaat voor u zou kunnen zijn. Ik ben jaloers op degene die u dat idee heeft gegeven.' B. 'Niemand heeft het me gegeven, ik heb het vannacht gedroomd; ik had aan Canteleu* gedacht.' Ik: 'Canteleu, zou uw consulaat geen oneer aandoen, maar Lebrun zal het juist aanzienlijk versterken.' B. 'Is hij een goede minnaar?' Ik: 'Uitstekend. Hij is van nature een bescheiden, vredige, zachtaardige en verzoenende man.' B. 'Hij staat niet bekend als een patriot.' Ik: 'Ik weet hoe ik deze scrupules moet overwinnen; ik zou in uw plaats om deze reputaties lachen.' B. 'Ik vraag alleen om mannen met verstand van zaken, de rest regel ik wel.' Ik: 'Ik zag Sieyès enige tijd geleden veel vriendschap tonen aan Lebrun.'

	*Lecoulteux de Canteleu, voormalig parlamentslid voor Rouen.
19	B. ‘Ah! Sieyès, Sieyès! Wat kan het mij schelen wat zijn mening is?... Denkt u niet dat hij me wilde afzetten, toen hij de inwerkingtreding en herziening voorstelde, die hij aan de constitutionele jury wilde toeschrijven?’ Ik: ‘Het plan om zijn beoordelingscommissie samen te stellen is al vier jaar geleden gepubliceerd. Dat vertelde hij me al vanaf de eerste dag dat hij zijn plan aan u (de 5e Brumaire) uiteenzette. Generaal, voor de glorie van uw Consulaat en de veiligheid van uw mars, is er in de hele Republiek niemand die Lebrun evenaart. U zult met name de buitenlandse zaken besturen; hij en Cambacérès zullen uw premiers zijn, de een voor Justitie en Politie, de ander voor Bestuur en Financiën. Hij blinkt in beide uit en u hebt een man nodig voor deze twee gebieden.’ B. ‘Is B. Lebrun getrouwd?’ Ik: ‘Ik weet het niet, maar ik geloof het wel.’ B. ‘Is de functie van secretaris van de kanselier overwogen?’ Ik: ‘Ja, het is een prachtige positie...’ B. ‘Net zoals die van een adviseur van het parlement.’ Ik: ‘Oh nee, we hebben zo'n functie niet op hetzelfde niveau geplaatst als de magistratuur.’ B. ‘Stuur me zijn werk, ik wil zijn stijl zien.’ Ik: ‘Wat! Zijn toespraken tot de Grondwetgevende en Wetgevende Vergadering?’ B. ‘Nee; zijn literaire werken.’ Ik: ‘En wat zult u daarin zien dat doorslaggevend is voor een adviserende functie?’ B. ‘Ik zal zijn opdrachtbrieven lezen.’ Ik: ‘Nou, dat is een curiositeit die ik niet had verwacht. Ik heb uw vragen over mannen en dingen vaak vergeleken met het bestuderen van een handvol zandkorrels, die je korrel voor korrel onder een vergrootglas bekijkt; Lebruns opdrachtbrieven zijn de laatste zandkorrel in die hoop.’ B., lachend. ‘Het is twee uur, ik zou bij het consulaat moeten zijn; komt u mee-eten?’
20	Nadat de consuls in beslotenheid waren aangewezen, vroeg Bonaparte me op een ochtend: ‘Wie zal ik benoemen tot minister van Binnenlandse Zaken? Mijn vrienden zeiden destijds dat ik het heel verkeerd had gedaan door zelf geen antwoord te geven. Ik had volkomen gelijk: ik zou wel heel weinig oordeelsvermogen hebben gehad om niet te beseffen, dat de man die te veel vijanden had om consul te worden, er ook te veel had voor een ambt en ik zou wel heel weinig tact hebben gehad, als ik niet had gevoeld dat mij raadplegen over de keuze van een minister neerkwam op mij, op de meest welwillende manier mogelijk, te vertellen dat ik er zelf geen moest overwegen. * 3 Frimaire jaar VIII, 21.00 uur [24 november 1799]. Ik was in het huis van Bonaparte. Ik las hem de conceptproclamatie voor die hij me had gevraagd voor de dag van de inauguratie van de Grondwet en waarvan hij me de tekst had gegeven. Ik heb deze tekst nauwgezet gevolgd; ik heb de woorden ervan zo getrouw mogelijk nageleefd. Nadat hij het had gelezen, zei hij tegen me:

	‘Ik wil twee dingen opmerken; ten eerste laat u me iets beloven en ik wil niets beloven, omdat ik niet zeker weet of ik het kan waar maken. Ten tweede laat u mij iets beloven voor de zeer nabije toekomst en er zijn veel dingen waarvoor tien jaar nauwelijks toereikend zullen zijn. Het zou simpelweg gezegd moeten worden: ik moet dit en dat doen, het is mijn plicht om dat te doen, enzovoort en afsluiten met de opmerking, dat het het recht is van alle Franse burgers om te zien of ik mijn tien jaar inzet besteed aan het vervullen van mijn plichten.’ Dit is niet het eerste bewijs van de subtiële rechtschapenheid, die Bonaparte mij heeft gegeven in de documenten, die ik voor hem heb geschreven, met name in de proclamatie van de gebeurtenissen van 1 Fructidor, waarover hij tegen mij zei:
21	‘Uw plan laat me er beter uitzien dan ik ben. Alleen de waarheid moet gesproken worden.’ * De eerste consul vertelde ons op een avond, kort na zijn terugkeer uit Egypte, toen hij nog waarnemend consul was, in het Luxemburg: ‘Ik heb vijftig pagina's te schrijven over de krijgskunst, wat volgens mij nieuw en nuttig zou zijn.’ * Bonaparte, tegen wie Cambacérès in zijn Geheime Raad op 6 Thermidor jaar VIII zei: ‘Als u toestaat dat er op de tiende dag gewerkt wordt en op zondag rust, zal iedereen op zondag werken,’ antwoordde: ‘Wanneer de Fransman geconfronteerd wordt met de angst voor de gendarmes en die voor de duivel, kiest hij voor de duivel; maar wanneer hij tussen de duivel en de mode in staat is, gehoorzaamt hij de mode.’ Maar als de regering zich goed gedraagt, zal alles wat ze doet in de mode zijn en als ze de <i>décadi</i> viert, zal ze zelf ook bewonderd worden om haar voorbeeld.’ <i>(NB: Décadi = de tiende en laatste dag van een tiendaagse werkweek in de voormalige Franse Republikeinse kalender. P deze dag hadden de burgers vrij en het was een officiële rustdag. Rkv)</i> 9 Fructidor jaar VIII [28 juli 1800]. De eerste consul kwam op de 9e om zes uur 's avonds naar het huis van zijn broer Joseph in Mortfontaine.* Madame Bonaparte, haar dochter Hortense, Madame Murat, haar echtgenoot, generaal Bessièrès en Eugène Beauharnais waren er, zij waren de dag ervoor aangekomen. De tribunen Miot, Stanislas en Brégy Girardin* waren er ook, samen met enkele acteurs van de Opera en het Théâtre de la République. *Op Mortefontaine, vlakbij Ermenonville, een geliefd landgoed van Joseph Bonaparte, nu eigendom van de graaf van Gramont. *Miot de Melito en generaal Stanislas de Girardin hebben beiden memoires nagelaten over het hof van koning Jozef.
22	Ik arriveerde daar op de 9e, rond twee uur. Om tien uur op de 9e kwam Lucien Bonaparte, die al tien dagen niet in Parijs was verschenen, vanuit Plessis in de overtuiging de Eerste Consul te treffen. Hij bleef twee uur en ging vervolgens naar Parijs.

	Ze ontmoetten elkaar op straat, maar spraken niet met elkaar. Het lijkt erop dat ze momenteel niet goed met elkaar overweg kunnen. Voor het diner nam de eerste consul me mee naar het park en we maakten er samen een wandeling. Hij vertelde me dat hij Truguet* tot staatsraad had benoemd en dat hij spoedig anderen zou benoemen. Hij vertelde me dat hij aan Portalis en Thibaudeau* dacht en voegde eraan toe dat hij zijn zou staatsraad zijn, de prefect van Bordeaux. Hij sprak met mij over de maatregelen, die genomen moesten worden om te voorkomen dat degenen, die hun eigendomsrechten waren kwijtgeraakt, hun bezittingen terug konden kopen, gezien het belang van het behoud van de circa 1.200.000 kopers van staatsgrond voor de zaak van de Revolutie. Ik smeekte hem maatregelen te vermijden, die het revolutionaire regime zouden terugroepen en zijn onberispelijke reputatie zouden bezoedelen. Om half zeven gingen we aan tafel. De eerste consul liet me naast hem zitten. Hij vroeg me of ik een goede drinker was en of ik een sterke kop had. Hij schonk een beker Pomera-wijn voor me in en nam de karaf, die naast me stond weg. ‘Ik,’ zei hij, ‘kan vier flessen drinken zonder dat ik er een warm hoofd van krijg.’ Tijdens het avondeten vroeg hij Brégy Girardin of hij niet tegelijk met hem op de militaire school had gezeten. ‘Ja, generaal,’ antwoordde Brégy. ‘In die tijd,’ zei Bonaparte, ‘was er een Duitse tutor, die nooit wilde dat ik mezelf herhaalde, omdat ik volgens hem gewoon dom was... Nog steeds in die tijd... *Admiraal Laurent-Jean-François Truguet (1752-1839) was een van de vrijers van Pauline Bonaparte. *Jean-Etienne-Marie PORTALIS (1746-1807), een van de opstellers van het Burgerlijk Wetboek, onderhandelaar van het Concordaat, minister van Religieuze Zaken in 1804. Antoine-Claire THIBAudeau (1765-1854), voormalig koningsmoordenaar, was inderdaad prefect van de Gironde in 1803.
23	deelde daar een paar rake klappen uit, nietwaar, burger Girardin?’ ‘Generaal, ik kan het me niet herinneren. Toen ik ze ontving, heb ik ze meteen teruggeven!’ Tijdens het diner vond er een tamelijk lang, gedempt gesprek plaats tussen de consul en mij. Ik kan me het onderwerp niet meer zo goed herinneren, maar ik weet wel dat ik hem confronteerde met een stelling, die hij vaak naar voren brengt: namelijk dat zijn macht gebaseerd is op de verbeeldingskracht van de Fransen. ‘Dat is een vergissing,’ zei ik tegen hem. ‘U heeft hun verstand aan uw zijde, u begrijpt hun belangen en behoeften, maar geen enthousiasme. Het is zelfs verbazingwekkend hoe onevenredig de waardering, bewondering en erkenning is die ze voor u hebben, vergeleken met het enthousiasme dat u hebt opgewekt.’ Het gejuich dat u hoorde, valt in het niet bij het gejuich dat Lafayette in 1789 en 1790 teweegbracht, ook al deed hij niets wezenlijks voor het algemeen belang. Destijds speelde verbeelding een rol. Tegenwoordig is het alleen het diepgewortelde besef van uw nut en noodzaak dat het Franse volk hen inspireert.’ Ik was ervan overtuigd dat deze waarheid nuttig was, omdat de opvatting dat de loyaliteit van de Fransen afhankelijk is van hun verbeelding, vanzelfsprekend tot buitengewone daden zou leiden, terwijl de overtuiging, dat hun loyaliteit voortkomt uit de erkenning van nuttige diensten, zou moeten leiden tot een toename en voortzetting van die nuttigheid.

	* De 10^e was er een vossenjacht en mevrouw Bonaparte kwam te paard. Terwijl de consul in het bos was, liep de opgejaagde vos voor mevrouw Bonaparte en mij langs. Toen de consul terugkeerde, zei ze tegen hem: ‘Bonaparte, ik zag de vos, hij kwam hier langs.’ ‘Nou! U was niet bang,,antwoordde de consul, "Rœderer was erbij."
24	Ik weet nog precies wat hij tegen me zei, met name die 9e , tijdens het diner. Hier is het: ‘We hebben nieuws uit Egypte. Kléber werd gedood door een Toeareg, die hem een petitie overhandigde. Menou nam het commando over... Hij werd dezelfde dag, op hetzelfde uur als Desaix gedood. Wat vreemd! Mijn twee luitenanten tegelijk gedood! Het waren twee mannen van grote waarde.’ ‘Ja, maar wel heel anders. Desaix was een frontman. Kléber had zijn haat in Egypte verdiend. Hij had buitensporige rijkdom tentoongesteld. Hij vond mijn huis te bescheiden.’ ‘Ik bracht het einde van de dag door met theologie te beoefenen met de beys, waarbij ik hen vertelde dat er maar één god was, Mohammed; dat het absurd was om te geloven dat drie één zijn. Ik had altijd zeven kannen koffie en suiker op het fornuis staan. Er kwam nooit een Turk bij me langs zonder eerst zijn koffie met suiker te hebben gedronken (armen drinken het thuis zonder suiker). Ik ontving ze in mijn tweede kamer; Kléber ontving ze pas in de vijfde kamer en heeft nooit met ze gesproken... Desaix zou de eerste generaal van de Franse legers zijn geweest... Hij had een voorgevoel van zijn dood bij Marengo. Ik zag hem er somber uitzien en omdat er op het beslissende moment veel angst om me heen heerste, stapte ik opzettelijk van mijn paard en zei tegen hem: ‘Laten we even op het gras gaan zitten,’ om mijn kalmte te bewaren. Op dat moment zei Desaix tegen me: ‘De kanonskogels herkennen me niet meer.’ ‘Ik besteeg mijn paard weer en nadat ik zag dat het moment om in actie te komen was aangebroken, gaf ik het bevel tot de manoeuvre en zodra die begon, werd hij door een kogel geraakt...’ ‘Ik geloof sterk in voorgevoelens... en ik heb een voorgevoel dat ik mijn zaken volledig zal afronden en dat ik Frankrijk machtig en welvarend zal achterlaten.’
25	II DE EERSTE CONSUL IN 1800, ALS IK BIJ MARENGO WAS GESTORVEN... - MARINE EN KOLONIËN - ALS IK EEN JODENVOLK HAD BESTUURD... - IK BEN NIET DE TWEEDE. - METAFYSICA EN RELIGIE - LOUIS XVIII. - HET UNIFORM VAN DE GARDE.- AMERICANA. BRIEF VAN Brief 14 Thermidor jaar VIII [2 augustus 1801]. B. ‘Hier is de lijst van degenen aan wie amnestie* is verleend in de Vendée. Ik weet niet goed wat ik moet doen.’ Ik: ‘Amnestie betekent vergetelheid. Als er voorwaardelijke amnestie wordt verleend, is het de bedoeling dat deze pas ingaat op de dag dat aan de voorwaarde is voldaan. Maar vanaf die dag is er volledige vergetelheid, geen brieven, geen

	kwijtschelding, geen afschaffing, geen pardon, zoals u aanvankelijk werd voorgesteld. Uiteindelijk moeten we precies weten wat de reden is voor de bijeenkomst van degenen die u zorgen baren.' B. 'Hun motief is de angst dat ik zal sterven, dat de Jakobijnen de macht zullen overnemen en met Jakobijnen bedoelen ze jou en alles wat niet tot hen behoort; ze willen zich organiseren voor elke mogelijke situatie om mij te hulp te komen of een andere regering te vestigen.' Ik: 'Ik denk eerder dat ze alleen georganiseerd blijven om het salaris te behouden dat Engeland hen betaalt. Ze zijn erg blij met een paar honderdduizend kronen, die ze onderling kunnen verdelen.' B. 'Ja, dat kan een rol spelen in hun ideeën, maar dat is niet alles.' *Napoleon gebruikte het woord amnestie meestal voor wapenstilstand.
26	Ik: 'Als hun bezorgdheid voortkomt uit het feit dat ze niet zien, dat er stabiliteit in de regering is en daarin staan ze niet alleen. Zodra de angst voor de oorlog plaatsmaakt voor reflectie op het politieke voortbestaan van de regering, zal iedereen zich afvragen: Waar eindigt dit? Wie volgt Bonaparte op? Als hij morgen zou sterven, wat gebeurt er dan met ons? Als hij zijn carrière beëindigt, wie neemt dan zijn plaats in? We zouden voor graag een natuurlijke erfgenaam zien...' B. 'Wat je zegt, is de taal van een politicus die niet sterk is. Erfelijkheid is nooit wettelijk vastgelegd... Het is altijd feitelijk ontstaan... Wat je zegt is ten eerste zeer schadelijk, en ten tweede helemaal niet waar...' Ik: 'Wat ik hier zeg, zeg ik elders niet.' B. 'Nou ja! Het is nog steeds zinloos. Ik heb hier al voor en na Marengo over nagedacht en ik ben ervan overtuigd geraakt, dat er niets aan het bestaande systeem veranderd hoeft te worden. Niemand heeft er belang bij een regering omver te werpen waarin alle mensen met verdienste een plek hebben.' Jullie weten niet wat een overheid is, jullie hebben geen flauw benul; alleen ik, vanwege mijn positie, weet wat een overheid is. Alleen ik kan Frankrijk besturen. Ik ben ervan overtuigd, dat niemand anders dan ik, zelfs Lodewijk XVIII of Lodewijk XIV niet, Frankrijk op dit moment zou kunnen besturen. Als ik omkom, zal dat een tragedie zijn! Ik: 'Ik heb het niet over een grondwetswijziging en zelfs niet over het wettelijk aanwijzen van een erfgenaam. Ik zeg alleen dat er meer zekerheid in Frankrijk zou zijn als er naast u een natuurlijke erfgenaam zou zijn.' B. 'Ik heb geen kinderen.' Ik: 'Het is mogelijk om u er een te geven via adoptie.' B. 'Dit lost het huidige gevaar niet op.' Ik: 'Dit biedt zekerheid voor de toekomst.' B. 'Na zorgvuldige overweging heb ik slechts één haalbare oplossing gevonden: dat de Senaat een staatsman kiest die mijn plaats zou innemen.'
27	De voorwaarde zou zijn dat de uitslag van de stemming alleen bekend zou zijn bij drie senatoren en mijzelf. Maar wie moest ik aanwijzen?' Ik: 'Dat lost het probleem voor de toekomst niet op. Natuurlijke erfopvolging, met een grondwet zoals de onze, is geenszins in strijd met de vrijheid, de republiek of de geest van de grondwet. Als ik senator was en uw opvolger moest aanwijzen, zou ik een twaalfjarig kind kiezen.' B. 'Waarom een kind?'

	Ik: 'Omdat ik graag zou willen dat hij van u zou worden, zodat jij hem zou kunnen opvoeden en liefhebben.' B. 'Ik heb geen kinderen; ik voel geen behoefte, noch interesse, om er te krijgen. Ik heb geen familiegevoel. Waar ik het meest bang voor was toen ik in Marengo was, was dat een van mijn broers mij zou opvolgen als ik zou sneuvelen. Nee, de enige haalbare oplossing is een benoeming door de Senaat, zoals ik u net vertelde. En het hoeft dan maar voor één jaar te zijn.' Ik: 'Dat was Sieyès' oorspronkelijke idee.' B. 'Behalve dat hij voor drie jaar was aangesteld en de consul zijn opvolger niet kende.' Ik: 'Ik begrijp dat als er zich binnenkort een ongeluk zou voordoen, een man die u zelf had uitgekozen, juist daardoor veel aanzien zou genieten en dat het gezag dat hij van u had, gerespecteerd zou worden.' B. 'En wie dan aan te stellen? Als ik bij Marengo was overleden, zou de Senaat Carnot* hebben benoemd, zeggen ze? Nou ja! Carnot zou misschien wel beter zijn dan een ander.' Ik: 'Carnot heeft talent. Hij heeft zich tijdens zijn directeurschap goed bewezen. Maar de Franse natie zal zichzelf nooit geloven vrij en eervol te zijn onder toezicht van een lid van het Comité van Openbare Veiligheid.' *Carnot was hardwerkend, oprecht in alles wat hij deed, zonder intriges en gemakkelijk te misleiden. Na de 18e Slag bij Brumaire werd hij door de Eerste Consul benoemd tot Minister van Oorlog; daar bleek hij echter weinig talent te hebben. Hij had geen oorlogservaring; zijn ideeën over militaire strategie waren op alle vlakken onjuist. [NAPOLEON, Memoires.]
28	B. 'Als Carnot iedereen beviel...' Ik: 'Er zijn nooit meer dan dertig tot veertig mensen geweest, die hierover hebben gesproken of ervan hebben gehoord.' B. 'En wie waren dat?' Ik: 'De partij van de ontevreden Brumairs.' B. 'Waren dat niet de Jakobijnen?' Ik: 'Nee, ik bedoel de Brumairianen, dat wil zeggen, mannen die, door deel te nemen aan de gebeurtenissen van 19 Brumaire, hun lot aan het uwe hebben verbonden; maar ik voeg eraan toe: ontevreden, omdat zij het waren die, na te hebben bijgedragen aan de dag van Brumaire, teleurgesteld waren dat ze de meest eervolle vruchten ervan niet konden plukken. Dit zijn de Chéniers, de Chazals, enzovoort...' B. 'Nou! Die mensen hebben er geen belang bij om mijn werk omver te werpen; dat is alles wat ze nodig hebben in mijn opvolger. Als hij zwak is, hebben mijn vrienden tenminste nog tijd om voorzorgsmaatregelen te nemen en regelingen te treffen.' 'Generaal, u zei zojuist dat ik een slechte politicus ben omdat ik u een natuurlijke erfgenaam toewens: sta me toe om eerlijk te zijn... Als u blijft volhouden dat alleen u Frankrijk kunt besturen en dat een Bourbon, wie hij ook moge zijn, daar machteloos zou zijn, dan is mijn hele beleid zinloos. Maar als uw mening zou veranderen, als steeds terugkerende facties, of op zijn minst verontrustende intriges, u ertoe zouden brengen het prestige van erfelijk gezag te overwegen dat nodig is om een dwaas volk te besturen en te denken dat het nodig is, om hen enige rust te brengen, hen terug te brengen naar hun oude vooroordelen en gewoonten..., dan beledig ik u niet door te geloven dat u zich aan dit idee zou overgeven; maar zou het

	niet vergeeflijk zijn als de meerderheid zou denken dat een natuurlijke of geadopteerde erfgenaam u in toom zou houden en dat u uw verleiding zou weerstaan...?’ B. ‘Mijn natuurlijke erfgenaam is het Franse volk. Zij zijn mijn kind. Ik heb alleen voor hen gewerkt.’
29	‘Wat er ook gebeurt, ik zal de regering nooit aan de troonpretendent overdragen, want zoals ik je al zei, is hij niet in staat Frankrijk te besturen en bovendien zou ik daarmee mijn vrienden opofferen... Nee, je kunt er zoveel over nadenken als je wilt..., maar er is maar één redelijke oplossing... en dat is het houden van de verkiezingen waar ik het eerder over had. En toch, wie moet je kiezen, wie moet je aanstellen? Als Moreau een ander mens was geweest! Maar hij heeft geen vrienden. Sinds hij het platteland heeft verlaten, heeft hij vijf keer van vrienden gewisseld. De conservatieve Senaat moet sterk zijn. Maar het gaat slecht met haar, er is niets aan te doen. En ik weet niet wie ik moet benoemen. Er is momenteel een vacature, ik weet niet wie ik moet voordragen.’ Ik: ‘We moeten proberen een strateeg te vinden, die weet hoe hij een vergadering moet leiden.’ B. ‘Wat doet Sieyès in dit alles?’ Ik: ‘Meneer Sieyès lijkt een zeer teruggetrokken leven te leiden; ik zag hem een paar weken geleden toen u in Italië was, hij zei toen tegen me: "Na zorgvuldige overweging ben ik ervan overtuigd dat er maar één man nodig is om de zaken te herstellen en dat deze man niemand anders dan Bonaparte kan zijn; ik heb dit al langer gedacht, maar in principe ben ik er pas van overtuigd geraakt door de gebeurtenissen in binnen- en buitenland te bekijken." ‘Generaal, komt u naar de Staatsraad?’ B. ‘Dadelijk.’ * 24 Thermidor jaar VIII [12 augustus 1800]. Tijdens de bespreking in de Raad van State over de organisatie van het marinekorps zei de eerste consul het volgende: ‘Ik ben van mening dat de geest van de maritieme handel de nodige trots mist om het bevel over de nationale marine te voeren; Duguay-Trouin is slechts een
30	uitzondering; iemand die veertig jaar lang loods is geweest, is niet geschikt om een schip te besturen; iemand die veertig jaar lang gehoorzaam is geweest, is niet geschikt om te bevelen.’ ‘Op dit punt ben ik het niet met anderen eens: men zegt dat je moet kunnen gehoorzamen om te weten hoe je moet bevelen. Ik ben van mening dat iemand, die veertig jaar lang alleen maar heeft kunnen gehoorzamen, niet lang in staat is om te bevelen en dat je het bevel over een schip niet moet toevertrouwen aan een man, die wanneer hij geen bevelen krijgt, alleen maar kan gaan liggen.’ * Staatsraad van 28 Thermidor jaar VIII [16 augustus 1800]

	Marbois betoogde dat het niet langer nodig was om met de vrije zwarten in het Franse deel van Saint-Domingue* over vrijheid te spreken. Bonaparte betoogde dat het nodig was om hen dat opnieuw te garanderen. Hij zegt: ‘De vraag is niet of het goed is om de slavernij af te schaffen, maar of het goed is om de vrijheid in het vrije deel van Saint-Domingue af te schaffen. Ik ben ervan overtuigd dat dit eiland aan de Engelsen zou toebehoren als de zwarte bevolking niet door het belang van hun vrijheid aan ons gebonden was. Ze produceren misschien minder suiker dan ze als slaven zouden hebben gedaan, maar ze zullen het voor ons produceren en als soldaten voor ons dienen indien nodig. Als we één suikerfabriek minder hebben, hebben we één citadel meer bezet door bevriende soldaten. Mijn beleid is om mensen te besturen zoals de meerderheid dat wenst. Ik geloof dat dit de manier is om de soevereiniteit van het volk te erkennen. De Grondwet van het Achtste Jaar was niet van toepassing op de koloniën. Volgens artikel 91 werd het regime van de Franse koloniën bepaald door speciale wetten; de Raad van State moest voor elk van hen een speciale status vaststellen.
31	‘Door katholiek te worden maakte ik een einde aan de Vendée-oorlog, door moslim te worden vestigde ik me in Egypte en door ultramontaan te worden, won ik de harten en geesten van de Italianen. Als ik over een Joods volk zou heersen, zou ik de tempel van Salomo herbouwen*. Zo zal ik spreken over vrijheid in het vrije deel van Saint-Domingue; ik zal de slavernij bevestigen op het Île de France, zelfs in het slavengebied van Saint-Domingue; met behoud van het recht om de slavernij te verzachten en te beperken waar ik die handhaaf om de orde te herstellen en discipline in te voeren waar ik de vrijheid handhaaf. * Malmaison, 30 Thermidor jaar VIII [18 augustus 1800]. B. ‘Ik ga hier een zaal laten bouwen. Grote huizen zijn nodig voor mannen, die belangrijke posities bekleden en deze mensen zitten nu opeengepakt in deze kleine ruimte. Dat is onprettig.’ Ik: ‘U heeft de aanvaarding van Saint-Cloud te lang uitgesteld. U had het in alle rust kunnen accepteren.’ B. ‘Hoe had ik het moeten inrichten? Weet u wat ze voor mijn kamers in de Tuileries vragen? Twee miljoen! Het zijn dieven. Daarom heb ik ze verboden de facturen opnieuw in te dienen totdat ze waren teruggebracht tot 800.000 frank. Ik ben omringd door schurken...’ Ik: ‘Algemene operaties kosten u meer dan huisinbraken.’ B. ‘Ik ben verplicht om nog nauwlettender toezicht te houden op uitgaven, die mij persoonlijk aangaan.’ Ik: ‘U hebt dit jaar wellicht miljoenen verloren aan uw directe bijdragen, vanwege de diskreditering van de aanvragen van de curatoren. *In 1807 riep de keizer in Parijs het eerste en tevens laatste Grote Sanhedrin bijeen sinds de val van Jeruzalem. (de hoogste Joodse Bestuursbijeenkomst, rkv)
32	Ik zal niet langer dan nodig ingaan op ideeën, die ik u al heb voorgelegd, maar ik

	denk dat als u het aflossingsfonds niet had vernietigd, het die biedingen tegen de nominale waarde zou hebben ondersteund, in plaats van ze met 5 procent per maand te laten stijgen.’ B. ‘Dit fonds heeft het behoorlijk goed gedaan. Het heeft 6 miljoen van het geconsolideerde derde deel afgeschreven en ook biedingen ingetrokken.’ Ik: ‘Ja, maar slechts voor een paar honderdduizend frank.’ B. ‘De bank heeft deze transactie uitgevoerd.’ Ik: ‘Het is niet in het belang voor de bank om de waarde van staatsobligaties te verhogen. Het is een partij, die dividend nastreeft, haar belang ligt in het profiteren van zowel de neerwaartse als de opwaartse beweging.’ B. ‘Iedereen steelt, ik niet de eerste.* De ministers zijn zwak. Er moet enorme fortuinen vergaard zijn.’ Ik: ‘Ongetwijfeld, maar wat het schandaal minder erg maakt, is dat ze net zo snel verdwijnen als ze verworven worden, want het talent om te bewaren is niet hetzelfde als het talent om te plunderen.’ B. ‘Op hoge posities moet het lot van ambtenaren gegarandeerd zijn, want het is vreselijk om in ongenade te vallen en onrechtvaardig om mensen te veroordelen tot een val van grote hoogte.’ Ik: ‘De twee consuls kunnen geld besparen.’ B. ‘Ze hebben honderdduizend écus en die geven ze uit. Bovendien hebben ze broers, zussen, kinderen, enzovoort.’ ‘Ik heb zelf niet veel nodig. Als je zoveel oorlogen hebt meegemaakt, of je het nu leuk vindt of niet, dan moet je wel een klein fortuin hebben. Ik heb een inkomen van 80.000 of 100.000 pond, een herenhuis, een buitenhuis ik heb geen andere bezittingen nodig.’ ‘Als ik ontevreden zou zijn met het Franse volk of als het volk ontevreden met mij zou zijn, zou ik me terugtrekken op het platteland en daarmee zou de zaak afgedaan zijn... Het is een veronderstelling, want tot nu toe hebben ze me verwend, ze anticiperen op mijn wensen, net zoals ik op die van hen en ik ben hen daar zeer dankbaar voor.’ *Het refrein van alle ‘grote heren’.
33	Ik: ‘Niet iedereen is zoals u. Attentheid is veel waard, het bevrijdt u van veel uitgaven. Bovendien heeft u uw onafhankelijkheid gevonden in het vrij zijn van veel behoeften, terwijl veel anderen die alleen vinden in het bezit van immense rijkdom. Er zijn vele mannen, die de hebzucht miljoenen te vergaren verbergen in naam van de liefde voor onafhankelijkheid.’ B. ‘Wat hier tegen te doen? Dit land is corrupt, dat is het altijd al geweest. Toen een man minister was, bouwde hij een kasteel.’ <i>(Hier wordt bedoeld Nicolas Fouquet, 1661, die na het bezoek van de koning Louis XIV gevangen genomen, rkv)</i> Ik: ‘Niet altijd, want rijke mannen werden gekozen voor hoge posities. Turgot, Necker en Joly de Fleury bouwden geen kastelen op kosten van de staat. Calonne had niets. Hij is een uitzondering, die wel eens genoemd is. Bovendien is het in een republiek belangrijker om goede zeden te hebben dan in een monarchie.’ B. ‘Hoe kunnen we moraal behouden? Er is maar één manier en dat is door de religie te herstellen.’ Ik: ‘Ik geloof dat religie een noodzakelijke aanvulling is op de overheid, maar ze mag niet dominant of tiranniek zijn.’

	B. 'Nee, ongetwijfeld niet... Maar hoe kan er orde heersen in een staat zonder religie? Een samenleving kan niet bestaan zonder ongelijkheid in rijkdom en ongelijkheid in rijkdom kan niet bestaan zonder religie.* Wanneer een man van honger sterft naast een ander die overvloed heeft, is het voor hem onmogelijk om dit verschil te begrijpen, tenzij er een autoriteit is, die hem zegt: "God wil het zo; er moeten armen en rijken in de wereld zijn; maar daarna, en tot in eeuwigheid, zal de verdeling anders zijn." *Van alle religies past geen enkele zich zo goed aan verschillende regeringsvormen aan als het katholicisme en het is met name voorstander van een democratische republikeinse regeringsvorm. [BONAPARTE, Toespraak tot de parochiepriesters van Milaan, 5 juni 1800.]
34	'Ik won een prijs aan de Academie van Lyon* met een vraag over hoe je mensen gelukkig kunt maken. Ik stel me twee jonge echtparen voor die, na de geboorte van hun kinderen, naar een notaris gaan om te vragen waarom sommigen niets hebben en anderen juist te veel. De notaris laat hen de eigendomsakten zien. Het jonge echtpaar wijst alles af... En bovendien heeft de overheid, als ze de priesters niet onder controle heeft, alle reden om bang voor hen te zijn. Jullie metafysici vergissen je in dit opzicht enorm.' Ik: 'Welke, generaal? Even kijken of ik mee mag doen.' B. 'Ik zeg, net als politici in het algemeen, dat priesters aan de kant geschoven moeten worden, niet verzorgd moeten worden als ze zich rustig gedragen en gearresteerd moeten worden als ze voor overlast zorgen. Het is alsof je zegt: Er staan mannen met brandende fakkels rondom je huis; laat ze maar begaan; als ze het in brand steken, moet je ze arresteren. Leiders moeten verantwoording afleggen via hun belangen; ze moeten door de staat betaald worden, zoals bisschoppen vroeger.' Ik: 'De bisschoppen werden begiftigd met landfondsen. Het was de Grondwetgevende Vergadering, die hen tot louter gesalladieerden reduceerde. Salarissen maken hen afhankelijk. Smith stelde bovendien zeer duidelijk vast dat priesters, die door de staat werden betaald, minder gevaarlijk waren voor het volk en minder bijgelovig dan degenen wier inkomen, gebaseerd op goedgelovigheid, ertoe leidde dat ze ijdele angsten inboezemden of hen valse hoop gaven. Maar we hadden het net over geld besparen; dit zal duur uitpakken.' B. 'Nee, we betalen ze vandaag. Hun salarissen zullen gebaseerd zijn op het aantal mensen dat zich abonneert op de sekte.... Er is één bijzonder kwalijk artikel in de Grondwet: de vier miljoen die zijn toegewezen aan het Tribunaat. Waarom een orgaan van honderd leden, nutteloos en belachelijk als alles goed gaat, storend als er iets misgaat, een regelrechte alarmbel? Dit zou moeten worden teruggebracht tot dertig leden, zonder openbare zittingen, behalve voor het Wetgevend Lichaam. *In 1792.
35	Ik: 'Dat heb ik altijd al gedacht en dat heb ik ook vaak gezegd, hier in dit steegje, tegen Cabanis, die er geen gevaar in zag.' B. 'Cabanis, Sieyès: metafysici en fanatici!' Bonaparte was in Ermenonville. Hij werd naar de kamer gebracht, die Rousseau bewoonde en waar hij stierf. Bonaparte zei tegen Stanislas (Girardin):

	10 Fructidor jaar VIII [28 augustus 1800]. ‘Jouw Rousseau is een waanzinnige; hij is degene die ons gebracht heeft waar we nu zijn.’ ‘Maar het gaat ons niet slecht’, antwoordde Girardin*. 9 Vendémiaire jaar IX [10 oktober 1800]. Bonaparte ontbood me om 21:00 uur naar zijn huis om me te vertellen dat hij de titel "Voorlopig Verdrag" voor het verdrag met de Amerikanen afkeurde en dat hij het onder die titel niet zou ratificeren. Ook de heer Laforest werd voor dezelfde kwestie ontboden. Hij kreeg de opdracht naar de Amerikaanse ministers te gaan en zich voor te doen als vertegenwoordiger van de minister van Buitenlandse Zaken, om de ongepastheid van deze titel uit te leggen en voor te stellen alleen het woord "Confentie" te gebruiken, zonder welke de minister geen ratificatie door de eerste consul kon verwachten. *Het zou beter zijn geweest voor de vrede in Frankrijk als deze man nooit had bestaan. En waarom, burgerconsul, zei ik tegen hem? Hij is degene die de Franse Revolutie heeft voorbereid. Ik dacht, burgerconsul, dat het niet aan u was om over de Revolutie te klagen. —Welnu! antwoordde hij, de toekomst zal uitwijzen of het niet beter zou zijn geweest voor de vrede op aarde als noch Rousseau noch ik ooit hadden bestaan. [Stanislas de GIRARDIN.]
36	De eerste consul, die erop stond dat de woorden "Voorlopig Verdrag" werden verwijderd, vertelde ons het volgende: ‘Ik weet wanneer ik van het protocol moet afwijken en wanneer ik me eraan moet houden. Ik houd me aan het protocol bij een verdrag, dat aan meerdere andere verdragen voorafgaat; ik houd me er niet aan bij onderhandelingen, waarbij het doel is de publieke opinie te beïnvloeden. Zo was ik me er bijvoorbeeld terdege van bewust dat de bevoegdheden van M. de Saint-Julien niet in orde waren toen ik de voorlopige vredesvoorwaarden, die hij had ondertekend, ratificeerde. Maar ik was er best tevreden mee om de keizer in de ogen van Europa in een kwaad daglicht te stellen, en dat is gelukt.’ Terwijl de heer Laforest zijn missie uitvoerde, bleven Maret*, de minister van Buitenlandse Zaken en ik bij de eerste consul in zijn slaapkamer. We brachten daar ongeveer tweeënhalf uur door. Joseph Bonaparte, die bij de consul was toen ik aankwam, bracht een uur van die tijd door met dineren in een andere kamer. Tijdens zijn afwezigheid sprak de eerste consul met ons over allerlei zaken. Hij klaagde over prefect Charles Lacroix, die Granet hierheen had gestuurd als afgevaardigde voor het Vendémiaire-feest. De eerste consul had opgemerkt dat zijn collega's zich tijdens zijn diner van hem hadden afgekeerd. Dit brengt ons op het punt om over de Jakobijnen te praten. Ik zeg tegen hem: ‘Zolang u er maar tien procent van het aantal eerlijke mensen in betreft, komt alles goed.’ Hij antwoordde: ‘Er zijn er nog geen vijf.’ Hij vroeg me waarom het <i>Journal de Paris</i> zo slecht was, terwijl die net als de onze twee namen droeg. Maret antwoordde: ‘Wij zijn de eigenaars van de krant, niet de journalisten, punt uit.’

	*De toekomstige hertog van Bassano, Maret, is een zeer bekwame man met een zachtaardig karakter, uitstekende manieren en met een onwankelbare rechtschapenheid en fijngevoeligheid. [NAPOLEON, Memoires.1]
37	Ik antwoordde: ‘Mensen zeggen dat het slecht is, maar je moet dat niet geloven. (Lachend.) Denkt u dat ik net als de prinsen ben en dat ik alleen weet wat me verteld wordt? Ik lees deze krant zelf ook. Nou! Generaal, er zijn veel nuttige dingen; een daarvan is dat ze eergisteren duidelijk hebben gemaakt hoe onverantwoord het is om schulden en pensioenen met elkaar te verwarren.’ ‘Wat! Vind je het pensioen minder heilig dan de schuld?’ ‘Integendeel, integendeel; maar wanneer het pensioen wordt opgeschort, lijdt alleen de gepensioneerde daaronder, terwijl bij het opschorten van de betaling van de schuld zowel de schuldeiser als het krediet worden benadeeld – dat wil zeggen, jezelf. Het behoud van krediet garandeert pensioenen. Het uitbetalen van pensioenen garandeert geen krediet.’ B. ‘Een mooie aanvulling voor het <i>Journal de Paris</i> zou een brief zijn, die Lodewijk XVIII mij schreef en mijn antwoord daarop. De brief is erg mooi, echt heel mooi! Maar ik heb een antwoord dat er perfect bij past, en dat is ook goed.’ ‘Generaal, dat lijkt me eng.’ ‘Je hebt ongelijk. Frankrijk uitleveren aan Lodewijk XVIII zou een daad van verraad zijn...’ Tijdens het gesprek zei de consul het volgende: ‘Het is bijna een jaar geleden dat ik aantrad. Ik heb Le Manège gesloten, de vijanden teruggedreven, de financiën op orde gebracht, de orde in het bestuur hersteld en daarbij geen druppel bloed vergoten.’ Rechtvaardig en goed mens, met dit soort gedrag kunt u gelukkig leven en rustig slapen! * De eerste consul zag een opgevouwen jas op een fauteuil liggen. Hij pakte hem op en vouwde hem open. Het was de jas van een kolonel van de consulaire garde.* *Zie bijlage. Dit is de beroemde outfit die hij als dagelijkse kleding droeg.
38	‘Roederer vindt het niet leuk’, zegt hij, ‘als ik een militair uniform draag; ik heb dit uniform speciaal in Mortefontaine laten maken. Ik heb ook een uniform van een staatsraad; dat draag ik als ik het korps eer wil bewijzen. ‘Ik wil deze eens proberen. (Hij kleedt zich uit en trekt de jas aan.) ‘Deze jas is prachtig!’ (Hij kijkt in de spiegel.) ‘Er is geen jas die ik mooier vind, behalve die van mijn als artillerieofficier.’ * Frankrijk was in oorlog met de Verenigde Staten van Amerika; in maart 1800 benoemde de Eerste Consul zijn broer Joseph, Fleurieu en mijzelf tot gevolmachtigd minister om te onderhandelen over en een vredesverdrag te sluiten met de heren Ellsworth, Davie en van Murray, gevolmachtigd ministers van de Verenigde Staten.

	De onderhandelingen over dit verdrag duurden ongeveer zeven maanden (de ondertekening vond plaats op 3 oktober 1800). Ten tijde van de ondertekening, die plaatsvond in Mortefontaine, in het huis van Joseph Bonaparte, werden er feesten gehouden waar de Eerste Consul aanwezig was. Hij had de minister van Buitenlandse Zaken opdracht gegeven om namens hem aan elk van de Amerikaanse ministers een doos te overhandigen met zijn monogram, ter waarde van 40.000 frank. De minister moest deze opdracht de dag na de ondertekening uitvoeren, maar een incident verhinderde hem dit te doen. Op de dag van de ondertekening, terwijl de ministers van Frankrijk en Amerika met een groot gezelschap bijeen waren in de salon van Mortefontaine, waar de Eerste Consul aanwezig was, arriveerde de prefect van de Oise, de heer Cambry, om de Eerste Consul zijn respect te betuigen. Enkele dagen eerder was in zijn departement een aanzienlijke verzameling gouden munten uit verschillende perioden van de Romeinse Republiek ontdekt. De prefect overhandigde de Eerste Consul een mand vol met deze munten. De consul stelde de heer Cambry de volgende vraag: ‘Zijn deze munten
39	werkelijk zo zeldzaam en kostbaar?’ Cambry antwoordde dat dat niet voor allemaal gold, maar dat een groot aantal zeldzaam was en dat er wellicht zelfs een aantal uniek waren. ‘In dat geval’, vervolgde de Eerste Consul, ‘is er niets beters te doen met deze overblijfselen van een grote republiek dan ze aan de burgers van de Amerikaanse republieken te schenken’ Hij nam er drie handenvol van en gaf ze aan de drie Amerikaanse ministers. Een kwartier na deze hoffelijkheid werd opgemerkt dat de drie ministers, die zich met de secretaris van hun commissie – een Amerikaan net als zij en net als zij benoemd door de president van de Verenigde Staten – in een vensternis hadden teruggetrokken, een zeer levendig, zij het gedempt, gesprek voerden. Ze vertelden ons al snel zelf waar dit gesprek over ging. De secretaris van hun commissie had hen verweten, dat ze waren afgeweken van een bepaling in de Amerikaanse grondwet, die het elke onderhandelaar en zelfs elke ambassadeur verbiedt om geschenken van een buitenlands hof of kabinet aan te nemen. Het is aannemelijk dat hij, gekwetst door zijn uitsluiting van de uitreiking, een vleugje bitterheid vermengde met de gevoelens, die voortkwamen uit zijn republikeinse geweten: de hartelijkheid van de eerste woordenwisseling doet dit in ieder geval vermoeden. Uiteindelijk deelden de drie ministers echter de mening van de secretaris van de commissie en droegen zij de Franse ministers op de Eerste Consul te informeren en hem te verzoeken het gepast te achten dat zij de ontvangen munten teruggaven. De eerste consul antwoordde, dat hij niet de bedoeling had gehad hun een diplomatiek geschenk te geven: dat het geen goud was wat hij aan de Amerikaanse gevolmachtigd ministers had gegeven, maar relikwieën van een vrij volk aan de meest vrije mensen, die op aarde in een samenleving leven. De zaak was daarmee afgedaan. De drie Amerikanen behielden de munten, maar meneer de Talleyrand durfde het niet aan om hen de klaargemaakte dozen aan te bieden.
40	De eerste consul vertelde me hierover: ‘Het spijt me heel erg voor u; u loopt nu een waardevol cadeau mis, dat ze u eigenlijk hadden moeten teruggeven.’ Hij gaf Fleurieu en mij een bonus van 15.000 frank.

	Tijdens deze onderhandelingen ontstond de band, die mij aan Joseph Bonaparte verbond tot aan zijn vestiging in Spanje.* *Onder het consulaat dwongen de leden van de Conventie, Jakobijnen en democraten op hun eigen manier, zich te schikken naar de ijzeren vuist van Bonaparte en vormden zij de kern van de authentieke bonapartistische partij. De voormalige kiezers, op zoek naar de ideale constitutionele monarch, schaarden zich, door een natuurlijke verwantschap rond de broers en in het bijzonder rond de goede Jozef.
41	III IN DE STAATSRAAD. - SLECHT HUMEUR. - HET SYSTEEM VAN NOTABELEN. - DE SCHADUW VAN FOUCHÉ. - RIJKEN EN ARMEN. - IK BEN EEN FILOSOOF. 8 Brumaire van de IX [30 oktober 1800]. Tijdens zijn zitting van de Raad van State op 8 Brumaire jaar IX (30 oktober 1800) werkte Bonaparte opnieuw de ideeën uit, die hij eerder had uiteengezet over de indeling van Frankrijk in centurie en de instelling van centuria, die een dubbel doel dienen: enerzijds het vergemakkelijken van de verkiezingen voor de gemeentelijke notabel en anderzijds het bieden van een soort garantie voor de openbare orde door hun organisatie en hun permanentie. Tijdens de laatste zitting van de Raad had ik me met grote nadruk tegen deze laatste opvatting uitgesproken. Ik heb aangetoond dat deze permanente verdeling van Frankrijk en de indeling ervan in centuria's, elk met een leider, neer zou komen op georganiseerde anarchie; dat deze instelling in Rome alleen voor militaire dienst had bestaan; dat ze onder de Germaanse volkeren had bestaan, zelfs in Frankrijk tot ongeveer de tijd van Karel de Grote en in Engeland tijdens het bewind van Alfred de Grote, omdat in al deze perioden de maatschappelijke orde slecht was gevestigd, barbarij heerste en er geen centrale macht met enige kracht bestond; dat wanneer anarchie in een staat heerst, het een vrij goede manier is om de maatschappelijke orde te herstellen door de burgers te herenigen in kleine groepen, federaties van
42	honderden of tientallen landen, die elkaar wederzijds garanderen en garant staan voor welke macht dan ook, die in het centrum herrijst, maar dat dit bewijs is van de onmacht van de overheid, zelf een zeer machteloos middel tegen de problemen, die voortvloeien uit het ontbreken van een krachtig functionerende centrale macht en zelfs een middel dat bijna even geschikt is voor verzet als voor onderwerping, enzovoort. Bonaparte keerde daarom tijdens de zitting van de 8e terug naar de ideeën, die hij op de 4e had geuit en die ik op de 6e had bestreden en herhaalde ze met humor, om te eindigen met de volgende zin: ‘Dit zijn de werkelijke standpunten, die de wetgever in de discussie over een dergelijke kwestie moet inbrengen. De afdeling Binnenlandse Zaken heeft ons niets dan belachelijke ideeën voorgelegd en niemand heeft met mij over hun voorstellen gesproken zonder ze te bespotten.’ Ik antwoordde de eerste consul scherp dat hij, als hij de samenvattingen van de paragrafen had gelezen, had gezien dat ze ronduit belachelijk waren. Tegelijkertijd verzamelde ik alle documenten, die betrekking hadden op de zaak en die ik als rapporteur voor me had liggen; ik gooide ze lukraak in mijn portefeuille, die ik onmiddellijk op slot deed.

	Ik had de Eerste Consul kunnen vertellen, dat de reden waarom zoveel mensen om hem heen het idee hadden bespot, was dat nadat ik samenvattingen in de Moniteur had gepubliceerd – die ik naar mijn mening alleen voor de Raad had geschreven en waarin ik de mening van de Eerste Consul had weergegeven – het heel eenvoudig was dat vleierij een plaats kreeg waarin de magistraat alleen maar een reden voor een nauwgezet onderzoek zou hebben gezien. De Eerste Consul gaf het woord aan verschillende leden van de Raad, met wie hij zeer eerlijk en vriendelijk sprak en bood het vervolgens aan mij aan voor een vraag, die ik in de vorige zitting had gesteld. Het betrof de vraag of er in de steden in grote groepen of in kleine groepen van honderd personen gestemd moest worden; ik betoogde dat het noodzakelijk was om in ieder geval in groepen van vijfhonderd personen te stemmen.
43	Ik heb mijn standpunt zeer kort en kil toegelicht. Consul Cambacérès heeft meermaals bevestigd dat hij mijn mening deelde. De eerste consul verzette zich zachtjes en nogal halfslachtig tegen mijn voorstel. Ik vermoedde zelfs, dat hij getroffen was door mijn opmerkingen, zo zwak klonk zijn vasthoudendheid aan zijn mening. Niettemin bracht hij de zaak in stemming en de Raad besloot tegen mij, waarmee hij het standpunt bevestigde dat het tijdens de vorige vergadering al had ingenomen, nog voordat de vraag was behandeld. * Op 10 december was ik uitgenodigd voor een diner in Malmaison. De heer de Cobentzel was daar ook. De Eerste Consul riep me niet voor een privégesprek. Een adjudant liet me echter naast hem plaatsnemen, ik werd alleen van hem gescheiden door mevrouw Monge, en hij sprak me verschillende keren vriendelijk aan. Op de ochtend van de 12e ging ik als voorzitter naar zijn kantoor, vóór de raadsvergadering. Ik overhandigde hem een ontwerp, opgesteld door Regnaud en mijzelf en ondertekend door de afdeling, voor de uitvoering van de standpunten, die tijdens de raadsvergadering van de 8e waren aangenomen. Op dat moment verliet de minister van politie* zijn kantoor. Ik vroeg de consul hem te bevelen terug te komen, zodat hij zich aan mij kon verantwoorden voor de rapporten waarin hij mij naar verluidt had beschuldigd. 'Nee,' antwoordde de eerste consul vriendelijk, 'hij heeft uw naam nog nooit in een rapport vermeld, behalve in verband met dit ontwerp van de grondwet waarover ik u vertelde.' 'Ik hoop, generaal, dat u in de open vijandschap waarin wij ons bevinden, het juist zult vinden om geen gehoor te geven aan zijn berichten tegen mij zonder eerst mijn kant van het verhaal te horen en zonder mij rechtstreeks met mijn aanklager te confronteren.' *Michel-Louis-Etienne Regnault of Regnaud de Saint-Jean d'Ancely (1760-1819) vertegenwoordigde de revolutionaire en antiklerikale stroming in de Raad van State, waar hij Røderer opvolgde als voorzitter van de sectie Binnenlandse Zaken. Hij bleef in 1815 trouw aan het Keizerrijk.
44	'Nooit, nooit,' vervolgde de consul, 'heeft hij aangifte tegen u gedaan.' Hij hervatte zijn onderzoek van het ontwerp dat ik hem had voorgelegd en maakte een paar opmerkingen. Ik vroeg hem of hij het niet gepast zou vinden om samen met de consuls en enkele leden van de afdeling, evenals een aantal senatoren, zoals burger Laplace, de kwestie in een kleine groep te bespreken, in plaats van deze terug te verwijzen naar de Raad.

	'Ja,' antwoordde hij. 'Welnu, dan stuur ik dit nieuwe project niet terug naar de Raad van State. Ik zal u hier eerst ontmoeten.' Op de 13e werden we ontboden en bijeengeroepen: senator Laplace, Crétet, Chaptal en ik, samen met de drie consuls. Tijdens deze zitting opende de Eerste consul, nadat hij naar mij had geluisterd en mijn manier van vragen stellen had erkend, de discussie. Bij elke stap stuitte hij op een of andere moeilijkheid: 'Het is erg moeilijk,' bleef hij maar zeggen. De oplossing is ongetwijfeld lastig, maar het leek mij en ik denk graag dat de Eerste Consul door het vaak te herhalen, de beschuldiging van spot, die hij op 8 mei, midden in de Raad, tegen de Afdeling Binnenlandse Zaken had geuit, enigszins te verzachten. Ik heb dit al vaker als een goede zaak beschouwd en mijn gevoel zei me dat dit ook in dit geval zo was. Zijn toon, zijn accent, de manier waarop hij sprak, vertelden me meer dan zijn woorden ooit hadden kunnen doen: 'Ik betreur het dat ik mensen, die mij dierbaar zijn, pijn heb gedaan.' * Nadat hij enkele aantekeningen had gemaakt over een nieuwe verkiezingsmethode, kwam hij bij de vraag hoe artikel XII van de Grondwet, betreffende de afzetting van notabelen die het vertrouwen van de burgers hadden verloren, moest worden geïnterpreteerd en uitgevoerd.
45	Hierover vertelde de eerste consul ons dat hij een zeer betreurenswaardige schok voorzag, mocht het burgers niet mogelijk zijn om de gekozen functionarissen, die hun vertrouwen niet genoten, van de lijst te verwijderen. 'We moeten onszelf niet voor de gek houden', zei hij, 'door te denken dat als we de helft plus één van de stemgerechtigde burgers nodig hebben om iemand van een lijst van notabelen te verwijderen, die notabelen een ware adel zullen vormen; deze instelling zal de massa van de natie beledigen. Er zijn twee dingen waar de Franse natie nog niet klaar voor is: erfelijke ambten en adel. Een erfelijke adel, waarvan de oorsprong teruggaat op grote daden en diensten aan de natie, zou zichzelf niet in stand kunnen houden; het was echter veel voordeliger dan een gevestigde adel, die plotseling edelen boven hun gelijken zou verheffen. Vrouwen zouden ontevreden worden. Ze willen gelijkwaardig zijn. Ze zouden het hun buurvrouw, die een prominente positie had verworven, kwalijk nemen. Alleen religie kan mensen ertoe brengen ongelijkheden in rang te verdragen, omdat het hen troost biedt voor alles. Ik antwoordde de eerste consul: 'Vier belangrijke factoren bepalen of iemand aanzien geniet in de publieke opinie: hoge afkomst, rijkdom, verdienste en leeftijd. We kunnen en willen geen systeem van notabelen baseren op geboorte. Maar we willen en kunnen het wel baseren op bezit, verdienste en leeftijd en dat is wat de Grondwet beoogt. De Grondwet roept de hoogste rang van notabelen, ofwel op lokaal niveau, op tot kleine landeigenaren of jongeren die voorbestemd zijn om ooit rijke landeigenaren te worden; op departementaal niveau tot de grootste landeigenaren en op nationaal niveau tot de rijkste burgers. Dit systeem zou alleen verstoord moeten worden door verschillen in verdienste en persoonlijke status.'
46	B. 'Van rijkdom kun je geen titel maken. Een rijk man is zo vaak een luie, onverdienstelijke man! Zelfs een rijke koopman is vaak alleen rijk dankzij de kunst van het verkopen tegen hoge prijzen of door te stelen.

	Ik wil geen landbouwwetgeving prediken; ik spreek hier tot elkaar; ik wil zelfs dat er rijke mensen zijn, want dat is de enige manier om het voortbestaan van de armen te garanderen, maar ik zie geen recht op aanzien in rijkdom, noch op politieke onderscheiding en in de huidige tijd zou zo'n onderscheiding nog slechter worden ontvangen dan welke andere ook, rijkdom is tegenwoordig het resultaat van diefstal, van plundering. Wie is rijk? De koper van staatsdomeinen, de leverancier, de dief? Hoe kan men aanzien verwerven met zo verkregen rijkdom?’ Ik: ‘Ik geef toe dat de rijken van vandaag niet erg ontvankelijk zijn en dat de timing niet goed is voor ons systeem... Maar de eerste lijst van notabelen, die uit minstens vijfhonderdduizend notabelen zal bestaan, zal grotendeels bestaan uit bescheiden landeigenaren, dat wil zeggen het meest respectabele deel van de natie en niet uit de rijken. Bovendien: wordt er niet gezegd dat rijkdom alleen tot nationale prominentie moet leiden; het is rijkdom in combinatie met verdienste en ik durf te wedden dat degenen, die dat aanbieden daar niet in zullen slagen. Ten slotte is het principe van prominentie gebaseerd op bezit geen verzinsel; het is gebaseerd op ervaring... In Engeland is men alleen een peer, dat wil zeggen een edelman, door bezit van onroerend goed. Men komt alleen in aanmerking voor het Lagerhuis en men heeft stemrecht door te voldoen aan de eigendomseisen. In Amerika gelden er eigendomseisen voor vertegenwoordiging. In Frankrijk, ten tijde van de Grondwet van het Achtste Jaar, eiste iedereen dat er eigendomseisen zouden worden gesteld voor verkiesbaarheid. Er bestond ook een verlangen naar een geleidelijke opbouw van openbare ambten. Het systeem van drievoudige notabiliteit leek te voldoen aan de tweeledige doelstelling, die de publieke opinie voor ogen had. Men geloofde dat, door de gekozen verkiezingsmethode, bezit van onroerend goed al deze voordelen
47	zou bieden en daarom ben ik altijd van mening dat verkiezingen, vooral in steden, door grote groepen mensen moeten worden gehouden, zodat arbeiderswijken niet gedwongen worden om alleen uit hun eigen gelederen kandidaten te kiezen en proletariërs in de plaats van eigenaren te stellen.’ ‘Bovendien’, zo voegde ik eraan toe, ‘zijn de zorgen van de Eerste Consul van dien aard dat ze een uiterst nauwgezet onderzoek vereisen en ik wens dat de bespreking van de verkiezingsmethoden niet wordt uitgesteld tot na een nieuwe conferentie in de Raad over de beginselen van de instelling, de voordelen, de nadelen en de gevaren ervan en de middelen om de voordelen te laten voortbestaan door de gevaren te vernietigen of op zijn minst te verzwakken.’ De eerste consul verliet zijn studeerkamer en bleef ongeveer een half uur weg. De twee consuls liepen samen en spraken met gedempte stemmen. Toen consul Cambacérès terugkeerde naar de open haard, zei ik tegen hem: ‘De eerste consul dient deze kwestie acht maanden uit te stellen.’ ‘Nee, dat zou tot grote protesten leiden. De regering kan niet voorkomen dat ze in de volgende zitting van het parlement een wetsvoorstel indient, maar het debat kan wel langdurig worden uitgerekt in het Tribunaal en het parlement, waarna het wetsvoorstel uiteindelijk kan worden ingetrokken of verworpen. Dan zullen we ons best doen.’ De eerste consul kwam terug en vroeg ons of we Sieyès hadden geraadpleegd. Ik antwoordde van niet. Crétet zei: ‘Ik heb het er met hem over gehad, maar hij antwoordde alleen met vage en metafysische dingen*.

	De eerste consul besloot met de volgende woorden: ‘Deze kwestie is nog niet gereed. We moeten er hier nog eens over overleggen voordat we het aan de Raad van State voorleggen.’ *Sinds hij keizer was geworden, zag Bonaparte Røederer zelden zonder hem te vragen: Hoe staat het met de metafysica? Deze vraag, hoewel goedbedoeld, bevatte een heel oordeel. [S.-B.]
48	14 Brumaire, jaar IX [5 november 1800] De eerste consul zei tijdens zijn audiëntie bij het parlement: ‘Er valt niets te vrezen van de geestelijkheid. Er zijn geen monniken meer. Het is niet langer een staatsorde. Het is niet langer, zoals vroeger, het enige geleerde orgaan van de staat.’ ‘Voltaire was alleen zo fel tegen religie, omdat er verzet was tegen de misstanden ervan. Ik ben een filosoof. Ik zou in Egypte, voor de islam, hetzelfde hebben gedaan als wat ik zojuist in Frankrijk voor het katholicisme heb gedaan. Het is niet dat ik onverschillig sta tegenover alle religies, maar ik respecteer de wil van de mensen en hun geweten. We weten niet waar we vandaan komen noch waar we naartoe gaan. We moeten de meningen, die ieder mens vormt en aanhangt respecteren.
49	IV De gebroeders Bonaparte. - de goede Jozef, de spirituele Lucien en de gevoelige Lodewijk. - Zullen ze vertrekken, of niet? - Cromwells parallel. - Lucien wil niet lachwekkend zijn. - Burgers of militairen? - Het wetgevende Lichaam. Op 15 november van het negende jaar (6 november 1800) dineerde ik in het huis van de Eerste Consul. Vóór het diner sprak mevrouw Bonaparte uitvoerig met mij over de broers van Bonaparte, en, nogal abrupt, zei ze tegen mij: ‘Joseph is een uitstekende man, maar te onverschillig voor zaken. Lucien is geestig, maar hij is een koppige ezel met wie het onmogelijk is samen te werken... Als Bonaparte echter geen kinderen zou hebben noch een aangewezen opvolger, dan zou er geen reden tot bezorgdheid zijn. Lodewijk is een uitstekende onderdaan; hoewel ik tijdens Bonapartes afwezigheid reden had om over hem te klagen, kan ik niet anders dan hem hoogachten: hij heeft een uitstekend hart en een zeer scherp intellect. Hij neemt zijn werk serieus, hij ontwikkelt zichzelf opmerkelijk goed; hij zal zichzelf veel eer bewijzen door de missie die hij nu onderneemt; hij houdt van Bonaparte zoals een minnaar van zijn geliefde houdt. De brieven, die hij hem schreef toen hij (Lodewijk) Egypte verliet, zijn zo teder dat ze je tot tranen toe roeren. Ik ken een anekdote over hem die ik graag gepubliceerd zou zien. Hij had een jonge jockey, hij werd ziek en de dokter verklaarde dat er maar één manier was om hem te genezen: hem maandenlang de hele dag laten racen in een cabriorijtuig. Onmiddellijk kocht Louis een cabrio, die sinds zes maanden geen ander doel
50	dient dan deze jockey mee uit te nemen voor een rit.’ Ik kon me niet voorstellen dat dit detail, zonder dat erom gevraagd werd, in het bijzijn van zoveel mensen in de woonkamer en met een zachte stem werd verteld – wat een nogal pijnlijke beperking was – en ik heb niet naar de oorzaak gevraagd.

	Na het eten sprak ik met de politiechef; hij vertelde me vaag over de onruststokers, over de minister van politie; hij zei dat hij tot het uiterste was gedreven, dat ze hem zijn functie wilden afnemen; dat het natuurlijk is om jezelf te verdedigen. Hij vertelt me over Cromwell's Parallel, dat door de politie in beslag werd genomen en waarvan de herkomst bij de postdienst, die duizenden exemplaren verstuurde ofwel onbekend was, ofwel niet wilde worden onthuld... ‘Toch kende ik haar uiteindelijk,’ voegt hij eraan toe, ‘en we weten waartoe dat heeft geleid.’ Ik begreep hem niet. De prefect vertelde me dat dit document van Julian was. Na het diner gingen Bonaparte, zijn familie en Cambacérès naar het Conservatorium, waar een studentenconcert was en waar ik ook heen ging. Arnault* komt naar me toe en vraagt me: ‘Klopt het dat Lucien naar de ambassade gaat en dat Chaptal de portefeuille heeft?’ Ik wist er niets van en antwoordde: ‘Dat hoor ik voor het eerst’ Vervolgens ondervroeg ik Fontanes, Duquesnoy en Félix Desportes; iedereen antwoordde: ‘Ik heb daar niets over gehoord.’ Mevrouw Leclerc wachtte op mevrouw Baccicchi en iedereen wachtte op Lucien *Louis-Nicolas-Pierre-Joseph, de latere graaf van Dubois, prefect van politie van 1799 tot 1810 en een overtuigd vrijmetselaar. *Een officiële tragische dichter, die schreef: ‘Mensen klagen dat we geen literatuur hebben, dat is de schuld van de minister van Binnenlandse Zaken.’
51	Zij kwam niet; hij kwam niet. Toen werd het me duidelijk dat het gerucht dat rondging waar was. De volgende dag, de 16e, ging ik naar Luciens huis. Ik had hem uitgenodigd voor een bijeenkomst van de Brumairs, die op de 18e bij Rose zou plaatsvinden. Ik wilde weten of hij zou komen of dat hij wegging. Hij lag 's middags al in bed toen ik binnenkwam. Voordat ik begon met inpakken, zei Arnault tegen me: ‘Ik ga met Lucien. We gaan ergens heen, ik weet niet waar! Maar ik neem mijn schaatsen mee.’ ‘Goed zo, Pegasus, om je tragedie daar te beëindigen.’ ‘Ja, ik heb in het openlucht theater de Venetianen gespeeld.’ ‘Ja, in de lucht wel, maar niet op het ijs. Weet jij wie Chaptal hier heeft laten komen?’ ‘Het was Lucien, hij heeft het zelf voorgesteld.’ ‘Dat heeft het goed gedaan; hij heeft daar een goede vriend gevonden.’ Ik ga naar Luciens huis en tref hem in bed aan, net als ik aankom om het te zeggen: ‘Ik kwam je uitnodigen voor het diner, maar ik heb begrepen dat je gaat vertrekken.’ ‘Ja, ik ga op de 18e in het rijtuig eten... Ik ga op missie (lacht), dus ik ga niet naar het parlement. Dat is het lot van vrede of oorlog, gedeeld tussen mijn broers en mij: Joseph aan de ene kant, ik aan de andere. Als de vrede heerst, zullen we er goed voor staan; als de oorlog weer uitbreekt, tja, dan zal dat zwaar wegen op onze verantwoordelijkheid... Er circuleren zeker veel geruchten over mijn vertrek; sommigen gaan ervan uit dat er een grote ruzie is ontstaan tussen mijn broer en mij.

	‘Nou, ik hoorde pas net over je vertrek... je vertrek (lacht), ik heb gisteravond niemand gezien.’ ‘Wat vind je van Chaptal*?’ ‘Ik denk dat je het onderzoek van je bediening aan niemand zou kunnen toevertrouwen, die zo ijverig is in het blootleggen van al zijn tekortkomingen; maar ook iemand die, door zijn onbekwaamheden, beter bij je broer past.’ *Staatsraadslid verantwoordelijk voor openbaar onderwijs, chef van Roederer en zijn politieke tegenstander.
52	(Opgewekt en vlot) Ah! Dat is geweldig! Ik omhelsde hem en ging weg. Toen ik langs zijn studeerkamer liep, zag ik op een ladenkast een aantal porseleinen bustes van Bonaparte als Eerste Consul staan; ik ging terug naar binnen om er een te vragen. ‘Neem het maar een,’ antwoordde hij. En ik nam mijn consul mee naar mijn kantoor. ’s Avonds ging ik naar het huis van Talleyrand, waar Maret was, Talleyrand zei in het geheim tegen mij: ‘Het was Lucien, die Chaptal wilde hebben. De consuls wilden dat de portefeuille naar de president van het ministerie van Binnenlandse Zaken zou gaan.’ Dat geloof ik niet. ’s Ochtends. De eerste consul en Cambacérès vertelden me dit. Ik geloof het nog steeds niet. Op de 17e kwam Stanislas Girardin me 's ochtends opzoeken en ik vernam van hem dat mevrouw Bacciocchi de dag ervoor de hele avond tranen in haar ogen had gehad bij mevrouw Bonaparte en haar grote verdriet had getoond over het vertrek van Lucien; dat Lucien met een lachend gezicht in de salon was verschenen, de Eerste Consul met een zeer sombere blik en dat alle aanwezigen er verdrietig of beschaamd uitzagen. Die dag bestond er in Parijs geen twijfel over dat Luciens vertrek een schande was. De minister van Politie sprak er openlijk over tijdens een groots diner, dat hij die dag gaf, waar hij de meest onsympathieke mensen bijeenbracht, zoals Talleyrand en Chénie, en waar ik het echter niet gepast vond om aanwezig te zijn, hoewel ik was uitgenodigd. Sieyès vertelde me de volgende dag, de 18e, tijdens ons diner dat Fouché tijdens datzelfde diner het volgende had gezegd:
53	‘Lucien staat al sinds jaar en dag aan het hoofd van alle samenzweringen een jaar lang, en zelfs aan het hoofd van de samenzwering van de Opera-moordenaars.’ Dit is een weerzinwekkende bewering, zelfs als ze waar zou zijn en zeker een afschuwelijke leugen. Er moet er nog aan toegevoegd worden dat hij de auteur was van alle pamfletten, die de publieke opinie hadden opgehitst. Gisteren, de 19e, vertelde Talleyrand me dat hij officieel door de Eerste Consul was opgedragen om zijn excuses aan te bieden aan Sieyès voor de laatste zin van Cromwells Parallel*, waarin hij (Sieyès) op een hatelijke manier wordt aangeduid met de eerste letter van zijn naam. Op basis van deze omstandigheden lijkt het mij onmiskenbaar: 1° dat Luciens missie een ballingschap is; 2° dat deze ballingschap als directe of incidentele

	oorzaak de brochure van Cromwells Paralel heeft, die uiteindelijk de noodzaak aantoonde voor een (niet-militaire) vervanger voor Bonaparte. 22 Frimaire jaar IX [13 december 1801]. Gisteravond, na het eten, heb ik bijna twee uur met Lucien gepraat. Ik heb hem verweten dat hij niet in Parijs was, dat hij niet met de consul was verschenen, dat hij het gerucht dat ze ruzie hadden, had laten geloven, enzovoort. Hij antwoordde mij: ‘Ik wil niet bespot of vernederd worden door de consul; hij spreekt me aan op een manier die me niet bevalt; hij houdt me vast door mij voor te stellen zijn aide de camp te worden, de officieren van zijn Garde en opmerkingen *De aanstootgevende zin, de laatste in het pamflet, luidt als volgt: Fransen, dit zijn de gevaren voor het vaderland: elke dag kunt u onder de heerschappij van de Volksvergaderingen vallen, onder het juk van de S..., of onder dat van de Bourbons... Op elk moment kan uw rust verdwijnen... U slaapt langs een afgrond en uw slaap is vredig!... Gekken!!!... In een derde editie, uitgegeven in opdracht van Bonaparte, werd het juk van het leger vervangen door het juk van de S..., wat zeer duidelijk verwees naar Sieyès. *De exacte titel luidt: Parallel tussen Caesar, Cromwell, Monc en Bonaparte. Fragment vertaald uit het Engels. Roederer is van mening dat het geschreven is door Fontanes, in samenwerking met Lucien en in ieder geval voor het eerste deel, geïnspireerd door Bonaparte. NB: Rkv: wat is Cromwell's Paralel? Chatgpt zegt: Cromwell's Rule: Het is een principe uit de waarschijnlijkheidsleer en Bayesiaanse statistiek: Geef nooit een gebeurtenis exact 0% of 100% waarschijnlijk, tenzij die gebeurtenis logisch onmogelijk of noodzakelijk is. Waarom? Omdat je volgens de Bayesiaanse theorie na nieuw bewijs je overtuiging moet kunnen aanpassen. Voorbeeld: Stel je zegt: <i>“Er is 0% kans dat kandidaat X de verkiezing wint.”</i> Dan komt er nieuw, onverwacht bewijs binnen waaruit blijkt dat X toch veel meer steun heeft dan gedacht. Als je echt 0% had toegekend, kan geen enkel nieuw bewijs je overtuiging nog veranderen. Bijvoorbeeld: • “Een munt landt op z’n kant” → bijna 0%, maar niet logisch onmogelijk. • “Morgen regent het” → misschien 20%, maar niet 0%. • “Een vierkant heeft drie hoeken” → 0%, want dat is per definitie onmogelijk. De kern: <i>twijfel zelfs aan je sterkste overtuigingen, zolang ze niet logisch noodzakelijk zijn.</i> De naam verwijst naar Oliver Cromwell, die in 1650 in een politieke context de beroemde oproep deed om te overwegen dat men zich misschien kon vergissen. Als je met “Cromwell's Paralel” iets anders bedoelt (bijvoorbeeld een begrip uit geschiedenis, filosofie of wiskunde), zeg even waar je het bent tegengekomen.
54	in het bijzijn van zijn adjudanten, de officieren van zijn lijfwacht, dat hoef ik niet te tolereren. Toen ik aankwam, bracht ik drie uur alleen met hem door; we hadden afspraken gemaakt over hoe we samen zouden zijn, maar hij hield zich daar niet aan.’ Ik vroeg hem: ‘Wanneer en waar kan ik u zien? Ik ben niet langer uw minister, ik ben geen staatsraadslid en wil dat ook niet worden; ik heb geen uniform meer; ik kan niet langer naar u toe komen, naar uw audiënties, ik kan alleen nog als een broeder komen.’

	Hij antwoordde mij: 'Kom elke avond naar de woonkamer; 's ochtends ontbijt ik alleen, om elf uur. Kom wanneer je wilt.' 'In uw salon is dat allemaal prima, maar ik vraag u: geen flauwe grappen meer, geen burger Lucien meer! Geen grootse Lucien meer! Geen serieuze Lucien meer! Ik wil geen lachertje zijn voor uw adjudanten...' Dit werd heel goed begrepen. Ik heb hem ook het volgende verteld: 'Ik wil geen functies of opdrachten meer. Ik wil in Parijs wonen als inwoner van Parijs, tenzij u mij een nuttige bijdrage laat leveren om uw macht te consolideren.' En inderdaad, ik wil niets liever dan een Parijse bourgeois zijn, tenzij hij van plan is zijn macht te consolideren zoals hij achttien maanden geleden deed. Deze onafhankelijkheidsverklaring bracht me steeds weer tot dezelfde conclusie: dat ik door hem, in zijn eigen huis, als een broer behandeld wilde worden, niet als een ondergeschikte. De dag na dat gesprek ging ik hem opzoeken in de woonkamer. Er waren zeven of acht jonge militairen, zijn adjudanten en zijn lijfwachten. Hij begon als volgt tegen me te praten: 'Welnu, burger Lucien, wat bent u aan het doen?' Ik antwoordde hem: 'Burgerconsul, ik doe slechts kleine dingen waarover ik aan niemand verantwoording hoef af te leggen; in tegenstelling tot u, die grote dingen doet waarover u zo glorieus aan iedereen verantwoording aflegt.'
55	Toen stelde hij me hardop de volgende vraag: 'Wat doet die vrouw, mevrouw... mevrouw wie?... Is mevrouw Santa-Cruz, die u achterna rent, nog steeds in Parijs?' Ik antwoordde hem: 'Ah! Burgerconsul (hij wierp hem een blik toe, die zei dat dit niet onze gebruiken waren), spaar een vrouw die niet gemaakt is om bespot te worden. Ik acht het niet nodig om onaardige woorden van de broeder aan te horen, en al helemaal niet van de Eerste Consul.' Hij antwoordde mij: 'Maar we kunnen het ook zonder uw goedkeuring stellen.' Ik antwoordde: 'Maar gelukkig hoef ik er niet naar te luisteren, tot ziens.' Ik heb me teruggetrokken en hem sindsdien niet meer gezien. Hij stuurde me Talleyrand... Die vertelde me dat hij mevrouw Santa-Cruz voor het diner zou uitnodigen. Ik zei hem dat ik haar nooit meer in mijn leven zou zien als ze de uitnodiging accepteerde. Zijn vrouw sprak me de dag erna ook aan; ze vertelde me dat hij niet altijd om de hete brij heen draaide en toen ik klaagde, dat ik geen toegang tot zijn studeerkamer had gekregen, zei ze tegen me: 'Hij ontvangt daar niemand, en ik ga er ook niet heen.' 'Uw situatie is anders, u slaapt met hem. Maar hoe dan ook, ik kom u elke dag een keer 's avonds opzoeken. Als hij me 's ochtends bij hem thuis wil zien, laat hij het me via u weten, als u daarmee instemt.' Sindsdien heb ik zijn vrouw verschillende keren bezocht, zij vertelde me niets. Ik ben naar het platteland gegaan en heb hem geschreven dat zijn broer met zijn twee kinderen naar Plessis zou gaan en dat hij onder bevel van de Eerste Consul zou staan. (Dat is nogal streng, merkte ik op.) Nee, ik wil niet vernederd worden en bovendien zit zijn politie zit me harder
56	dan ooit op de hielen, hij heeft me heel slecht behandeld, ik hou niet meer van hem. Ik eer hem, ik respecteer hem, ik bewonder hem als regeringsleider, ik houd niet langer van hem als een broer... Hij probeerde me in Madrid te schande te maken... Ik weigerde dat. Hij dacht dat hij me kon vernederen, en ik ontmaskerde zijn helse machiavellisme. Nadat hij me persoonlijk had opgedragen een verdrag te sluiten, gaf hij ridder Azara de opdracht

	aan zijn hof te schrijven, dat hij niet kon instemmen met de voorwaarden, die hij mij had voorgelegd, namelijk dat de Portugese havens voor de Engelsen gesloten zouden blijven. Hij vreesde mijn macht aan het hof van Madrid, hij wilde die vernietigen. ‘Mijn macht was in staat zijn kwaadaardigheid te verijdelen, ik had Azara's brief vierentwintig uur lang in mijn zak.’ (Wat, zei ik, dus je hebt zijn post onderschept?) ‘Nee, het was de koningin, die het mij gaf en omdat ik niet wilde dat ze me voor een bedrieger aanzag, liet ik haar, toen ik het teruggaf, de originele brief van de consul zien... Hij wilde me zo graag voor dit hof en in de ogen van al zijn agenten van de andere mogendheden tot niets reduceren, dat hij als laatste redmiddel Talleyrand opdracht gaf om mij een protocol te laten openen en de voorstellen dagelijks per koerier te versturen. Ik wilde deze louter passieve rol niet. Ondanks dat er kort na elkaar twee koeriers met dit bevel naar mij werden gestuurd, ondertekende ik het verdrag, dat twee dagen voor de voorbereidende zittingen in Engeland in Parijs aankwam. Bij het versturen schreef ik: ‘Je kunt het nog steeds uitmaken, maar je schrijft me uiteindelijk wel terug; ik vraag al veel te lang om terug geschreven te worden.’ De consul had het hof van Madrid bedreigd met een oorlogsverklaring aan Spanje. Ik zei tegen de koningin, dat ze moest antwoorden dat we niet zouden toegeven en dat we naleving van de verdragen eisten. Joseph is het zat, net als ik, hoe hij ons behandelt. Mijn moeder trilt elke keer als we er heen moeten.
57	Bij de Tuilerieën moet Elisa bij elk bezoek een slechte grap verduren en komt ze met tranen in haar ogen terug. Aan tafel zitten of staan we, kriskras door elkaar met de adjudanten en naar het voorbeeld van de consul, nemen de ambassadeurs dezelfde vrijheid. Onlangs stond Azara Joseph toe om in een hoek van de tafel te zitten: dit is onfatsoenlijk, Joseph is gematigder dan ik, maar zijn ziel lijdt er des te meer onder.’ ‘Ik denk dat je overdrijft, het gaat om simpele vergissingen, die je zelf zou kunnen voorkomen, jouw aanwezigheid zou veel problemen oplossen.’ ‘Ik sta volledig tot zijn beschikking wanneer hij me wil zien.’ ‘Ik geloof niet dat deze manier van samenleven lang stand kan houden. Ik denk dat hij de Cisalpijnse kwestie niet zonder jou kan afhandelen. Een paar dagen geleden werd er in Parijs gesproken over zijn vermeende voornemen om zich te laten benoemen tot Eerste Consul, of Erfpresident van Cisalpijns Gallië: dit had geen goed effect, niet omdat deze ambitie te groot wordt geacht, maar omdat men vreest dat het een voorbode is van een minder beperkte ambitie; men is niet beledigd door het idee dat hij machtiger wordt, maar men is verontrust door de gedachte dat hij, door deze macht in het buitenland te verwerven, wellicht een terugtrekking wil bewerkstelligen en dat hij Frankrijk wellicht zal verlaten.’ ‘Dat was zijn grootse plan, maar ik denk dat hij het heeft laten varen. Wat mij betreft, ik ga zeker niet naar de Cisalpijnse Republiek onder de voorwaarden die hij aan dat land oplegt.’ ‘Hij wil een subsidie van vijftien miljoen, de huisvesting van vijftienduizend Franse troepen, op kosten van het land. Hij wil, dat de generaal die hen aanvoert onder zijn bevel staat, zodat de president niets meer zou zijn dan de uitvoerder van

	de door Frankrijk geëiste bijdragen en de gevreesde minister van een buitenlandse tirannie; hij zou zowel de onvrede van de bevolking als de losbandigheid van het leger moeten vrezen.’ ‘Het land had een hekel aan buitenlandse overheersing, het verdroeg ongeduldig het gezag van een prins van het Huis van Aue.’
58	‘Valsspelen: hoe zou het zijn als het gedaan werd door een minister van buitenlandse onderdrukking? De Oostenrijkse regering bestuurde Milaan fantastisch, zij vonden het niet leuk, ik zou geschokt zijn geweest.’ ‘Als ik echter een Milanees was, zou ik u, de broer van de consul, liever als gouverneur van mijn land hebben dan een man uit Milaan zelf. Mijn afweging zou als volgt zijn: een Milanees zou gedwongen zijn zich te onderwerpen aan het staatshoofd van de Franse Republiek; elk verzet van zijn kant zou verkeerd worden geïnterpreteerd en slecht worden ontvangen; elke aarzeling zou wantrouwen wekken, terwijl een broer, die met zijn broer spreekt over de belangen van Cisalpina, nooit verdacht zou zijn in diens ogen en de zekerheid dat zijn pleidooien ten gunste van het land nooit verkeerd zouden worden geïnterpreteerd, zou hem het vertrouwen geven om die pleidooien te houden, die de rede vereist en wel met alle nodige vasthoudendheid en vastberadenheid.’ ‘Melzi zelf wil het presidentschap niet onder de gestelde voorwaarden. Zijn reactie, toen het hem werd aangeboden, was: ‘Ik heb te veel zelfrespect om mezelf te onteren.’ Joseph wil het net zo min als ik. We zijn het hierover volledig eens: hij schreef vanuit Mortfontaine, op weg naar Amiens, dat hij dit presidentschap niet kon accepteren. ‘Er zijn echter nog steeds grondstoffen in dat land; je zult er immers 80 miljoen aan inkomsten uit halen, toch?’ ‘Nee, slechts 72 miljoen. Ik heb zeer betrouwbare informatie... Ah! Als Piëmont erbij zou worden betrokken, als de troepen zouden worden teruggetrokken en het alleen nog maar een kwestie van het betalen van de subsidie zou zijn, dan zou het geregeld kunnen worden.’ ‘Maar zal Piëmont worden teruggegeven aan de koning van Sardinië?’ ‘Waarschijnlijk wel. Rusland heeft de eerste consul hierover zeer nadrukkelijk op de hoogte gesteld.’ ‘Als Frankrijk zijn troepen terugtrekt, wie zal dan het land bewaken?’ ‘Ik vertelde het de eerste consul, via twee-, drie- of vierduizend Italianen in groene uniformen en via een Fransman. Hij antwoordde: Ze zullen hem vermoorden. Nou! antwoordde ik, dan sterf ik.’ Waar zal dit eindigen?
59	‘Dit zal Joseph uiteindelijk wel doen, hij is zachtaardig, sociaal en zal het beter doen dan wie dan ook in dit land. De consul zal de voorwaarden verzachten en zeggen: ‘Ik eis dat u instemt, ik vraag dit als blijk van vriendschap,’ en Joseph zal niet kunnen weigeren.’ * 10 Frimaire jaar X [1 december 1800]. Ik heb gegeten bij Bonaparte in Parijs. Hij behandelde me met bijzondere eerlijkheid. Na het diner kwam hij naar Devaisnes* en mij toe, die met elkaar aan het praten waren, vroeg ons waar we het over hadden en voerde ruim een uur lang een gesprek met ons, waarbij hij mij regelmatig aansprak.

	Allereerst sprak hij over de oorlog in verband met een artikel van Suard over vrede en oorlog, dat diezelfde dag of de dag ervoor in de <i>Moniteur</i> was verschenen. Bonaparte beweerde dat Engeland geen vrede had gewild, maar dat als het dat wel had gewild, het op het laatste tegenvoorstel zou hebben gereageerd, dat hij de consul met dit tegenvoorstel honderdtachtig graden had laten draaien, dat als Engeland een paar stappen vooruit was gegaan, hij nog dichterbij zou zijn gekomen... Ik: 'U denkt, generaal, dat Engeland geen vrede kan willen, ik begrijp die stelling minder goed dan de andere.' B. 'Mijn beste, ze zal het wel niet willen, want wij zijn de heersers van de wereld. Spanje is van ons. We hebben een bruggenhoofd in Italië. In Egypte houden we de achterhoede van hun nederzettingen in handen. Zwitserland, Nederland, België... Eén ding staat onherroepelijk vast en dat is aan Pruisen, Rusland en de keizer verklaard: we zouden, indien nodig, alleen oorlog voeren tegen iedereen: er zal geen stadhouder in Holland zijn, die we zullen behouden.' *Staatsraad, voormalig commissaris van de schatkist gedurende de hele Revolutie; vriend van Diderot, d'Alembert en Buffon.
60	Een stadhouder in Holland hebben, zou net zoets zijn als een Bourbon in de Faubourg Saint-Antoine.' (Hij sprak over Caesars Parallel, Cromwell en zichzelf.) Hij vertelde ons: 'Ikzelf had het idee geopperd, als reactie op de Engelse laster. Maar de laatste twee pagina's zijn waanzin; erfelijkheid is nooit ingesteld; het heeft zichzelf gevestigd. Het is te absurd om als wet te worden aanvaard en bovendien heeft hij (de auteur) Sieyès beledigd, een man van geest, een man van integriteit, die tijdens het Directoire moed toonde, misschien wel meer dan nodig was voor zijn eigen veiligheid en die van ons.'* Devaisnes wees hem erop dat het voor niemand, zelfs voor Bonaparte zelf, onmogelijk was om te zeggen wat er in Frankrijk zou gebeuren als hij zou sterven. Bonaparte antwoordde: 'Als ik over vier of vijf jaar sterf, is het systeem opgezet en werkt het. Als ik eerder sterf, weet ik niet wat er dan gebeurt.' Devaisnes: 'We zouden één generaal als Eerste Consul hebben, maar de andere generaals zouden oorlog tegen hem voeren.' B. 'Je hebt hier geen generaal nodig, je hebt een burger nodig. Het leger zal eerder een burger gehoorzamen dan een militair. Als ik binnen drie of vier jaar aan koorts zou overlijden in mijn bed en ik mijn roman zou voltooien, dan zou ik een testament opstellen, waarin ik de natie zou waarschuwen voor een militaire regering, ik zou haar aanraden een burgerregering aan te stellen. Een militaire eerste consul die niet kon regeren, zou alles laten afhangen van de grillen van zijn luitenanten. Moreau heeft het alleen maar over militair regeren, hij begrijpt niets anders. *Sieyès was de minst geschikte man ter wereld om te regeren, maar het was essentieel om hem te raadplegen, omdat hij soms zeer belangrijke inzichten had. [NAPOLÉON, Mémoires.]
61	Het gesprek ging over de moord op Audrein en de geest van de Jacobijnse partij; zei hij tegen ons: 'Toen ze probeerden mij te vermoorden, heb ik de zaak bij de rechter aangegeven en de rest met rust gelaten. Nu proberen ze Audrein* te

	vermoorden en om bepaalde mensen tevreden te stellen, moeten we mensen massaal verbannen en opsporen. In Egypte, toen er een opstand was in Caïro, wilde het hele leger dat ik de moskeeën in brand stak en de priesters uitroeide; Schérer, Tallien, die een zeer conventioneel dagboek over het onderwerp bijhield, waarin hij zei dat het hele leger vernietigd zou worden, dat fanatisme ongestraft zou blijven, enzovoort. Ik schonk daar geen aandacht aan. Ik liet de leiders van de opstand straffen, mijn vriendschap met alle anderen bleef onveranderd, alles kalmeerde en drie weken later was het leger verheugd en dankbaar dat ik het vertrouwen en de rust had hersteld. Hetzelfde zal in Frankrijk het geval zijn.’ Bonaparte sprak met mij over verschillende mensen, waaronder Lacretelle* de oudere. Hij zei me: ‘Je denkt dat het van je vriend komt, maar die spreekt kwaad over je.’ ‘Generaal, ik geloof er geen woord van.’ ‘Ik ben er absoluut zeker van.’ ‘Generaal, men heeft u bedrogen.’ ‘Nee, nee! Twee weken geleden, toen zijn benoeming tot lid van de Raad van State werd aangekondigd, reageerde u met vreugde; ik lachte en zei tegen Cambacérès: ‘Daar heb je Roederer, openhartig en loyaal, die zich verheugt over de benoeming van een man, die hij als een vriend beschouwt en toch kwaad over hem spreekt. Bovendien spreekt hij niet kwaad over u persoonlijk, als individu, maar als overheidsfunctionaris, als iemand die wil dat de regering functioneert.’ *Beëdigd bisschop van Quimper, voormalig constitutioneel priester en koningsmoordenaar, vermoord in een diligence door een groep Chouans onder leiding van Le Cat, bekend als <i>La Volonté</i>. *Pierre-Louis Lacretelle de Oudere (1751-1824), een jurist, maakte deel uit van die groep van de Academie van Metz, die zoveel heeft gedaan voor de emancipatie van de Joden.
62	‘Generaal, ik verzeker u dat Lacretelle sinds de opening van het Wetgevend Lichaam (het parlement) herhaaldelijk tegenover mijn vrienden en mijn vrouw heeft verklaard, dat hij zeer ontevreden was over de sfeer in het parlement.’ ‘Misschien is dat nu wel zo, maar twee weken geleden was hij, door zijn humeur en zijn gebruikelijke gedrag, erg onaangenaam. Maar ik reken ook op al die mannen vanaf de dag, dat ze de oppositie van dichtbij zien en met mij vergelijken. Lacretelle heeft het al gezien, hetzelfde geldt voor uw Lezay-Marnésia* wanneer deze in het Tribunaat of het parlement zit, hij zal de vergelijking maken en alles zal in het voordeel van de regering uitpakken. Bovendien ben ik omringd door mijn vijanden. Het Tribunaat en de parlamentsleden kunnen me onmogelijk aardig vinden.’ Devaisnes: ‘Waarom heb u dit Wettelijk Lichaam niet anders samengesteld?’ B. ‘Ik kende niet genoeg mensen, ik moet vijf Senaatszetels vullen en ik weet niet wie ik moet kiezen. Bovendien, als ik alleen mijn eigen mensen had gekozen, zou er een reactie zijn gekomen. Ik wilde dat elke partij haar eigen garantie had, en misschien is dat niet eens zo'n slechte zaak.’ Ik: ‘Ik denk het wel, het is beter dat je vrienden je steunen dan dat ze de ambitie hebben om je te leiden., B. ‘Ja, ja, ongetwijfeld.’ (Bonaparte antwoordde met een uitdrukking en een blik van diepe overtuiging.) Bonaparte zei op een avond tegen me na het diner in de slaapkamer van consul Cambacérès, waar ik alleen met hem was: ‘Ik wil dat de tien jaar van mijn

	ambtstermijn voorbijgaan zonder dat ik ook maar één minister, één generaal of één staatsraadslid heb ontslagen.' *Hij zal prefect van het Keizerrijk worden.
63	V De moordaanslag op 3 Nivôse, jaar IX. - Royalisten, Engelsen, Jacobijnen? - Bij Madame Bonaparte. – 'Ceveant Consules'. – Uitzonderlijke krachten? – Deportaties door de Staat. – Ik laat me niet beledigen als een koning. 3 Nivose an IX [24 dec. 1800]. Onze man, die Frankrijk bijna verloren heeft en die, vrees ik, de regering schade heeft berokkend.* Als de misdaad het werk is van terroristen, zal de regering de schuld krijgen, omdat ze hen op al die posities heeft geplaatst en omdat ze hen om zich heen heeft. 'Op 3 Nivôse, jaar IX (23 januari 1800), begaf de Eerste Consul om acht uur 's avonds met zijn lijfwacht, vergezeld door de generaals Berthier en Lannes en zijn adjudant Lauriston, naar de Opera. Bij aankomst in de Rue Saint-Nicaise stond een gammele kar, getrokken door een paard, opgesteld om de doorgang te blokkeren. De koetsier wist de kar behendig te ontwijken, ondanks zijn hoge snelheid. Enkele ogenblikken later verbrijzelde een vreselijke explosie de ramen van het rijtuig, trof het paard van de laatste man in de lijfwacht, doodde acht mensen, verwondde achtentwintig anderen min of meer ernstig en veroorzaakte schade aan zesenvieftig huizen ter waarde van ongeveer tweehonderdduizend frank. De Eerste Consul vervolgde zijn weg en arriveerde bij het operahuis. Haydns <i>Die Schöpfung</i> werd opgevoerd. De eerste twintig maten waren nog maar net begonnen toen het geluid van de explosie door de hele zaal galmde. Toen de Eerste Consul even later zijn loge betrad, richtten alle ogen zich op hem; er was beweging en gezichten vertrokken van angst. Het nieuws van de extreme gebeurtenis verspreidde zich snel door de zaal, maar de kalme houding van de Eerste Consul stelde iedereen gerust. De aanvankelijke onrust onder de toeschouwers bedaarde en de voorstelling werd voortgezet.' [THIBAUDEAU.]
64	'Als deze misdaad het werk is van royalisten of Engelsen, zal men zeggen: De politie kan zich niet beschermen tegen hun aanvallen.' 'Als na te hebben gezegd dat de misdaad het werk van terroristen is, vervolgens wordt beweerd dat het het werk van royalisten is, of andersom, zal de regering de haat van beide partijen alleen maar vergroten en in de ogen van de burgers zeer wispelturig overkomen.' \ In alle veronderstellingen zal iedereen tot de pijnlijke conclusie komen dat er geen garantie is voor het welzijn van de Eerste Consul en het geluk dat zijn principes beloven, behalve zijn bestaan, dat altijd bedreigd is geweest, zeer wankel bewaard is gebleven en slechts een seconde heeft geduurd; een conclusie die gunstiger uitvalt voor Lodewijk XVIII, hoe belachelijk en verachtelijk hij ook moge zijn, dan voor Bonaparte en de huidige regering.' Na Haydns oratorium* stroomden talloze senatoren, parlementsleden, volkstribunen, staatsraden en ministers naar het huis van de Eerste Consul. Uit angst om tot last te zijn, en ervan overtuigd dat ik de Eerste Consul niet van dienst kon zijn, ging ik naar Talleyrand, waar Volney* verbleef, een onuitstaanbare pedant, die niet in staat om de uiting van een gevoel te verdragen, de durf om een mening te geven voordat hij toestemming had gekregen om te spreken, denken en

	voelen, me bij alles wat ik zei recht in mijn gezicht aanviel, alsof hij het over de inhoud van de zaak had, over het ene gevoel en ik over het andere. Talleyrand verliet ons rond half elf om naar de Tuilerieën te gaan. Hij was daar samen met Fouché en de andere mensen, die door het evenement waren aangetrokken. Fouché sprak er op een zeer luchtige manier over, als iets ongelukkigs maar onmogelijk te voorzien... en schreef het toe aan de het goud van Engeland. <i>*De schepping van de wereld, Haydns oratorium, parodie in Franse verzen van Citizen Ségur de Jongere, muziek gearrangeerd door burger Heibelt.</i> <i>*Constantin-François Chassebœuf, graaf van Volney (1755-1820), held van de beroemde anekdote over de schop in de maag, die door Taine bekend werd gemaakt.</i>
65	Er werden twijfels geuit over deze mening; hij antwoordde: ‘Het is hun gewoonte om hier mannen te betalen om de Eerste Consul te vermoorden. Ik gebruik dezelfde methode met gevaarlijke mannen in de Vendée. Als ik daar iemand wil laten vermoorden, zeg ik tegen een van mijn mannen: ‘Hier heb je 200 of 300 louis, breng me dat en dat hoofd.’ Waarom zouden de Engelsen dat niet ook doen?’ Die avond was Madame Bonaparte, zoals Moreau de Saint-Méry me de volgende dag vertelde, zeer ontevreden over de politie en ze moet het volgende hebben gezegd: ‘Ik weet niet of zij in God gelooft, maar ze speelt de rol overtuigend.’ * 4 Nivose an IX [25 dec. 1800]. 's Middags bracht de voltallige Staats Raad een bezoek aan de Eerste Consul. Hij ontving ons in zijn studeerkamer met de twee consuls aan zijn zijde en de minister van Politie achter hem. Na de toespraken van Boulay antwoordde Bonaparte: ‘Dit zijn de Septembemoordenaars, dit zijn de overblijfselen van al die bloeddorstige mannen, die tijdens de Revolutie misdaden begingen, enzovoort’. En zich vervolgens tot de minister van Politie richtend: ‘Dit is geen Carmagnole; dit is geen royalistische samenzwering en ook geen Engels complot; dit is een terroristische samenzwering. Frankrijk kan niet rekenen op de stabiliteit van zijn regering totdat het van deze ellendelingen verlost is.’ De consul voegde eraan toe dat ze minstens vijftien schurken nodig zouden hebben gehad om hun plan uit te voeren. Réal* zei tegen mij, terwijl de consul gasten ontving in de grote zaal van het parlement: ‘De consul wil de massa straffen; dat vind ik verwerpelijk.’ <i>*Pierre-François Réal (1765-1834), een voormalige jakobijn net als Fouché en zijn plaatsvervanger bij het ministerie van politie, blijft het toonbeeld van de bekwame en joviale politieagent, in wie de sterke man de eerlijke man niet volledig de mond snoert.</i>
66	'En ik ook,' antwoordde ik. 'Ik heb dat idee verworpen toen de Céracchi-affaire zich voordeed; ik zal er vandaag de dag niet meer aan toegeven.' Réal probeerde Miot en mij, die nog steeds op het kantoor van de consul waren, ervan te overtuigen dat slechts één man de misdaad kon hebben gepleegd; dat als er slechts vier medeplichtigen waren geweest, de samenzwering ontdekt zou zijn.

	Tijdens diezelfde conferentie klaagde ik bij Réal over Fouché's toegeeflijkheid jegens de terroristen en over de vertrouwdsheid die hij met hen had: ‘ ‘Wat, ik zeg, als ze naar hem toe gaan, geeft hij een van hen een hand.’ Réal: Hij geeft een van die mensen zijn rechterhand en Bourmont* zijn linkerhand: om erachter te komen wat er overal gebeurt.’ Ik: ‘Het is aan de herder om met de schapen om te gaan. De minister van Politie zou zijn wil moeten opleggen aan al zijn vijanden van het algemeen belang, in plaats van hen te bespioneren en bovendien, wat is het verschil tussen Méhée* de hand schudden en Bourmont de hand schudden! Bourmont is een man van de wereld, die zich niet laat misleiden door zulke vleierij. Maar een onwetende terrorist ziet het slechts als een belofte van de bescherming van de minister en hij voelt zich gesterkt in plannen die hij anders nooit zou hebben bedacht.’ * ’s Avonds ging ik naar Madame Bonaparte. De Eerste Consul zat op een sofa achter in de woonkamer, ze was omringd door vrouwen tussen de open haard en de slaapkamerdeur. De politiechef bracht verslag uit aan de eerste consul; hij sprak over de arrestaties die die dag waren verricht, over de doden en over de gevolgen. *MÉHÉE DE LA TOUCHE, een rusteloze samenzweerder en dubbelagent. *De voormalige Chouan, de deserteur van Waterloo, de veroveraar van Algiers.
67	Hij zei dat er gewonden waren van de vorige dag; volgens zijn rapporten waren er vier doden en vijf gewonden. Consul Cambacérès antwoordde: ‘Burgers, de chirurg van de Consulaire Garde heeft vanochtend in zijn eentje tweeëntwintig gewonden verzorgd.’ Iedereen was verbijsterd door dit bericht, zelfs de eerste consul en hij sprak de volgende woorden tot de prefect: ‘Als ik u was, zou ik me diep schamen voor wat er gisteren is gebeurd.’ ‘Wat!’ vervolgde generaal Dubois, ‘kunnen de politieagenten de gedachten van een man raden?’ Generaal Bessières was erbij, ik zei tegen hem: ‘Is het dan een wonder dat ze zelf geen idee hebben wat er aan de hand is? Hun kantoren zitten vol boeven.’ Bessières was het met me eens en vertelde me dat hij het de dag ervoor krachtig tegen de minister had gezegd, in aanwezigheid van de eerste consul. Omdat mevrouw Bonaparte altijd omringd was door vrouwen, waaronder mevrouw de Crény en mevrouw Miot, kon ik niet privé met haar spreken. Ik wilde echter niet weggaan zonder haar mijn gedachten te hebben verteld, vooral omdat de consul zich had teruggetrokken zonder mij de gelegenheid te geven met hem te spreken. Toen ik binnen haar bereik was gekomen, vroeg ze me naar nieuws over mijn vrouw. Ik antwoordde: ‘De huidige omstandigheden zijn niet bevorderlijk voor het herstel ervan.’ ‘Ik denk het ook,’ antwoordde Madame Bonaparte; ‘dit is allemaal erg triest.’ Ik zei vol enthousiasme, maar met de warmte, die mijn belangstelling voor haar en haar man uitstraalde, tegen haar: ‘Mevrouw, zolang u uw minister van Politie* hebt, is er voor niemand van ons veilig.’ ‘Uw minister!’ zei ze verbitterd, ‘Ik heb geen minister, het is de regeringsminister.’

	‘Ja, ongetwijfeld, mevrouw, toen ik hem uw minister noemde, heb ik u aangezien voor de eerste consul. Maar, mevrouw, uw of onze minister verdient veel kritiek. *Fouche.
68	Om deze reden en als hij daar twee maanden blijft, zullen we allemaal de keel worden doorgesneden.’ MADAME B.: ‘Hij had Bonaparte gewaarschuwd. Mijn God! Hij deed wat hij kon.’ ‘God verhoede, mevrouw, dat ik hem ervan zou beschuldigen betrokken te zijn geweest bij de samenzwering! Maar ik verwijt hem dat hij de schurken heeft aangemoedigd, niet alleen door hen een jaar lang niet te straffen, maar vooral door familiair en vriendelijk tegenover hen te zijn geweest. Een magistraat moet altijd een streng gezicht tonen aan schurken van alle soorten. Het is aan de politieagenten om zich als schapen tegenover hen te gedragen. Het is beter voor een magistraat om een afschrikwekkend gezicht te tonen aan een goed mens dan om monsters toe te lachen.’ MADAME B: (bitter lachend). ‘U bent zeer ernstig!’ ‘Ja, mevrouw, dat ben ik en ik blijf erbij dat het de plicht van een magistraat is om zo te zijn. Vriendelijkheid, welwillendheid en een zekere nobele onverschilligheid passen bij het hoofd van de regering, zodat hij deze houding altijd kan tonen, moeten zijn ministers streng overkomen; zij moeten de strengheid op zich nemen om hem daarvan te behoeden.’ MADAME B ‘Bonaparte is tot nu toe toegeeflijk geweest: u ziet hoe dat heeft gewerkt.’ ‘Slecht, zonder twijfel, mevrouw; maar dat komt doordat zijn minister zijn werk niet deed toen hij het wél deed... Mevrouw, ik heb het gevoel dat ik u in een ietwat vreemde taal aanspreek; u bekleedt een machtspositie, het is een ongeluk dat u meer hovelingen dan echte vrienden hebt; je komt niet vaak mensen tegen die kwaad spreken over een minister. Wat mij betreft, ik zal die moed wel hebben.’ MADAME B. (snel). ‘Het is niet de minister van Politie, die Bonaparte moet wantrouwen. De gevaarlijkste mensen voor hem zijn de vleiers, die hem dingen aanpraten die goede burgers irriteren en die proberen hem een ambitie aan te praten die hij niet bezit.’ Vervolgens sprak mevrouw de Crény en zei: ‘Hoe had de minister van politie deze machine kunnen vermoeden?’
69	‘Mevrouw, dit was niet het werk van één man. Eén man zou onmogelijk honderd kilo buskruit kunnen verzamelen zonder dat de politie daarvan op de hoogte werd gesteld. Bovendien was dit niet de enige machine, die hij zou ontdekken; achter het explosief zat een politieke machine, die klaarstond om na de explosie van de andere te worden ontketend. Zulke enorme kosten worden alleen gemaakt voor zo'n moord in de hoop er profijt van te hebben. Er was dus een politieke machine aan het werk. Die kon niet voorbereid zijn zonder heen en weer geloop, zonder herhaalde en langdurige vergaderingen.’ Vervolgens vertrokken er verschillende mensen, onder wie mevrouw Miot, met wie ik naar buiten ging. Regnaud de Saint-Jean d'Angély en Portalis bleven achter. Ze meldden me op de ochtend van de 5e, tijdens de vergadering van de twee secties, dat mevrouw Bonaparte na mijn vertrek had herhaald, dat er klachten waren over de minister van Politie, maar dat de gevaarlijke personen slijmballen waren, die Bonaparte hadden geadviseerd buitengewone bevoegdheden te nemen en hem tot een scheiding wilden

	dwingen. Iedereen zag dat ze het over mij had, hoewel geen van haar grieven op mij van toepassing was. Het was een ongelukkig moment om mij een slijmbal te noemen. Ik zal de onwaarheid van de andere beschuldigingen niet eens noemen. * 5 Nivose en IX [26 dec. 1800]. De buitengewone zitting van de Raad van State werd voorgezeten door de Eerste Consul, bijgestaan door de twee andere consuls. De afdelingen Binnenlandse Zaken en Justitie waren die ochtend bijeengekomen om voorstellen te doen over manieren om aanslagen zoals die van de 3e te bestraffen en te voorkomen. Portalís doet verslag van de wensen van de afdelingen. De eerste consul zegt: ‘Dat is niet genoeg om recht te doen aan honderd of tweehonderd mensen.
70	Honderden schurken, septemberopstandelingen en moordenaars, die geen enkele regering tolereren. Dit gaat niet alleen over mij, het gaat over honderd mensen, die gedood of gewond zijn, twintig huizen die zijn afgebrand of verwoest.’ ‘Hoe meer slachtoffers er zijn, hoe meer offers er gebracht moeten worden; anders zullen mensen denken dat de regering zich weinig aantrekt van wraakacties. Parijs en Frankrijk zullen pas vrede kennen als ze honderd of honderdvijftig schurken, die algemene terreur zaaien, gedood of gedeporteerd zien.’ We moeten de vrede in het land herstellen: wij hebben de macht om dat te doen. De voorgestelde wet zal alleen gevolgen hebben voor degenen, die direct bij de affaire betrokken zijn, maar niet voor alle schurken die hun medeplichtigen waren. ‘ Zouden we de consuls niet voor vijf dagen een bevoegdheid kunnen verlenen, die vergelijkbaar is met die waarmee de Romeinen de Romeinse consuls bekleedden, met dezelfde formule ‘Caveant consules, etc.’ en tegelijkertijd een buitengewoon tribunaal voorstellen, waarvan ik het hoofd zou zijn, bijgestaan door de twee consuls en twee leden van het Hof van Cassatie? Ik verklaar dat het mijn ziel, mijn hart en mijn verstand niet tegenstaat om, ter wille van het welzijn van de staat, schurken te berechten met wie de regering nooit rust zal vinden. Het zal ongetwijfeld de grootste daad van toewijding zijn, die ik ooit heb verricht; maar ik zal het zonder moeite doen, omdat ik het beschouw als een offer dat ik breng aan mijn plicht.’ Ik zei tegen de eerste consul: ‘Welke maatregelen u ook neemt om straf te garanderen, ik geloof niet dat het aan u is om daarover te oordelen. Het staatshoofd mag geen fout begaan in een cruciale beslissing. Na uw overlijden zou het grootste onheil dat Frankrijk zou kunnen overkomen, het verlies of de aantasting zijn van de reputatie van rechtvaardigheid, die u tot nu toe intact en zuiver hebt bewaard.’ Na enkele opmerkingen van Portalís, Régnier, Crétet en Regnault, werd Truguet gevraagd het woord te voeren en na een inleiding waar hij zijn spijt betuigt, dat hij
71	niet over een welsprekendheid beschikt, die past bij zijn onderwerp, vraagt hij zich af of het, bij het instellen van een commissie om terroristen te straffen, niet zeer gepast zou zijn om die commissie ook de bevoegdheid te geven royalisten te berechten: ‘U bent zich er wel degelijk van bewust’, zegt hij, zich richtend tot de Eerste Consul, ‘dat de royalisten meer dan ooit in opstand komen, dat een groep teruggekeerde priesters hun vreselijke verwensingen tegen de regering weer oprakelen, dat gevaarlijke pamfletten, die indruisen tegen de vrijheid, met aanstellerij zijn verspreid, dat de Republiek wordt bedreigd, enzovoort.

	De eerste consul, met grote spoed: ‘En waar zag burger Truguet dat de Republiek bedreigd werd door subversie? Nooit eerder was het er zo vredig en bloeiend als na de Revolutie; nooit eerder waren er zo weinig troepen in de Vendée, want er zijn er nog geen 6000 man. Naar welk pamflet verwijst burger Truguet? Ik ken er geen, behalve Jacobijnse pamfletten, die meteen na verschijning worden onderdrukt. Verwijst hij naar de parallel tussen Caesar en Cromwell?... Hij werd gearresteerd zodra hij bekend werd. Ik weet heel goed dat, volgens sommigen, alles wat niet Jacobijns is, royalistisch is. Ik weet heel goed dat burger Defermon een royalist is, burger Rœderer een royalist. Ik weet heel goed dat het, om deze mensen tevreden te stellen, nodig zou zijn om opnieuw vijf- of zesduizend ongelukkige priesters te vervolgen, die al gedeporteerd waren en om oude mannen te verdrijven, die heel Frankrijk weer heeft gevraagd; ik weet dat het nodig zou zijn om de godsdienstvrijheid weer te schenden en religie te verbieden aan de mensen, die dat willen; het zou ook nodig zijn om burger Portalis, burger Devaisnes* (hij bedoelde Barbé) opnieuw naar Guyana te deporteren. *De markies de Bardé-Marbois, een landgenoot van Rœderer, een flamboyante figuur, auteur van het <i>Dagboek van een Onervaren Gedeporteerde</i>. Minister van Financiën in 1806; zijn zwak voor Ouvrard bracht Frankrijk op de rand van een faillissement.
72	Nee, dat zal ik absoluut niet doen. Ik zal niet heel Frankrijk opzwepen om een paar ambitieuze mensen tevreden te stellen, die er alleen maar op uit zijn de Jakobijnen te paaien om een partij met hen te organiseren of om steun te vinden als de situatie zou veranderen en die volkomen dwaas zijn om zo ver te gaan. Als de Jakobijnen de macht zouden heroveren, zouden al deze mensen hun eerste slachtoffers zijn, de domsten onder hen en burger Truguet zelf moet inzien dat ze niet vergeven zullen worden, omdat ze de huidige regering hebben erkend, omdat ze tot een bevoorrechte klasse behoorden en omdat ze niet altijd zo'n grote patriot zijn geweest als hij vandaag de dag wil zijn.’ Consul Cambacérès probeerde meerdere malen het woord te nemen, Bonaparte sprak bijna een half uur lang. Aan het einde sprak hij met zoveel energie en intensiteit, dat zijn stem schor werd; en toen hij gezegd had wat hij wilde zeggen, stond hij meteen op en zei: ‘Ik schors de vergadering.’ Na afloop van de sessie, terwijl ik mijn portefeuille dichtdeed, liep Réal langs me en zei: 'Dat is een overwinning voor deze dag, ik ben niet iemand, die alles in het heetst van de moment wil beslissen.' * 6 Nivose an IX [27 dec. 1800]. Om één uur werden de twee secties naar de residentie van de eerste consul ontboden. Portalis las het conceptvoorstel voor dat was opgesteld in het huis van consul Cambacères en lichtte de redenen ervoor toe. Hij hield vast aan de voorkeur, die de fracties altijd al gaven aan het wetsvoorstel van het speciale tribunaal, met de aanvullingen die de omstandigheden vereisten en sommige leden van de fracties drongen ook aan op dit wetsvoorstel. De eerste consul zei dat dit voorgestelde speciale tribunaal zijn doel niet bereikte:

73	‘Het gaat hier om vierhonderd schurken in een felle strijd, waarvan er minstens tweehonderd fanatiek zijn. Het Hof van Cassatie heeft me zojuist meegedeeld dat de lagere rechtbanken hen niet kunnen bereiken. We moeten absoluut buitengewone maatregelen nemen. Daarom stel ik de vraag als volgt: Moet de regering op eigen initiatief handelen of een wet aanvragen die haar daartoe machtigt? Persoonlijk heb ik geen bezwaar tegen alles wat de openbare veiligheid betreft. Maar, zoals men zegt, wat als de wet wordt verworpen? Wel, als die wordt verworpen, zal de regering niets doen. Het parlement zal de verantwoordelijkheid dragen voor de verwerping. Maar hij zal niet verwoorpn. Ik zal het parlement en het tribunaat bewijzen dat er geen enkel lid onder hen is wiens vijand deze schurken zijn. Ik ben ervan overtuigd dat het parlement en het tribunaat unaniem zullen stemmen voor een buitengewone maatregel om Frankrijk van deze bandieten te zuiveren. Mensen zeggen: ‘Maar deze mensen zijn slechts instrumenten.’ Dat is niet waar. Ik geloof niet zozeer in buitenlandse invloed. Al die schurken hebben weinig verstand; hun talloze dwaasheden bewijzen dat. Ze zeiden: ‘Laten we eerst Bonaparte vermoorden, dan zien we wel verder.’ Zodra de daad was volbracht, zouden ze Barras, Barrère of iemand anders van hun kaliber hebben benaderd. Bovendien moet niet worden aangenomen, dat dit mannen van een politieke partij waren, zoals de Anti-Brumaire-factie; nee, het waren mannen wier afstamming terugging tot Chaumette en Hébert. Ze hadden geen leider, daarvoor waren ze te aristocratisch. Het was de arrestatie van Chevalier, die hen ertoe aanzette de misdaad te bespoedigen. Ze wilden hun medeplichtige bevrijden. Een militaire commissie zou binnen vijf dagen operationeel kunnen zijn. Ik heb een woordenboek van de Septembemoordenaars, van Babeuf en anderen, die betrokken waren tijdens de donkerste periodes van de Revolutie. De politie stelt lijsten samen op basis van rapporten van het hele jaar. Heel Parijs is bang voor die mensen. Truguet zelf spreekt alleen maar zo over hen uit angst. In 1790 vond ik hem royalistischer dan de Prins van Condé.
74	Ik ga hoe dan ook iets doen. Dit moet stoppen. Burger, minister van Buitenlandse Zaken, laat van u horen.’ TALLEYRAND: ‘Ik geloof dat u voldoende macht heeft om te handelen en u moet die gebruiken. Ik geloof dat de regering moet laten zien dat ze zichzelf kan verdedigen, dit is zowel nationaal als internationaal noodzakelijk. De onderhandelingen worden twee dagen onderbroken vanwege de Ceracchi-affaire.* B. ‘Het staat vast dat we nu om deze kwestie aan het vechten zijn.’ Réal stemt ermee in dat de consul zijn volledige bevoegdheid moet uitoefenen en zegt het volgende: ‘Hun brutaliteit moet beantwoord worden met een daad van grote moed. Eén grootse executie bespaart je twintig kleinere, die toch geen effect zouden hebben.’* 11 Nivose an IX [1 januari 1801]. De eerste consul opent de discussie met de vraag of de leden van de Raad, op basis van de kennis die zij hebben over de mannen van de Revolutie, het nodig achten om maatregelen te nemen ten aanzien van deze personen. Thibaudeau merkt op dat de Raad tot nu toe over de maatregel heeft gestemd en niet over het volk.

	De eerste consul antwoordde dat hij verkeerd begrepen was, dat hij niet de bedoeling had een stemming op basis van individuen te houden en hij zei: ‘Ik heb de vraag aan een stemming onderworpen.’ Ik: ‘Ik verzoek om het woord.’ B. ‘Spreek.’ Ik: ‘Eén ding viel me op in het rapport van de minister van politie: hij spreekt over verschillende complotten en zegt verder niets over van die van 3 Nivose. *Italiaanse beeldhouwer, geëxecuteerd samen met Arena en Topino-Lebrun wegens samenzwering tegen het leven van de Eerste Consul. *Een advies dat Bonaparte drie jaar later, op 21 maart 1801, zou opvolgen met de executie van de hertog van Enghien.
75	Zonder de geheimen van de politie over laatstgenoemde te willen onthullen, verzoek ik de minister duidelijk te zeggen of de daders, van wie hij zegt dat hij ze in het vizier heeft, wel of niet behoren tot de groep mannen, wier deportatie wordt voorgesteld; want het is belangrijk voor de Raad en vooral voor de regering, dat we binnen enkele dagen te horen krijgen, dat de mannen, die door de voorgestelde maatregel worden getroffen tot de ene partij behoren en de schuldigen tot de andere.’ De eerste consul onderbrak Fouché, die op het punt stond te antwoorden en zei: ‘Ik zal namens de minister van Politie antwoorden. Hij weet niet meer van de zaak dan ik, ik weet er net zoveel van als hij. Ik neem aan dat de daders van de misdaad van een ander kaliber zijn dan de schurken waar het hier om gaat; het is echter niet minder waar dat deze laatsten al een jaar samenzweren; dat ze besmet zijn met allerlei soorten misdaden; dat ze een schrikbeeld voor Frankrijk zijn; dat ze de regering geen rust gunnen; en dat ze betrokken zijn bij alle soortgelijke complotten, die het afgelopen jaar zijn ontdekt. Alle politierapporten staan vol met hun daden. Men kan zich dus afvragen of, los van enige directe medeplichtigheid van de daders van 3 Nivôse, het algemeen belang niet de deportatie van deze mensen vereist.’ DEFERMON*: ‘Ik ben het op één punt oneens met mijn collega Røederer: de minister van Politie heeft wel degelijk gesproken over de samenzwering van 3 Nivôse en verklaard dat hij de draad ervan had opgepakt en dat de politie het rechtssysteem de nodige informatie zou verstrekken om te voorkomen dat het op een dwaalspoor zou raken. Op die manier kon hij zich verantwoorden...’ De eerste consul antwoordt Defermon: ‘De minister heeft geen touwtjes in handen; hij weet alleen wie het paard heeft gekocht.’ Vervolgens herhaalt hij in detail wat hij me verteld heeft. *Bijnaam: Fermons....la Caisse.
76	Regnaud zegt: ‘Wat de eerste consul zegt, zou in ieder geval in het rapport van de minister van politie moeten worden opgenomen.’ Emmery riep: ‘Hij zegt het.’ Ik spreek opnieuw en zeg: ‘Ik heb niet beweerd de geheimen van de politie te hebben ontrafeld, ik vraag alleen dat er over een paar dagen niet gezegd wordt dat de Raad tegen de ene partij heeft gestemd, terwijl een andere partij gestraft had

	moeten worden en dat er niet in ieders oor en geweten wordt gefluisterd, zoals in de Raad is gebeurd, dat dit een reactie is.’ Ze riepen: Nee! Nee! En het bleef zoals het was. CAMBACERES: ‘Wie de misdaad van 3 Nivôse ook heeft begaan, de personen die uitgezet moeten worden, kondigden dagelijks hun voornemen aan om deze misdaad te begaan. Het lijkt geen twijfel dat ze hier misbruik van zouden hebben gemaakt. Bovendien mag de Raad niet over de personen zelf stemmen. De samenstelling en samenstelling van de lijsten is uitsluitend de verantwoordelijkheid van de Minister van Politie.’ De eerste consul brengt in stemming of er buitengewone maatregelen nodig zijn tegen de betrokken personen. De raad stemde unaniem voor. Hoewel ik net als mijn collega's stemde, was ik het fundamenteel niet met hen eens. Ik vond het beter om de minister te ontslaan, omdat zijn opvolger de bandieten zonder veel poespas zou hebben weggevaagd, terwijl hij ze weer aan de macht zou laten komen. Maar om dat te kunnen zeggen, had de consul in het algemeen moeten vragen wat de beste handelwijze was en niet wat er moest gebeuren met de schurken die door de minister van Politie waren aangewezen, met uitzondering van hemzelf. Aangezien de consul Fouché in dienst hield, was het ongetwijfeld noodzakelijk om zijn vrienden te verdrijven en wel door hem. Het is een goede straf om hem hun lijst te laten samenstellen en hun deportatie te laten uitvoeren. De maatregel zou perfect zijn geweest als de consul onderaan het document de naam van Fouché
77	geschreven... De koning van Pruisen zou er zeker ook op hebben gestaan. De eerste consul opent de discussie met de vraag: Is er een wet nodig om deze buitengewone maatregel te autoriseren?’ Boulay doet verslag van de mening van de fracties, die vinden dat alleen de Senaat geraadpleegd moet worden. Lacué* antwoordt, ondervraagd door de Eerste Consul, dat hij het niet langer nodig acht om de Wetgevende Macht te raadplegen en dat hij ermee instemt de zaak naar de Senaat te verwijzen. De Eerste Consul zei: ‘Als de maatregel naar het parlement zou worden verwezen, zou dat in feite een rechterlijke instantie worden. Als het parlement willekeurige bevoegdheden zou krijgen, zou het een recht krijgen dat het niet kan verlenen, want de regering kan niet het recht krijgen om burgers te deporteren. De leden zouden zich terecht kunnen afvragen op wie deze maatregel dan wel zou moeten rusten, als het niet op henzelf rust?’ Als het uitgevoerde proces-verbaal aan hem zou worden voorgelegd, zou hij daarmee als beoordelaar van het proces tegen alle betrokkenen kunnen optreden.’ Truguet zou graag zien dat de regering, na verslag te hebben gedaan van haar problemen, moeilijkheden en zorgen, hem een brief zou schrijven, waarin zij uitlegt waarom zij hem niet om een wet verzoekt, aankondigt dat zij een strenge maatregel gaat nemen, maar dat het parlement zich daar niet door moet laten afschrikken en dat de Eerste Consul zijn achting betuigt, enzovoort. De eerste consul brengt de kwestie in stemming. De Raad is unaniem van mening dat het niet nodig is om de Wetgevende Vergadering te raadplegen, met uitzondering van Truguet, die, hoewel zonder onderbouwing, vasthoudt aan zijn mening. De vergadering wordt geschorst. * Generaal LACUÉE, graaf van CESSAC, minister van Oorlog in 1807.

78	* 13 Nivose de IX [3 januari 1801]. Al enkele dagen overdenk ik het idee om mevrouw Bonaparte een brief te schrijven, niet om mezelf te verdedigen tegen haar beschuldigingen – die ik beschouw als ondoordachte en onware opmerkingen – maar om haar, in haar eigen belang, van repliek te dienen over haar eigen uitspraken. Als ze mij beschuldigt, beschuldigt ze de Eerste Consul nog meer. Als het waar was dat ik de vrijheid had genomen om hem aan te raden koning te worden, zou hij dat dan hebben getolereerd? Als het waar was, dat ik hem had aangeraden te scheiden, zou hij me dan niet het zwijgen hebben opgelegd of deze vrijheid niet hebben bestraft? Wanneer ze me beschuldigt van wat ik mogelijk in het geheim tegen de Eerste Consul heb gezegd, beschuldigt ze niet alleen de Eerste Consul van inschikkelijkheid, maar ook van zijn onbezonnenheid, want wat ik gezegd zou hebben, zou hij aan zijn vrouw hebben doorverteld. Wanneer ze mij beschuldigt van het vertrouwelijke gedrag dat haar man zogenaamd met haar deelde, beschuldigt ze zichzelf van onbezonnenheid. Wanneer ze mij beschuldigt van het vermeende vertrouwen, dat ik in haar man had, beschuldigt ze hem er óf van mijn vertrouwen te hebben geschonden, óf beschuldigt ze zichzelf ervan het vertrouwen van haar man te hebben geschonden. Wanneer ze me ervan beschuldigt, dat ik de haat van de patriotten tegen haar man heb opgewekt door dingen, die ik zogenaamd alleen tegen haar man heb gezegd, doet ze een absurde beschuldiging; sterker nog, ze wakkert deze vermeende haat tegen haar man en tegen mij juist aan. Maar wanneer ze mij beschuldigt, heeft ze noch de getuigenis van de Eerste Consul, noch haar eigen kennis aan haar zijde; want ik heb de Eerste Consul nooit geadviseerd om koning te worden, noch om te scheiden. Integendeel, ik heb de Eerste Consul nooit geadviseerd om te scheiden, integendeel, ik heb zijn broers altijd verteld dat hij geen betere vrouw voor zichzelf kon vinden, omdat ze een zeer goed karakter heeft, omdat ze geen intriges begaat en omdat er geen familieleden om haar heen zijn, die complotten smeden of op eigen gewin uit zijn.
79	Wat betreft het zichzelf tot koning uitroepen, ik ben niet zo dwaas om Bonaparte aan te raden te worden wat hij is en zichzelf koning te noemen, terwijl hij regeert als een republikeinse koning onder de republikeinse titel van consul. Hij is koning in de ware zin van het woord: hij regeert over het vrije Frankrijk, beschermd tegen elke vorm van willekeur, door middel van zijn republikeinse instellingen. Ik had meer dan eens tegen mezelf gezegd, na het verlaten van dit paleis waar de consul met zoveel vertrouwen tot mij had gesproken, waar ik hem met zoveel openhartigheid had geantwoord, waar zijn vrouw mij zoveel achting had betoond, dat ik mezelf in haar aanwezigheid vrijgesteld achtte van elke andere zorg dan die van te blijven zoals ik was, ik had tegen mezelf gezegd, dat dit het verschil is tussen het hoofd van een republiek en dat van een monarchie; in dit paleis vind ik een huis van vrienden. Ik vergiste me: in dit paleis bevond zich de macht en het hof. * 17 Nivose de IX [7 jan. 1801].

	Op de 17e ontving ik twee uitnodigingen voor een diner: één van de Eerste consul, voor mijzelf; de andere van mevrouw Bonaparte, voor mijn vrouw. Omdat ik het ongepast vond dat een man, die door Madame Bonaparte was beledigd, bij haar thuis zou zijn, bedankte ik de Eerste Consul en ging niet naar zijn huis. Mijn vrouw schreef een brief aan Madame Bonaparte waarin ze haar excuses aanbood voor haar werkelijk zeer slechte gezondheid. * 19 Nivose de IX [9 januari 1801]. Ik ontving twee uitnodigingen voor Malmaison: één van de Eerste Consul, voor mijzelf; de andere van Madame Bonaparte, voor mijn vrouw. Ik ging naar Malmaison. Mijn vrouw, die ziek was, bleef thuis. Bij dit diner waren mevrouw Bacciocchi, mevrouw Leclerc aanwezig. aanwezig,
80	Girardin die al een jaar niet meer was uitgenodigd, was er ook en we gingen samen op pad en kwamen samen terug. Mevrouw Bonaparte vroeg me naar mijn vrouw en vertelde me dat ze bezorgd was over haar slechte gezondheid. Dat was alles wat er tussen ons gezegd werd. Na het diner kwam de Eerste consul naar Hortense toe, die een weefgetouw aan het opzetten was en met wie ik sprak. Hij zei tegen mij: 'Nou! Je geeft dames advies over hoe ze wandtapijten moeten maken?' Ik antwoordde hem: 'Generaal, ik vertelde Mademoiselle dat ik erg blij was dat de dames hun breinaalden weer hebben opgepakt.' 'Het is beter,' zei de generaal, 'dat ze met een naald werken dan met hun tong, vooral als het gaat om zich te bemoeien met politieke zaken.' Tijdens een gesprek met Laplace, Girardin en mij over de toestand van Oostenrijk zei hij: 'Het lot van dat land hangt af van de keizerin. Men zegt dat vrede en oorlog onder haar rokken schuilgaan. De soldaten uiten dan ook hun afschuw; ze zeggen dat ze in hun bedpannen heeft geplast... Staten gaan ten onder wanneer vrouwen de publieke zaken besturen. Frankrijk ging ten onder door de koningin... Kijk naar Spanje, daar regeert de koningin. Voor mij zou het maar één ding hoeven te betekenen als mijn vrouw het wilde en dan zou ik precies het tegenovergestelde doen... (Madame Bonaparte was er dichtbij bij toen ze deze woorden hoorde.) * 22 Nivose en IX [12 jan. 1801]. Op de 21e ontving ik per post een anonieme brief op goudkleurig papier, verzegeld met zeer fijne was; de tekst luidt als volgt: 'De dagen van de Eerste Consul worden bedreigd; de ratten willen hem
81	vermoorden op de dag van de <i>Mithridate</i> -uitvoering.' in het Théâtre de la République, rue de la Loi. Uw plicht en uw rechtschapenheid gebieden u deze kennisgeving aan Bonaparte over te brengen. Groeten en medelijden.' De volgende dag gaf ik dit briefje aan de Eerste consul. Hij antwoordde opgewekt, terwijl hij het bekeek: 'Ah! Het is een pamflet; een soortgelijke is naar

	verschillende ministers gestuurd. (Lachend.) Die schurken willen voorkomen dat ik Mithridates zie.’ * 9 Pluviôse jaar IX [29 januari 1801]. Talleyrand vertelde me plechtig: ‘De Eerste consul heeft mij officieel opdracht gegeven zijn grieven aan u over te brengen en deze luiden als volgt: hij vindt het betreurenswaardig dat u al twee maanden niet met hem hebt gesproken. Hij vindt het zeer onjuist dat u, terwijl u zich op hetzelfde schip bevindt, de manoeuvre lijkt te hebben opgegeven...’* 4 Pluviôse jaar IX [24 januari 1801]. De eerste consul zei tegen de senatoren Laplace en Monge, en tegen mij, met betrekking tot de beledigingen, die in het tribunaal tegen de Raad van State zijn geuit over de wet op de bijzondere rechtbanken: ‘Ik ben een soldaat, een kind van de revolutie, geboren uit het hart van het volk, ik zal niet dulden dat ik als een koning word beledigd.’ Hij zei op een ander moment: ‘Het Franse volk moet mij maar verdragen, als zij *Ik denk dat Rœderer te veel aan zijn hoofd heeft om een goede bestuurder te zijn, en misschien zelfs te weinig om standvastig te zijn in zijn gevoelens. [NAPOLEON.]
82	tenminste voordelen in me ziet. Mijn gebrek is dat ik geen beledigingen kan verdragen.’ Op de 12e vertelde ik hem in zijn woonkamer in Parijs over dezelfde kwestie: ‘De parlementen spraken vroeger in hun protesten altijd de koning toe over de verraderlijke plannen die Zijne Majesteit misleidden, maar hun zittingen waren niet openbaar.’ ‘Bovendien’, zei de Eerste Consul, ‘hebben deze dingen hen ten val gebracht en ik durf te zeggen dat ik behoor tot degenen, die staten hebben gesticht en niet tot degenen die ze hebben laten vergaan.’ Kort daarna voegde hij eraan toe: ‘Wanneer je de Raden aanvalt, is dat om degene die naar hen luistert omver te werpen, wanneer je een boom wilt omhakken, moet je hem met wortel en al uitrukken.’
83	VI Droefheid als grootsheid. - De zonen van de witte kip. - Flitsen. Pasen 1802. - Het legaat van de paus. - Joseph Bonaparte mediteert over zijn toekomst. - Zwitserse en Franse aangelegenheden. - Besmetting van de democratie. Toen ik Bonaparte voor het eerst in de Tuilerieën zag, zei ik tegen hem, terwijl ik die oude, donkere wandtapijten en de duisternis van de vertrekken, waar geen daglicht is, bekeek: ‘Dit is triest, generaal!’ ‘Ja’, antwoordde hij, ‘net als grootsheid!’

	* Bonaparte verleende de senatoren een audiëntie en zei tegen hen, sprekend over de oorlog: ‘Als ik de eerste slag verlies, ga ik de tweede winnen en als ik die ook verlies, blijf ik op het slagveld.’ * Toen mevrouw Bonaparte, de moeder, tegen de Eerste consul zei: ‘Je werkt te veel.’ En wanneer ze de kans krijgt om het te zeggen, laat hij geen moment na te reageren: ‘Ben ik de zoon van de witte hen*?’ *Een Corsicaanse uitdrukking die "geluk hebben" betekent.
84	Ze vertelde hem over Jerome: ‘Hij zou een gebroken arm en een gebroken dijbeen hebben. Hij antwoordde: ‘Welnu! Hij is niet de zoon van de witte hen. Het is Jozef, die de zoon van de witte hen is, hij rust in Mortfontaine. 4 Niveau IX [25 dec. 1801]. Bij de opening van de raadszitting zei de Eerste consul tegen Tronchet*: ‘Welnu, burger Tronchet, bent u niet in de Senaat om te stemmen bij de verkiezing van een nieuwe senator?’ ‘Burgerconsul, ik dacht dat mijn stem niet nodig was, dat bij een gelijkspel de stemming opnieuw zou moeten beginnen en dat ik in dat geval niet aanwezig kon zijn en ik geloofde dat ik hier nuttiger kon zijn.’ ‘Je hebt gelijk, je hoofd is meer waard dan je stem.’ 15 Pluviose jaar X [4 februari 1802]. Ik heb gisteren in het huis van de Eerste Consul gedineerd met slechts mevrouw Bonaparte, Louis Bonaparte, mevrouw Louis en mijn collega Portalis. De Eerste consul vertelde me tijdens het diner dat hij graag vijf of zes hoofdstukken over de antieke geschiedenis zou willen schrijven. ‘Ik zou bewijzen, zei hij, ‘dat Caesar nooit koning wilde worden, dat hij niet werd vermoord omdat hij naar de kroon streefde, maar omdat hij de burgerlijke orde wilde herstellen door alle partijen te verenigen. Hij werd vermoord in de Senaat waar hij een groot aantal van zijn vijanden had neergezet, dwz. meer dan veertig *Een van de verdedigers van Lodewijk XVI; hij was destijds 75 jaar oud.
85	vrienden van Pompeius en het was door hen dat hij ten onder ging*. Gisteren, de 15e van Ventôse, jaar X (6 maart 1802), merkte de Eerste Consul om 18.00 uur, net toen hij aan tafel wilde gaan, op dat de Markies de Gallo niet was uitgenodigd. Merk op dat de 15e een dag is van parades en uitnodigingen voor het diplomatieke corps. Om 18.15 uur stuurde de prefect van het paleis, Luçay, via een bode te paard een uitnodiging naar de Markies de Gallo om diezelfde avond nog te komen dineren.

	Ze stonden op het punt het dessert te serveren toen de prefect een antwoord ontving van de markies de Gallo*, die zijn aanstaande aankomst aankondigde. De prefect ging de Eerste consul informeren, die opdracht gaf het dessert uit te stellen en enkele warme gerechten klaar te zetten. Eindelijk arriveerde meneer de Gallo, schitterend getooid met diamanten. Hij neemt plaats. Hij zal bediend worden. Hij had al gegeten voordat hij de uitnodiging ontving, maar dat weerhoudt hem er niet van om nog een maaltijd te eten tot hij vol zit. ‘Dat’, zei Talleyrand, ‘heet je plicht doen.’ * Bonaparte brengt amper een kwartier aan tafel door wanneer hij met een klein gezelschap dineert. Aan de grootste tafel blijft hij zelfs geen half uur zitten. * Er wordt slechts één gang geserveerd, bestaande uit de voorgerechten, het gebraden vlees en de hoofdgerechten; daarna volgt het dessert. Enige tijd na zijn benoeming tot consul werd hem erop gewezen dat zijn diners te kort waren; hij verlengde ze met een paar minuten. *Brutus wordt altijd aangehaald als de vijand van tirannen, concludeerde Bonaparte, nou ja! Brutus was slechts een aristocraat, hij vermoordde Caesar alleen omdat Caesar de macht van de Senaat wilde verkleinen om die van het volk te vergroten. [THIBAUDEAU.] *Gezant van het hof van Napels.
86	Ik zei hierover: ‘Generaal, u bent rustiger geworden aan tafel.’ Hij antwoordde mij: ‘Dit is op zich al machtsmisbruik.’ * De Eerste consul vertelde me gisteren: ‘Zolang ik leef, zal Frankrijk vrede kennen; twee jaar na mijn dood zal het land met iedereen in oorlog zijn.’* * 16 Pluviose jaar X [5 februari 1802]. Nadat Bonaparte mij de opdracht had gegeven zijn ideeën voor de Cisalpijnse Grondwet uit te werken, presenteerde ik hem twee ontwerpen: een zeer kort ontwerp dat zich beperkte tot de vaststelling van bevoegdheden; een ander ontwerp, waarin ook de bepalingen stonden, die aan de wet konden worden overgelaten. Ik vroeg Talleyrand de Eerste Consul te adviseren de eerste te kiezen en ik zei hem het volgende: ‘Een grondwet moet kort en bondig zijn...’ Ik wilde toevoegen: ‘Duidelijk.’ Hij onderbrak me en zei: ‘Ja, kort en onduidelijk.’ *

	Iemand zei vandaag, 9 Germinal, Jaar X (30 maart 1802): ‘De prefecten vergisten zich toen ze de Eerste Consul vertelden dat de meerderheid in hun departement het katholieke geloof wilde. Ze verwarden oppositie met religie. Dit is zo waar dat, sinds de Eerste Consul afspraken met de paus heeft gemaakt, deze mensen niet meer over religie spreken. Hetzelfde geldt voor de anglomanie van velen: sinds het vredesverdrag met Engeland zijn er minder Engelsen onder de Fransen.’ *Het Keizerrijk betekent vrede. [NAPOLEON III.]
87	14 Germinal an X [4 apr. 1802]. Defermon vertelde me gisteren, sprekend over de geestelijkheid: ‘Zolang de consul leeft, zal alles goed gaan. De dag na zijn dood zullen we moeten emigreren.’ 18 Germinal an X [8 apr. 1802]. Toen de paus, aan het einde van de handelingen van het hof van Rome, die aan de Staatsraad werden voorgelezen, de rebellen dreigde met de toorn van Petrus en Paulus (zie het einde van de bullen, die die dag werden geregistreerd), glimlachte de Eerste Consul, en de hele Raad lachte. 19 Germinal an X [9 apr. 1802]. De legaat werd vandaag ontvangen in het consulaire paleis. Tijdens zijn toespraak beefde hij als een blad aan een boom. Na de ceremonie keerde Fourcroy* terug naar het bureau van de Eerste consul. Het appartement was geparfumeerd. Toen Fourcroy de consul naderde, zei hij: ‘Het ruikt hier heerlijk.’ De consul antwoordde: ‘Het is een geur van heiligheid die uw visies zal zuiveren.’ 20 Germinal an X [10 apr. 1802]. Ik bracht een bezoek aan de kardinaal-legaat, zoals mij was opgedragen door de eerste consul. De legaat vertelde mij: ‘Mousiou Loucien begreep het beter en was meer gevat dan Mousiou Pourtalis... Deze was erg goed, maar hij leek hij te angstig... te filosofisch.’ *De beroemde scheikundige.
88	Ik antwoordde: ‘Uwe Eminentie de Kardinaal, de filosofische stroming bestaat niet alleen uit een paar kabinetsleden: de militairen, de generaals, zijn vrijwel allemaal nogal slechte gelovigen.’ 20 Germinal an X [10 april 1802]. ‘De minister van Buitenlandse Zaken heeft de eer burger Røederer te informeren dat de eerste consul hem vandaag, tussen twaalf en één uur, in Malmaison wil ontvangen voor een buitengewone raadsvergadering.’ Over deze kwestie werd beraadslaagd: Zal de Eerste consul buigen voor de afgezant?

	De eerste consul zei scherp tegen Portalis: ‘Dwing me niet tot het doen van belachelijke dingen.’ 27 Germinal jaar X [17 april 1802, vooravond van Pasen]. Ik heb vandaag gegeten bij Joseph Bonaparte thuis. Ik was de enige buitenstaander, iedereen was familie. We spraken over de ceremonie van morgen voor het herstel van de religieuze diensten, de eedaflegging van de bisschoppen, enzovoort. Mevrouw Bonaparte, de moeder, vertelde me dat ze Bonaparte vaak een klap had gegeven om hem te dwingen op zondag naar de hoogmis te gaan. Eergisteren, zo voegde ze eraan toe, zei ik tegen hem: ‘Nu hoeft u niet meer te slaan om me naar de hoogmis te krijgen.’ Hij antwoordde mij: ‘Nee, het is mijn eigen verantwoordelijkheid om het aan u terug te geven. En hij gaf me er inderdaad een.’
89	21 Floréal an X [11 mei 1802]. Om twee uur, in het huis van J. Bonaparte, in zijn studeerkamer, Stanislas Girardin, Marmont, hij en ik. Joseph Bonaparte zei me: ‘Wat mij betreft, ik wil zijn opvolger niet zijn; ik wil onafhankelijk zijn; ik zou niet sterk genoeg zijn om de vergelijking met hem te doorstaan en de moeilijkheden te overwinnen. Ik wil niet gereduceerd worden tot het spelen van de rol van Monk; ik wil die schande niet aan mijn naam verbinden. Ik wil niet benoemd worden. Misschien wil hij mij ook niet benoemen. Maar als de rust in Frankrijk de benoeming van een opvolger vereist, waarom zou hij Cambacérès dan niet benoemen? Cambacérès is goed voor ons, toch?’ ‘Uitstekend,’ antwoordde ik; ‘hij is een betrouwbare man, die aan u is verbonden en bovendien hecht hij net zoveel waarde aan zijn veiligheid als ieder ander.’ Joseph Bonaparte onderbrak me: ‘Maar hij is ook moedig; hij heeft de Revolutie doorstaan zonder zichzelf te schande te maken en het vergde moed om onberispelijk te blijven in de Nationale Conventie. Als Cambacérès alleen maar steun nodig heeft, zal ik de eerste zijn die hem die biedt; ik zal de eerste zijn die, in geval van nood, mijn hoofd buigt voor zijn gezag. Ik zal een van zijn ministers zijn. Mijn hele familie zal als eerste het goede voorbeeld geven van eerbied. Mijn familie is groot; dat zal altijd zo blijven en ze wordt elke dag groter. Murat keert terug beladen met goud. Leclerc* verzamelt goud. We zijn allemaal rijk. Al onze invloed zal worden ingezet om Cambacérès te steunen... (Na enkele vage opmerkingen.) Maar als de opvolger zou bezwijken onder de last, dan zou het nog steeds mogelijk zijn om een opvolger te zoeken, een buitenlandse beschermheer, die bescherming zou bieden tegen Lodewijk XVIII.’ ‘In 1792’, zei ik, ‘dachten ze aan de hertog van Brunswijk.’ *Victor-Emmanuel Leclerc, een van de beste generaals van de Republiek; Bonaparte liet hem trouwen met zijn zus Paulette, die hij in het geheim achter een scherm had verborgen. Hij voerde het bevel over de grenadiers van het 18e Brumaire-regiment. Hij stierf in Saint-Domingue.
90	‘Maar’, antwoordde hij, ‘ze dachten er nog steeds over na toen Bonaparte terugkeerde uit Egypte. Talleyrand sprak er met mij over als een van onze mogelijkheden in de huidige situatie; Sieyès zelf ook. Maar dat zou vandaag de dag niet het meest gepast zijn.’

	‘Waarom niet?’ ‘Het is een Pruisisch huis...’ ‘Maar wat maakt het uit of ze Pruisisch is in plaats van Engels? Tot wie zou je je in vredesnaam kunnen wenden?’ ‘Tot een Bourbon van de Spaanse tak. Zij zijn afstammelingen van Hendrik IV.’ ‘Ja, maar een Bourbon!’ ‘Welnu! Een Bourbon, die de rechten van anderen usurpeerde, zou een grotere vijand van hen zijn dan welke andere vorst ook; hij zou een sterkere garantie vormen tegen troonpretendenten; er zouden gunstige omstandigheden voor zijn veiligheid en vrijheid voor hem beschikbaar worden gesteld. Hij zou onder elke titel worden ontvangen, als republikein maar naar wens...’* 9 Nivôse in XI [30 december 1802]. Gisteravond zijn burger Dèmeunier en ik naar Saint-Cloud gegaan. Er was een bijeenkomst bij Madame Bonaparte. De eerste consul heeft ons, na naar zijn kabinet te zijn gegaan, ons daarheen ontboden om Zwitserse aangelegenheden* te bespreken. Hij blijft er stellig bij dat de aristocratische kantons worden verdeeld naar bevolkingsaantal en dat plattelandsgebieden evenredig vertegenwoordigd zijn in de hoogste bestuursorganen van de kantons. *In 1830 beschouwde Rœderer, net als Lafayette, de hertog van Orléans als de ‘beste van de republiken’. *Zwitserland, dat in vijf jaar tijd zes revoluties en zes opeenvolgende grondwetten had meegemaakt, verkeerde nog steeds in een staat van revolutie, waarbij de unitaire en federale partijen geen overeenstemming konden bereiken. De aristocratische partij deed een beroep op Oostenrijk en Engeland, de democratische partij op Frankrijk. Er dreigde voortdurend gevaar aan onze grens, dat Bonaparte wilde afwenden door zijn bemiddeling op te leggen. [REDACTEURS.]
91	Hij vertelde ons letterlijk: ‘Mijn beleid ten aanzien van Zwitserland moet hetzelfde zijn als mijn beleid in Frankrijk: ik heb van meet af aan de hoop opgegeven de aristocratie voor me te winnen, behalve dan met de tijd. In Bern en andere aristocratische kantons is hun trots zelfs nog sterker geconcentreerd dan in Frankrijk. In Frankrijk was de adel sinds Richelieu in verval geraakt: geen machtige vazallen meer. We waren allemaal onderdanen, allemaal slaven van één meester. Een Berner edelman waant zich altijd de baas. Hij is trotser, harder en arroganter tegenover de boer dan een machtige Franse heer. Van Zwitserse edelen verwacht ik nooit goede wil. Mijn beleid moet daarom zijn om te doen wat de massa behaagt. Evenredige vertegenwoordiging is het middel om dit te bereiken. Door de massa te paaïen, jaag ik de patriciërs de stuipen op het lijf. Door hen de schijn van macht te geven, dwing ik de patriciërs om hun toevlucht bij mij te zoeken, om de werkelijkheid van macht te verkrijgen, ja, zelfs om bescherming te vinden. Ik laat het volk de aristocraten bedreigen, zodat ze mij nodig zullen hebben. Ik zal hun posities en onderscheidingen geven, maar ze zullen die aan mij te danken hebben.

	Dit systeem heeft voor mij in Frankrijk gewerkt. Kijk naar de geestelijkheid! Elke dag zullen ze, ondanks zichzelf, zich meer aan de regering wijden dan ze hadden verwacht. Heeft u de pastorale brief van de aartsbisschop van Tours, Boisgelin, gezien?’ ‘Nee, mijn generaal.’ ‘De brief zegt dat de huidige regering de rechtmatige is; dat God tronen en koningen uitdeelt wanneer Hij wil en de leiders kiest, die het volk verkiest. Je had het niet beter kunnen zeggen. Er is net zoveel verschil tussen de toespraak, die de aartsbisschop in de Notre-Dame voor mij hield en deze, als tussen jou en hem.’ ‘Het moest zo uitpakken; ik had het voorzien.’ ‘De paus, die mij ten tijde van het Concordaat een eed zou hebben laten afleggen
92	ook al woont hij ver weg, als hij vandaag de dag een complot zou kennen om mij te vermoorden, zou hij zelf in volle galop van Rome naar Saint-Cloud komen om me te waarschuwen. Hij schrijft me twee keer per week en vertrouwt me zijn verlangens, zijn angsten, zijn verdriet, al zijn innerlijke en uiterlijke zaken toe.’ ‘De Franse adel, tja! Ik bescherm ze, maar ze zien zelf ook in dat ze bescherming nodig hebben. Ik geef velen van hen posities, ik verleen hun openbare eerbewijzen, zelfs eerbewijzen in besloten salons, maar ze hebben het gevoel dat het alleen mijn welwillendheid is, die in hun belang handelt. Datzelfde systeem is nodig voor de Zwitsers. Begrijpt u dit systeem volledig?’ ‘Ja, generaal. Het komt hierop neer: het volk de voldoening geven de patriciërs te bedreigen en de patriciërs de zekerheid geven, dat u hen beschermt; het volk het rechtmatige gezag geven en de patriciërs, die verstand en inzicht bezitten, een feitelijk aandeel garanderen.’ ‘Dat is het! Dat is het! Wat ik in Frankrijk heb gedaan, heb ik ook in Milaan gedaan, ondanks Melzi.’ ‘Generaal, we hebben nog één idee nodig om het werk, dat we u moeten presenteren af te ronden.’ ‘Waar over?’ ‘Hoe, met welke methode en op welke wijze gaat u uw systeem uitvoeren? Zult u direct invloed uitoefenen tijdens de eerste benoemingen?’ DÉMEUNIER: ‘U zou het kunnen doen, als u alleen het Huis van Oostenrijk wilde vermijden...’ ‘Het Huis van Oostenrijk laat me doen wat ik wil. Ik zou mezelf morgen tot eerste landheer van Zwitserland kunnen benoemen; ik zou er een Franse provincie van kunnen maken, het zou hetzelfde zijn; ik zou het kunnen doen als het niet zoveel moeite kostte. Cisalpijns Gallië kwijnt langzaam maar zeker weg, omdat ik iedereen daar ken; toch bezorgt het me nog steeds veel problemen. Ik heb er al genoeg van. Zwitserland is erg moeilijk te besturen: elke Zwitser ziet zijn eigen kleine zaakje als heel Europa. Maar ik kan alle benoemingen doen die ik wil.’
93	Ik: ‘Generaal, zal dit de Zwitsers bevallen?’ ‘Ja, dit zal de patriotten goed uitkomen, want het hele systeem is voor hen bedoeld; en het zal de patriciërs goed uitkomen, want als ze zien dat de patriotten een belangrijke rol kunnen spelen bij de verkiezingen, zullen ze geloven dat ze alleen door mijn bescherming gered kunnen worden. Maar het is iets wat je binnen vierentwintig uur kunt voelen, als een windvlaag. Er zijn dingen die je niet met je handen kunt doen, maar wel met de wind. Begrijp je?’ ‘Ja, generaal.’ Toen burger Dèmeunier sprak over het afscheiden van St. Gallen van Appenzell, omdat Appenzell, altijd democratisch en St. Gallen, altijd een vazalstaat, elkaar

	verafschuwen en niet op dezelfde manier bestuurd kunnen worden, zei de Eerste Consul: 'Maak er aparte districten van, die weliswaar verschillen zullen vertonen, maar altijd één kanton met één vertegenwoordiger in de Rijksdag. Frankrijk heeft er belang bij de democratie tot aan de Oostenrijkse grenzen te verspreiden; dit zal ervoor zorgen dat Oostenrijk nooit in de verleiding komt Zwitserland in te nemen en altijd de verspreiding van populaire ideeën in Tirol zal vrezen. ' De Eerste Consul zei verder: 'Ik begrijp niet hoe we in Zwitserland een centrale regering zouden kunnen vormen; je hebt overleg nodig om de facties in toom te houden, wie heeft dat nou in Zwitserland? Als ik zou overlijden, zou de Senaat een paar dagen later verdeeld zijn, de Raad van Staten zou verdeeld zijn en in de Senaat zouden aan de ene kant de kiezers staan, aan de andere kant de metafysici en aan de derde kant het leger.'
94	VII 1803. – DE HEREN DE BONALD EN VOLTAIRE. - WIJN IS REVOLUTIONAIR. - EEN KWESTIE VAN TITELS. - GROOTCONSUL. - LANNES. - PARIJS EN PARIJZENAARS. - DE OPENHARTIG GESPREK OVER ZWITSERLAND. - MEN KENT MIJ NIET MEER. - IK HEB GEEN ENKELE AMBITIE... 22 Nivose an XI [12 jan. 1803]. We dineerden met mevrouw Bonaparte en hem; we waren maar met zessen aan tafel. De eerste consul vroeg me of ik meneer de Bonald* kende, hoe oud hij was en wat zijn functie was. Ik wist niet wat ik moest antwoorden. 'Wat heeft hij gedaan?' Ik antwoordde: 'Een driedelig boek, twee jaar geleden verboden, <i>Theorie van politieke macht</i>; pamfletten over echtscheiding., 'Voor of tegen?' 'Tegen.' 'Goed geschreven?' 'Zeer goed; beter geschreven dan goed onderbouwd. Hij heeft zojuist zijn laatste werk in drie delen gepubliceerd: <i>Over primitieve wetgeving</i>. 'Is dit goed?' 'Ik heb het niet gelezen. Het is een erg abstract boek; ik vind het moeilijk te begrijpen.' *De theoreticus van theocratie en legitimiteit, auteur van de <i>metafysische taaltheorie</i>: 'De mens denkt zijn woorden voordat hij zijn gedachten uitsprekt.'
95	'Stuur me al zijn werken; ik wil ze graag zien. Het kost u negen frank. Het is een bijdrage, die ik u opleg. 'Ik lees alles wat verschijnt: mijn secretaris overhandigt het me elke ochtend met een aantekening. Wat er verschijnt is afschuwelijk: het is walgelijk. Wat een verschil met alles wat er tegenwoordig over Voltaire geschreven wordt! Hoe meer ik Voltaire lees, hoe meer ik van hem houd. Hij is altijd een redelijk man*; geen charlatan, geen fanaticus... Ik vind zijn geschiedschrijving zelfs erg mooi, ondanks de kritiek, die het krijgt. Jeanne d'Arc is waardeloos voor jongeren, maar ze vrolijkt volwassenen op. Voltaire

	is gemaakt voor volwassenen. Tot mijn zestiende zou ik voor Rousseau hebben gestreden tegen al Voltaires vrienden. Nu is het precies andersom. Ik ben vooral afkerig van Rousseau sinds ik het Oosten heb gezien. De wilde is een hond... La Nouvelle Héloïse is echter een werk, dat met grote warmte is geschreven; het zal voor altijd hét boek van de jeugd blijven. Ik las het toen ik negen was. Het boeide me enorm. Dit is beter dan het boek van Madame de Staël. Ik heb het zelf niet gelezen, maar iemand anders heeft het voor me gekocht. Ik wil het graag lezen.' Na het diner volgde in de woonkamer een discussie over wijn en de invloed ervan op de moraal: 'Wijn in Frankrijk is revolutionair; de dronken Fransman is luidruchtig. Hij verkracht vrouwen. In Rusland slaapt de dronken man. Koffie kan de geest versterken; dat is zeker... Vervloekte suiker, vervloekte koffie, vervloekte koloniën!...' (Eigen woorden van de Eerste Consul.) * Om acht uur werk in het appartement van de Eerste consul. Hij dicteerde mij nieuwe grondslagen voor de grondwetten van Argovië, aristocratische kantons, *Wanneer de maatschappij in conflict komt met de overheid... zal Voltaire al zijn eer terugwinnen, want hij is zeer gemakkelijk om te lezen voor degenen die ontevreden zijn. [Fišvár, Advies aan Napoleon.]
96	die gaf ik door aan burger Dèmeunier - andere regels waren voor het graafschap Vaud. Wat betreft het voorzitterschap van de Grote Raad, heeft de Eerste Consul een aantal zeer merkwaardige dingen gezegd: 'Er zou geen permanente president moeten zijn: de president zou elke twee weken moeten wisselen. Een president van een democratie zou ronduit belachelijk zijn. Er moet een presidentschap zijn, geen president. Als een president zichzelf vestigt met kleinzielige pretenties tot vertegenwoordiging, zal hij belachelijk gemaakt worden. Wat het Directoire ten val bracht, was zijn pretentie van schittering en pracht en praal. Het had te veel om bewonderd te worden, maar te weinig om gerespecteerd te worden. Het had net als het Comité van Openbare Veiligheid moeten blijven, een orgaan dat alleen bestond, wanneer de leden bijeen waren; anders stelden de leden niets voor. De leden van het Directoire waren niet in staat om de illusie van onoverwinnelijkheid of die van grandeur in stand te houden. De Directeuren heeft het Directoire vernietigd. Ik zeg al lange tijd dat zij de regering en de Grondwet hebben veranderd op de dag dat zij zich met hun luxe in het Palais du Luxembourg vestigden, een paleis dat noch aan de republiek, noch aan de monarchie toebehoorde. Zij zijn het die de Grondwet hebben veranderd. Als de drie consuls evenveel macht hadden, zou het belachelijk zijn om het huis te hebben dat ik nu heb. We zouden net als het Comité van Openbare Veiligheid iets moeten zijn als we samen waren en niets als we apart waren. Maar de Grondwet heeft mij tot leider gemaakt. Het zijn de buitenlanders tot wie men zich wendt; het zijn de departementen tot wie men zich wendt. Ik ben degene, die over alles beslist. Zij zijn in feite slechts adviseurs voor mij, die ik verplicht ben te raadplegen, maar naar wie ik niet hoeft te luisteren. Dat is prima, zelfs in een monarchie, maar het is niet het Consulaat, anders zou mijn huis terecht als belachelijk worden beschouwd.

97	Ik: ‘Generaal, iedereen weet dat de eerbewijzen die aan u teruggegeven door de beweging van de Fransen en buitenlanders. U hebt alleen in uw huis de onmisbare methoden ontwikkeld om ze te ontvangen.’ FOUCHÉ: ‘Generaal, wat belachelijk is, is dat u dezelfde titel draagt als Cambacérès en Lebrun en dat zij bewakers hebben, die we in het Bois de Boulogne, op straat en overal zien. Ik zeg u dit al heel lang, het is om te lachen.’ B.: ‘Dus de mensen in Parijs denken dat ik mezelf tot keizer ga kronen. Dat zal ik niet doen. Ik heb de afgelopen drie jaar als consul al heel wat bereikt. We moeten dat behouden. Ik denk niet dat een nieuwe naam nodig is voor een nieuw rijk.’ ‘Geachte generaal, indien u geen hogere titel dan die van consul aanneemt, dient u een andere titel toe te kennen aan de twee personen, die deze titel samen met u aannemen.’ B. ‘In feite zijn het slechts Hoge Raadsleden. Je zou ze zo kunnen noemen, maar dat zou Cambacérès niet bevallen.’ DÉMEUNIER: ‘Geen titel voor Lebrun?’ Ik: ‘Geen en hij zou Cambacérès zelfs tot rede kunnen brengen.’ B. ‘Dit had moeten gebeuren toen ik ze voor het leven aanstelde; nu moeten we wachten tot ze overlijden.’ Ik: ‘Er zal geen consulaire gezinsrelatie zijn, terwijl er wel twee consuls voor het leven zullen zijn tussen u en uw familie.’ B. ‘Sterker nog, ze zouden meer respect krijgen als Grootraadsleden. Iedereen weet dat ze slechts in naam consuls zijn. De wachtpost die met hen meegaat zou verdwijnen; er zou alleen nog een wachthuis bij hun poort overblijven. Hun positie als consul is ronduit gênant. Wat voor figuur slaan ze als ik ambassadeurs ontvang?’ Ik: ‘Zelfs tijdens uw hoorzittingen op zondag weten de aanwezigen niet hoe ze zich tegenover hen moeten gedragen.’
98	Het principe is dat op een bepaalde plek slechts aan één persoon eer wordt bewezen. Iedereen wil hen echter eren: velen beschouwen hen zelfs als de pijlers van de Republiek. De medaille van het Wetgevend Lichaam, waarop de drie hoofden zijn gegraveerd, is in deze geest ontworpen.’ B. ‘Als ik van deze medaille had geweten, had ik hem niet aangenomen.’ Ik: ‘Mijnheer de generaal, ik hoop dat er geen drie afbeeldingen op de nieuwe munten zullen worden geplaatst.’ B. ‘Nee, waarschijnlijk niet!’ Ik: ‘Als we hen Grootraadsleden noemen, dan zal de Eerste Consul gewoonweg de Consul genoemd worden.’ B. ‘Ofwel, de Grootconsul. Zo noemen ze me in het buitenland en ik zeg dat alleen omdat ze me zo noemen.’ DÉMEUNIER: ‘Alleen Cambacérès hecht er belang aan al die schittering.’ Ik: ‘Omdat hij het traditionele gezelschap bij hem thuis bijeenbrengt, denkt hij wellicht dat deze schijn van een drie-eenheid nuttig is om voor hun ogen de werkelijke eenheid te verbergen die heerst.’ B. ‘Nee, nee, iedereen is zich terdege bewust van de rechten, die de Grondwet mij geeft. Het waren zijzelf, die in de Commissie van 18 Brumaire wilden dat ik meer macht zou hebben. Burger Røederer moet dit onthouden: ze wilden allemaal dat ik de enige regeringsleider zou zijn. Ik wilde niet verward worden met mannen, die minder hadden gewerkt dan ik en mijn activiteiten hadden belemmerd; maar zij wilden me meer privileges geven dan

	ik had gevraagd. Ik heb het over Daunou en Chénier, die zich sindsdien van me hebben gedistantieerd, de een omdat hij geen senator werd, de ander omdat zijn trots gekrenkt was.
99	Saint-Cloud, 30 Nivose an XI [20 jan. 1803]. De Zwitserse delegatie, die een afspraak had om twaalf uur 's middags, werd naar de kleine zitkamer naast het kantoor van de eerste consul geleid. B. ‘Generaal Lannes is een dappere man; hebt u hem niet ontmoet? Hij is net hier vertrokken. Hij is een dappere man, de dapperste der dapperen, altijd en overal. Ik: ‘En toegewijd!’ B. ‘Ah! Op mensen zoals hij kun je rekenen! Hij gaat terug naar Portugal. Hij heeft zich de afgelopen drie maanden heel goed gedragen; hij heeft veel meegemaakt. Hij is in een val gelopen, die door Engeland was gezet. Deze drie maanden hebben hem volwassen gemaakt. Hij heeft zijn ware vrienden leren kennen en onderscheiden van zijn valse. Een beetje jeugdige enthousiasme en bovendien is hij in oorlogstijd gewend altijd vooruit te gaan; hij kent geen obstakels, hij geloofde dat dat in de diplomatie ook zo was...’ De eerste consul leek in een staat van vreugde te verkeren, als een man die een trouwe vriend terugvindt nadat enkele donkere momenten hen van elkaar hadden gescheiden. * De eerste consul zei onlangs dat de keizer van Rusland zeer gedreven was om het geluk van zijn rijk te bevorderen. Ik: ‘Ik vrees alleen dat hij te snel wil gaan en dat hij in de verstikking terechtkomt; hij wil van bovenaf beschaven, maar hij moet bij de voeten beginnen. Eigendom moet gecreëerd worden, lijfeigenen bevrijd en communes gevormd voordat er ook maar gedacht kan worden aan het disciplineren van de adel en hen in het gareel te brengen van de maatschappelijke orde: dit zal meer dan een dag duren. Deze revolutie begon in Frankrijk tijdens het bewind van Filips Augustus.’ B. ‘Dat klopt; en bovendien zou hij niet in Sint-Petersburg moeten wonen; het is een bende buitenlanders; het land is in Moskou; er wonen vijftienduizend Fransen in Sint-Petersburg. Hoe... (Onvoltooide notitie.)
100	6 Pluviôse jaar XI [26 januari 1803]. Overleg met de eerste consul over Zwitserse aangelegenheden. Fouché vertelde hem dat de demagogie van de kleine kantons schadelijk was voor Frankrijk, omdat het hen afhankelijk maakte van een paar huizen, die aan Oostenrijk waren toegewijd. De Eerste Consul antwoordde: ‘Ik vrees de kleine kantons niet, omdat hun demagogie hen minder geschikt maakt voor de gewoonten, die de keizer bij zijn Tirolse boeren wil handhaven dan een meer reguliere regering dat zou doen. Bovendien behoorden de leiders van dit land, de Salis en anderen, vroeger tot Frankrijk; het is mogelijk hen binnen drie jaar weer bij ons te voegen door middel van regimenten, die in onze garnizoenen in de grenssteden gestationeerd zouden worden. Verder is Oostenrijk in de kleinere kantons en in Graubünden acht keer sneller dan Frankrijk; ik kan dit voordeel alleen maar tegenspreken door het gemak

	waarmee Frankrijk in de grote aristocratische kantons acht keer sneller kan zijn dan Oostenrijk. Over drie jaar moet Zwitserland terugkeren naar onze wateren zoals het vroeger was; ik zal alles herstellen, wat ons verbondenheid en vertrouwen wil tonen. * 3 Ventôse an XI [22 februari 1803]. Vandaag heeft de Commissie de definitieve instructies van de Eerste consul ontvangen. De eerste consul vertelde ons dat hij ons bedankte. Ik antwoordde: ‘Wij zijn het die dankbaar moeten zijn dat we uw wijsheid van dichtbij hebben mogen meemaken.’ Fouché en Dêmeunier vertelden de eerste consul dat de heer Sulzer uit Winterthur, die was benoemd tot lid van de liquidatiecommissie, een zeer driftig man was en zeiden hem het volgende: ‘Tijdens de hoorzitting van gisteren sprak hij u op een
101	onvriendelijke toon toe. Laten we, wat Winterthur betreft, zeggen dat alleen deze stad reden heeft om ontevreden met u te zijn.’ ‘Dat heeft me absoluut niet mishaagd,’ zei de Eerste consul. Ik zei tegen de Eerste consul: ‘Meneer Sulzer vertelde me gisteren dat hij op deze manier met de Eerste consul had gesproken om zijn schuld aan zijn stad in te lossen; maar dat hij heel goed wist dat de stad niet slecht werd behandeld.’ De eerste consul vervolgde: ‘Dit soort dingen vind ik helemaal niet erg; ik vind het juist prettig om steeds weer mensen naar me toe te horen komen, die zeggen: iedereen verbergt de waarheid voor u; ik zal de moed hebben om het u te vertellen; en dan hebben ze de moed om me iets hardes te vertellen dat niets betekent... Dat is mijn situatie. Gisteren begon Kellermann een soortgelijke toespraak tegen me en het punt, dat hij wilde maken, was me een plan voorleggen voor de oprichting van een Oorlogsraad! Ik moet hier allemaal naar luisteren (lacht), dat is mijn situatie.’ * 17 Ventose an XII [8 Mars 1804]. Ik ontving een briefje van de dienstdoende adjudant van de Eerste Consul, waarin mij werd opgedragen onmiddellijk naar de Tuilerieën te gaan. Ik ging naar de Tuilerieën, waar Bonaparte mij ontving in de kleine salon voor zijn studeerkamer. Hij hield een groot, handgeschreven notitieboek van ongeveer tweehonderd pagina's vast; hij zei tegen mij: ‘Ik heb u ontboden om u dit notitieboekje te overhandigen; het is een compilatie, gemaakt door Réal tijdens het Directoire van documenten, die in Offenbach zijn gevonden en die Moreau rond de tijd van de staatsgreep van 18 Fructidor heeft opgestuurd. Het moet worden ontdaan van revolutionaire taal; het moet ook worden ontdaan van alles wat de aanhangers van Fructidor, zoals Barbé-Marais, Barthélemy en anderen, zou kunnen beledigen en het moet duidelijk worden gemaakt dat als Moreau, die deze documenten tegen Pichegru heeft opgesteld, nu geheime bijeenkomsten houdt met Pichegru, dat zoiets alleen maar komt doordat hij dezelfde principes omarmde en naar hetzelfde doel streefde.

102	‘Doe dit meteen voor me en kort het aanzienlijk in. Je plaatst er een motto van Vergilius... of uit de Bijbel in.’ Ik pakte het papier en legde het op een stoel. Toen begon een zeer lange vergadering. Het was vier uur en ik ging pas om zeven uur weg en we bleven maar door de kamer lopen, steeds van het raam naar het bureau achterin. Het eerste onderwerp van deze vergadering was de stand van de publieke opinie. ‘Nou!’ vroeg Bonaparte, ‘wat zeggen men?’ Ik: ‘Ik vind die mening erg slecht.’ B. ‘En waarom vindt u dat? De vorige keer kreeg ik juist heel veel applaus.’ ‘En ik, burger Eerste consul, was verontwaardigd over de recente presentatie van de vertegenwoordiging van Willem de Veroveraar.’ ‘Wat! We hebben de draak gestoken met een belachelijk toneelstuk!’ ‘Nee, ze maakten grappen over de Don Quixote van La Mancha-expeditie; zo noemden ze Guillaume en ik geef toe dat Baptiste zich wel leende voor de grap. Maar wat er in de loges werd gezegd, de verhitte discussies daar, de gesprekken bij vertrek, onder de zuilengalerij, waar ze heel lang op hun koetsen wachtten omdat het vertrek, dat normaal gesproken in twee etappes plaatsvindt, die dag in één keer gebeurde – dat is allemaal volkomen duidelijk. Ik was bij generaal Masséna; hij was verontwaardigd.’ ‘Nou! Wat willen ze van me?’ ‘Zeker, we zijn u een aantal gunsten verschuldigd; de moordcomplotten, die tegen u zijn beraamd en gedeeltelijk uitgevoerd, zijn voldoende bevestigd, met name door de explosie in Nivôse 3, die twintig huizen verwoestte; het lijkt er daarom op dat u het recht hebt verdiend om in de belangstelling te staan en op zijn minst om geloofd te worden wanneer u een nieuw complot aankondigt.’
103	Het is irritant om te zien dat er met hetzelfde ongeloof naar u geluisterd wordt als waarmee een beschuldiging tegen het directoraat aan het adres van de gemeente zou zijn geuit.’ ‘Dat, mijn beste, is misschien wel helemaal waar. Ik ben nog niet bekend; ik heb nog niet genoeg gedaan om bekend te worden. Ik respecteer de Parijzenaars voor dit wantrouwen; het bewijst dat ze zich niet als slaven overgeven zonder het te weten. Ik heb u altijd gezegd dat ik tien jaar nodig zou hebben om mijn plan uit te voeren; ik ben nog maar net begonnen: niets is af. Mij nu beoordelen is net zo voorbarig als mij beoordelen als generaal, terwijl ik door de kloven naar Italië marcheer. Om mij te beoordelen, moet men wachten tot mijn troepen zijn ingezet.’ ‘Ondertussen werken uw vijanden onvermoeibaar: uw nieuwe geestelijkheid komt mij zeer twijfelachtig voor. Zij beschouwen uw regering als niets meer dan een tijdelijke maatregel. De meest toegewijden onder hen verklaren dat, als de goddelijke wil na uw dood zou zegevieren, zij trouw zouden zweren aan een Bourbon; dit vertelde de bisschop van Coutances, de meest toegewijde man binnen de geestelijkheid, die ernaar streeft uw kapelaan te worden, mij onlangs.’ ‘Nou! Dat is ook heel redelijk; ik heb nog niets gedaan om ervoor te zorgen dat ze me aardig vinden. Ik zal een erfgenaam krijgen, maar over een paar jaar: wacht tot ik tien jaar ouder ben. Als mensen gewoon op u zouden wachten en geen dankbaarheid voor het verleden zouden tonen, zou dat misschien nog te verdragen zijn; maar in plaats daarvan roddelen, lasteren en beledigen ze... Parijzenaars zijn van nature ondankbaar en opstandig; Parijzenaars hebben geen liefde. Geloof u dat Lodewijk XIV geliefd was? Geloof u dat jouw Hendrik IV de liefde van het volk genoot en werd betreurd toen hij werd vermoord? Nee... Maar uiteindelijk hangt alles af van de

	belangstelling, die Moreau wekt. Ongetwijfeld zijn twee dingen die niet bij elkaar horen in deze gebeurtenissen samengekomen: uw vroegere gevaar en Moreau's huidige gevaar; het dramatische effect is voor hem. Wacht tot het leger succes heeft geboekt, tot we het zelf kunnen zien.
104	Laat ons weten wat we ervan kunnen verwachten; laat de geheime gesprekken tussen Pichegru en Moreau openbaar worden gemaakt, laat Pichegru gearresteerd worden en al deze onvrede zal verdwijnen. Weet u dat dit leger formidabel is? Zelfs als de oorlog geen ander voordeel had opgeleverd dan het smeden en het eensgezind maken ervan, zou het nuttig zijn geweest. We hadden het Rijnleger, het Italiaanse leger, het Hollandse leger; er was voorheen geen Frans leger, maar nu bestaat het, en we zullen het in actie zien. Ik geloof dat als de minister van Binnenlandse Zaken beter was geweest Ze zeiden dat als u dat wel zou hebben gedaan, de publieke opinie beter zou zijn; maar u weigerde. Ik had Talleyrand opdracht gegeven u dit te vertellen, maar u weigerde.' 'Burger Eerste Consul, u hebt mij zeer goed ingeschat door mij niet te benoemen. Ik ben een partijman, ik ben een filosofische soldaat; ik moet op mijn post blijven...' B.: 'Die dwaas Joseph had me wel geholpen als hij dat gewild had, maar hij weigert alles wat ik vraag. Heb je gezien hoe hij zich verzette tegen het kanselierschap? Hij liep in de Senaat rond te schreeuwen dat hij geen "Monsieur" wilde zijn!' Ik: 'Iedereen die hij vertrouwde en met wie hij bevriend was, keurde hem af.' 'Dat weet ik, maar hij is koppig en heeft geen verstand.' B.: 'Hij heeft er veel te veel van; hij gebruikt het om dieper op de zaken in te gaan dan goed voor hem is. Hij is geestig, maar hij gebruikt het om me te irriteren. Ik wil dat hij zich ontwikkelt, maar hij wil dat zelf niet; ik kan niets meer voor hem doen. Je kunt altijd doen wat je wilt. De functie, die hij in de Senaat weigerde, is te vinden of heeft een equivalent daarvan, onder de titel president of...' Ik: 'Ja, zonder twijfel, maar wat gedaan moet worden, is niet gedaan...' B.: 'Ik ben erg boos op mijn familie! Er is die Jozef die alles weigert; die Lucien die trouwt met een... Louis is een man van de hoogste kwaliteit; je zult zien dat hij zich bij de eerste gelegenheid laat vermoorden.
105	Wat mij betreft, ik heb geen ambitie... of, als ik die al heb, dan is die zo natuurlijk voor mij, zo aangeboren, zo diep verankerd in mijn bestaan, dat het is als het bloed dat door mijn aderen stroomt, als de lucht die ik inadem; het drijft me niet voort, noch anders dan de natuurlijke drijfveren die in mij leven; ik hoef er nooit voor of tegen te vechten; het wordt nooit meer aangedrongen dan ik; het gaat gewoon mee met de omstandigheden en mijn hele denkwijze (Bonapartes eigen woorden). We moeten de tijd dus zijn werk laten doen en mij de keuze van het moment laten bepalen. We hebben een overwinning op Engeland nodig; daarna zien we wel verder. We moeten niet op de zaken vooruitlopen. Op dit moment is de publieke opinie misleid over Moreau; wanneer het bewijsmateriaal dat de hoogste rechter heeft verzameld tijdens zijn nachtelijke ontmoetingen met Pichegru is gezien, zal de publieke opinie zichzelf corrigeren.' Ik verliet het kantoor van Bonaparte om zeven uur. Toen ik wegging, vroeg Bonaparte me wanneer ik de taak zou hebben afgerond. Ik antwoordde dat ik daar vier dagen voor nodig had. Twee dagen later ontbood Bonaparte me naar de Tuilerieën; zijn eerste woord was: 'Nou! Is het werk klaar?' 'Maar dat was nog maar eergisteren...'

	‘Maar u doet de hele dag helemaal niets en u slaapt de hele ochtend (lacht). Dit moet snel gebeuren; wanneer zie ik je?...’ <i>(Verder: Een kort gesprek van vijftien minuten, niets bijzonders.)</i>
106	VIII DE DRUK VAN DE OPVOLGING. - RAPPORT VAN DE RœDERER (1804). - HEEFT U MET MIJN BROER GESPROKEN? - EEN MANNENHART. - IK ZIT IN DE MISERE – WAT WIL JOSEPH DAN? – MIJN MAÎRESSE HEEFT DE MACHT. – IK HOUD VAN HORTENSE. – MIJN VROUW ZAL GEKROOND WORDEN. – CAESAR HAD GEEN KINDEREN. 13 Brumaire in XIII [4 november 1804]. Op zaterdag 12 Brumaire stuurde ik de keizer mijn rapport.* Hij liet het door Maret voorlezen. Van de eerste twee of drie pagina's zei hij: ‘Dat is heel goed, dat is heel goed.’ Hij strekte zich uit op een bank en bleef stil tot het einde. Toen Maret klaar was, zei hij tegen Maret: ‘Zie je dan niet dat dit rapport tegen mij gericht is? Ze willen oorlog tegen mij voeren. Ze plaatsen Joseph bijna boven mij; ze willen hem titels geven die hij niet verdient.’ Vervolgens klaagde hij over het gedrag van zijn broer; hij zei dat die zich verzette. Hij leek eronder te lijden dat er binnen zijn familie tegenstrijdigheden, misschien zelfs vijandschap, tegen hem ontstonden... Maret vertelde hem dat hij niet geloofde dat ik kwade bedoelingen had; vervolgens gaf de keizer hem de opdracht om mij te bezoeken, om er zeker van te *In de Senaat, betreffende de stemmen die zijn uitgebracht vóór de erfelijke opvolging van het keizerrijk.
107	zijn dat ik niet naar de oorlog wilde en als dat zo was, dat hij me morgen bij hem zou brengen*. Maret schreef me de bijgevoegde brief, gedateerd één uur 's nachts. Ik ging zondag om tien uur naar zijn huis. Ik vertelde hem dat, hoewel de keizer me onrechtvaardig had behandeld bij de toekenning van de onderscheidingen van het Legioen van Eer en dat zijn broer, de prins, veel vertrouwen in me had, ik te goeder trouw verslag had uitgebracht aan de Senaat, zoals ik dat ook altijd deed aan het parlement van Metz; dat ik het bovendien aan niemand had laten zien, dat alleen de keizer het had gezien; dat het verslag dus nog niet eens bestond. ‘Dat dacht ik ook,’ antwoordde Maret; ‘ik zal me aankleden en dan gaan we samen naar het huis van de keizer.’ * We vertrekken rond kwart voor tien. Ik loop door de galerij. Maret gaat de studeerkamer van Zijne Majesteit binnen en een kwartier later komt dhr. de la Turbie, de kamerheer, me halen en kondigt me aan. Dit is wat de keizer mij vertelde en de essentie van mijn antwoorden. Alle uitdrukkingen van enige betekenis moeten letterlijk worden opgevat.

	‘Welnu! Zeg me eens eerlijk, dit rapport, heb je het voor of tegen mij geschreven?’ ‘Ik zweer Uwe Majesteit dat alleen u dit hebt gezien en ik heb het u vrijelijk voorgelegd, zodat u er naar eigen goedgevoelen over kunt beslissen. Ik zweer het...’ ‘Ik geloof je. Maar waarom stel je Jozef op hetzelfde niveau als mij? Wat betekent deze lof, die je hem met zoveel affectie toezwaait?’ ‘Wat! U presenteert het net zo goed als ikzelf als het object van de wens van het volk om het te erven!’ *Roederer, een fervent voorstander van de erfelijke opvolging van de kroon door Napoleons broers, had in dit rapport geprobeerd de potentiële rechten van Joseph Bonaparte te beschermen, die door de door het plebisciet goedgekeurde formule in twijfel leken te worden getrokken. (Zie bijlage.)
108	‘Dus je vergeet dat mijn broers niets zijn zonder mij; dat ze alleen groot zijn omdat ik ze groot heb gemaakt; dat het Franse volk hen alleen kent door de dingen die ik hun over hen heb verteld.’ ‘Er zijn duizenden mensen in Frankrijk, die meer voor de staat hebben betekend dan zij; u bent daar zelf ook bij; u heeft meer gedaan dan zij... en toch zegt u geen woord over Louis. Waarom deze onrechtvaardigheid jegens Louis? Hij heeft mij meer gediend dan zij allemaal. Hij vergezelde mij op al mijn veldtochten, hij zit onder de wonden, en u zwijgt erover!’ ‘Sire, ik sprak eerst over hem, tegelijk met Prins Jozef; vervolgens spreek ik meer in het bijzonder over laatstgenoemde, als degene, die zich als eerste aanbood om u te vervangen in geval van nood en die daarmee de belangrijkste hindernis vormde voor elke aanslag op uw persoon.’ ‘Nee, je had het alleen over Jozef... Zeg me dan, wie is het die zijn hoofd op hol heeft gebracht?’ ‘Wat ik over hem heb gezegd, is overgenomen uit wat Uwe Majesteit zelf over hem schreef in de Senaat; niets meer.’ ‘Wat ik schreef, mag niet iedereen zeggen; ik wilde het groots aanpakken... Ik bleef echter ver onder de standpunten van alle sprekers in de Senaat. In alles wat tot nu toe is gezegd, zijn het slechts beleefde complimenten; dit is een plechtigere daad: het is de proclamatie van de nationale wil; men moet er niet van uitgaan dat de natie in mijn voordeel heeft gestemd uit overweging voor mijn broeders, zoals u ons wilt doen geloven. Joseph is alleen wat ik van hem gemaakt heb. Als ik een eervolle brief voor hem in de Senaat schrijf, zal ik op de eerste dag een even goede brief voor Louis schrijven. Ik kan het niet verdragen dat ze naast mij op hetzelfde niveau worden geplaatst. Het huidige systeem staat dat ook niet toe. * Ik ben rechtvaardig, dat ben ik altijd geweest sinds ik aan de macht ben. Uit een gevoel van rechtvaardigheid wilde ik niet scheiden.
109	Het belang, het belang van het systeem zelf, eiste wellicht dat ik hertrouwde. Maar ik zei: Hoe kan ik deze goede vrouw wegsturen, omdat ik machtiger word? Als ik in de gevangenis was beland of verbannen, zou zij hetzelfde lot hebben ondergaan en omdat ik machtig word, zou ik haar dan wegsturen? Nee, dat gaat mijn kracht te boven; ik heb een mensenhart; ik ben niet geboren uit een tijgerin. Als ze overlijdt, zal ik hertrouwen en kinderen kunnen krijgen. Maar ik wil haar niet ongelukkig maken. Ik behandelde Jozef met dezelfde rechtvaardigheid. Toen ik naar Egypte vertrok, vertrouwde ik al mijn bezittingen aan hem toe. Hij heeft me nog geen rekenschap

	afgelegd. Maar ik ben te oud om daar nu nog over na te denken. Hij was mijn jeugdvriend; ik wilde niet dat hij reden had om over mij te klagen. Uit consideratie voor hem gaf ik een functie aan Miot en een andere aan een andere vriend van hem, genaamd Jakob, die ik niet ken. Ik wilde hem in dit alles eerlijk behandelen. Maar we moeten de waarheid onder ogen zien: Jozef is niet voorbestemd om te regeren; hij is ouder dan ik; ik moet langer leven dan hij; ik ben gezond en bovendien is hij niet in een voldoende hoge stand geboren om een illusie te creëren. Ik ben in armoede geboren, hij is net als ik in volstrekte middelmatigheid geboren; ik ben door mijn daden opgeklommen; hij is gebleven waar hij geboren was. Om in Frankrijk te regeren, moet men in grandeur geboren zijn, van jongs af aan in een paleis hebben gewoond, omringd door lijfwachten of een man zijn, die zich van alle anderen kan onderscheiden. Ik heb nooit gehoord dat mijn broers de natuurlijke erfgenamen van de macht zouden zijn; ik heb hen altijd beschouwd als mannen, die in staat zijn de macht te behouden en te voorkomen dat deze bij de eerste vacature in minderheid zou vallen. Alleen in die hoedanigheid worden zij door de senatus consultum bijeengeroepen. Om erfopvolging te garanderen, moet deze overgaan op kinderen, die in een machtige positie geboren zijn. Als hij zonen heeft, kan ik er een adopteren. Ik zal hem geen onrecht aandoen. Maar zijn vrouw baart hem niet meer zonen dan die
110	van mij. U mag het slechts presenteren als een tussenpersoon, die in bepaalde gevallen de erfenis voor de nakomelingen van mijn familie kan waarborgen. Het Franse volk heeft niet op hem gestemd, ik heb hem tot soldaat gemaakt; waarom zit hij niet in het leger? Hij denkt dat hij alles weet, omdat hij weet hoe hij een beweging moet aansturen en ik vind altijd wel iets om van te leren. * Hij denkt dat hij in staat is legers aan te voeren; als hij militair genie was geweest, had hij gedaan wat ik heb gedaan. Achilles rende als kind naar het eerste wapen dat hij zag. Hij wil niet Monseigneur of prins genoemd worden. Hij schrijft, hij vertelt zijn vrienden dat hij niet wil dat er iets tussen hen verandert: hij schrijft dit aan Madame de Staël en anderen. Hij vindt dit zeer groots en genereus. Grootsheden en generositeit schuilen erin dat men er niet van uitgaat dat lege namen, titels, die gegeven zijn ter wille van een politiek systeem, iets kunnen veranderen aan de relaties binnen vriendschappen, familie of de maatschappij. Ze noemen me Sire, ze spreken me aan met Keizerlijke Majesteit, zonder dat iemand in mijn huishouding ooit het idee heeft gehad, of geloofd heeft, dat ik een ander mens was geworden. Al deze titels maken deel uit van een systeem; en daarom zijn ze nodig. Men vond het vreemd dat ik de titel Monseigneur aan een aantal functies had toegekend, bijvoorbeeld aan de maarschalken van het Keizerrijk en een menigte mensen protesteerde hiertegen, alsof het iets nutteloos en absurds was. U zelf, meneer Rœderer (zich naar mij toe draaiend), u bewijst mij niet een gunst door te geloven, dat ik ook maar een beetje intelligent ben, zelfs geen sprankje intelligentie. U zou echter moeten begrijpen waarom ik de titel Monseigneur heb verleend aan de maarschalken van Frankrijk, dat wil zeggen, aan de mannen, die het meest toegewijd waren aan republikeinse principes; het was om de keizerlijke godheid de titel Majesteit te verzekeren. Zij konden het onmogelijk weigeren

111	of het met tegenzin toe te accepteren, toen ze zagen dat ze zelf een aanzienlijke titel ontvingen. U bewijst me geen dienst door me een beetje verstand en gezond verstand te schenken. Leugen? Hè? Geloof je me niet, rechter?’ Meneer, ik aanvaard de principes, die u zojuist hebt uiteengezet. Waarom zegt u dan het tegenovergestelde tegen Joseph?’ ‘Sire, ik geloof dat Uwe Majesteit niet goed geïnformeerd is...’ ‘Ik denk dat u een van mijn vrienden bent, dat moet wel; maar u bent een domkop.’ (hij draaide zich naar me toe en lachte, waarna hij me met zijn hele hand in het gezicht sloeg); ‘U bent een domkop, hè...’ B. ‘Lucien, die intelligenter is, was consequenter dan hij. Hij zei tegen me: ‘Ik ben getrouwd; wilt u mijn vrouw erkennen?’ Ik antwoordde: ‘Nee. Mag ik hopen dat u haar ooit zult erkennen?’ ‘Nooit.’ ‘Nou, dan!’ Hij vertrok, hij ging naar Rome, want ik heb hem nooit naar Rome gestuurd. Hij is daar uit eigen vrije wil en op eigen initiatief. Maar wat wil Jozef? Wat eist hij? Hij keert zich tegen me, hij mobiliseert mijn vijanden. Wie praat hem toch zoveel onzin aan? Hij wil geen prins zijn. Denkt hij soms dat de staat hem twee miljoen geeft om in een bruine rokkostuum en een bolhoed door de straten van Parijs te flaneren? Ik heb al mijn persoonlijke genoegens opgeofferd om te zijn wie ik ben. Ik had net zoveel kansen als ieder ander om te slagen in de maatschappij. Ik had net zoveel flair en een voorliefde voor rode hakken als ieder ander; maar met dat alles kun je niet regeren. Durft hij mijn macht uit te dagen? Ik sta stevig op de rots.’ ‘Sire, mag Uwe Majesteit mij toestaan hem te vertellen wat ik van de situatie van Prins Joseph vind? Niemand...’
112	‘Hij is helemaal van de kaart, maar het lijkt me dat hij niet gekweld wordt door een verlangen naar macht, maar door de angst om zijn huidige positie van u te verliezen. Hij wil niet regeren, maar wat hij bezit, zijn positie als eerste vorst, uw eerste onderdaan, is iets wezenlijks...’ Waarom zou je ervan uitgaan dat ik hem dat zou willen ontnemen? Waarom zou je ervan uitgaan dat ik onrechtvaardig ben? Ik ben niet onrechtvaardig tegenover hem geweest. Mijn gedrag jegens mijn vrouw bewijst dat rechtvaardigheid mijn leidraad is.’ ‘Het lijkt mij, Sire, dat de interesse in grootsheid van een andere aard is dan andere en dat deze een bijzonder virus in zich draagt. Het lijkt mij dat u zo sterk bent dat de tijdelijke ziekte van Prins Joseph u geen moment zorgen zou moeten baren.’ * ‘Macht maakt me niet ziek, want ik word er juist dikker van. Ik voel me beter dan ooit...’ Maar het is niet wat u zegt dat Joseph zo van streek maakt. Hij heeft het zelf tegen mij gezegd, in het bijzijn van Cambacérès en Lebrun, die behoorlijk verbaasd waren. Een paar dagen geleden ging het om de kroning van mijn vrouw en Lebrun, Cambacérès, u, de Raad, hadden mij allemaal gezegd: ‘Nee, ze mag niet gekroond worden’; dat zou me helemaal niet boos hebben gemaakt; ik begrijp wat men voor of tegen kan zeggen, maar dat Joseph het durft om mij te vertellen dat deze kroning tegen zijn belangen ingaat, dat het ertoe leidt dat de kinderen van Louis voorrang krijgen boven de zijne, dat het de rechten van zijn kinderen schaadt, doordat de kinderen van Louis de kleinzonen van een keizerin worden, terwijl zijn eigen

	kinderen de zonen van een bourgeois zullen zijn; dat hij tegen mij over zijn rechten en belangen spreekt en dat in het bijzijn van zijn broer, alsof hij diens jaloezie en pretenties wil aanwakkeren, is mij in mijn gevoelige snaar raken. Niets kan dat uit mijn geheugen wissen; het is alsof hij tegen een hartstochtelijke minnaar had gezegd, dat hij met zijn maîtresse had geslapen of simpelweg dat hij hoopte bij haar succes te hebben. Zelfs als hij het de volgende dag na deze bekentenis opnieuw zou proberen en zou zeggen dat het een grap was, zou de schade al aangericht zijn.
113	Mijn meesteres is macht. Ik heb te veel gedaan om haar te veroveren om haar nu weer te laten afnemen of zelfs maar haar hebzucht te verdragen. Hoewel u zegt dat de macht mij als vanzelf is komen aanwaaien, weet ik wat het mij heeft gekost aan zwoegen, slapeloze nachten en intriges. Twee weken geleden had ik er nooit van gedroomd hem onrecht aan te doen. Nu laat ik hem nergens meer mee weggkomen. Ik zal hem halfslachtig uitlachen, maar hij heeft met mijn maîtresse geslapen. De Senaat en de Raad van State zouden tien jaar lang tegen mij in oppositie kunnen zijn zonder mij tot tiran te kunnen maken. Om mij tot tiran te maken, hoeft mijn familie maar te verhuizen. Ik: ‘U bent zo sterk! Deze zorg over één hoofd hoeft u niet te verontrusten. Als er een factie, een oppositie zou zijn, zou dat gevaarlijk kunnen zijn; maar als die er al is, dan bestaat die uit vijf mensen, van wie ik de gevaarlijkste ben: Jaucourt, Girardin, Miot, Fréville en ikzelf. ‘Maar hij ziet Sieyès en Clément de Ris*, die bovendien zegt dat hij absoluut niet in staat is om te regeren.’ ‘Uwe Majesteit is wellicht van mening dat Sieyès zich te comfortabel voelt bij de huidige stand van zaken.’ ‘Hij is een vijand in vermomming. Zijn hart is gekant tegen de huidige orde der dingen. Het kan niet anders. Bij de eerste gelegenheid zou hij zich tot de familie Orléans wenden.’ * ‘Ze zijn jaloers op mijn vrouw, op Eugène, op Hortense, op alles om me heen. Nou ja! Mijn vrouw heeft diamanten en schulden, dat is alles; Eugène heeft nog geen inkomen van 20.000 pond. Ik vind die kinderen leuk, omdat ze me altijd graag een plezier doen. Als er een kanon wordt afgevuurd, is het Eugene, die gaat kijken wat er aan de hand is. *Vertrouwelingen van Jozef. *De held van de mysterieuze ontvoering, waaruit Balzac inspiratie putte voor <i>Een duistere affaire</i>.
114	Als ik een sloot moet oversteken, is hij degene die me de hand reikt. De dochters van Jozef weten nog niet dat ik Keizer word genoemd; ze noemen me Consul. Ze denken dat ik hun moeder sla; terwijl de kleine Napoleon, toen hij langs een paar grenadiers in de tuin liep, naar hen riep: ‘Leve Nonon de soldaat!’ Ik hou van Hortense, ja, ik hou van haar; zij en haar broer kiezen altijd mijn kant, zelfs tegen hun moeder in, als ze boos wordt om een meisje of soortgelijke ruzies. Ze zeggen tegen haar: "Nou ja! Hij is een jongeman, je hebt het mis; hij heeft al genoeg problemen; hij doet ons al genoeg goed. Als Hortense me tijdens mijn bezoek aan de Raad zou willen spreken, zou ik naar buiten gaan om haar te ontvangen. Als mevrouw Murat me zou willen spreken, zou ik niet naar buiten gaan. Bij haar moet ik me altijd in een sterke positie plaatsen; om

	mijn standpunten kenbaar te maken aan een vrouw uit mijn familie, zou ik toespraken moeten houden, die net zo lang zijn als die in de Senaat en de Raad van State. Ze zeggen dat mijn vrouw fout is en dat de gretigheid van haar kinderen berekenend is. Nou ja! Ik wil het, ze behandelen me als een oude oom; het maakt mijn leven nog steeds zoet; ik word oud, ik ben zesendertig, ik wil rust. Ze zeggen dat ik Italië aan Eugenius wil geven; bij Jupiter, zo gek ben ik niet! Ik ben ervan overtuigd, dat ik Italië en zelfs de staat Venetië prima kan besturen. Italië geeft me twintig miljoen. Als ik het weg zou geven, zouden ze duizend keer zeuren om er vijftien te krijgen. Mijn vrouw is een goede vrouw, die hen geen kwaad doet. Ze vindt het prima om af en toe de keizerin te spelen, met diamanten, prachtige jurken en alle andere privileges van haar tijd. Ik heb nooit blindelings van haar gehouden. Als ik haar tot keizerin maak, doe ik dat uit rechtvaardigheid. Bovenal ben ik een rechtvaardig man. Als ik in de gevangenis was beland in plaats van de troon te bestijgen, zou zij mijn tegenspoed hebben gedeeld. Het is dan ook terecht dat zij deelneemt aan mijn grootsheid.
115	Ze wordt nog steeds vervolgd. De laatste tijd heeft ze zich zo vernederd dat ze zelfs haar excuses aan Joseph heeft aangeboden. Ja, ze zal gekroond worden! Ze zal gekroond worden, zelfs als het me 200.000 mannen kost. * Het is zo makkelijk voor meneer Joseph om ruzie met me te maken! Toen hij laatst ruzie maakte, hoefde hij alleen maar naar Morfontaine te gaan om te jagen en zich te vermaken en toen ik wegging, had ik heel Europa als vijand. Ik kwam terug in mijn studeerkamer en vond twintig pamfletten tegen mij gericht, twintig rapporten over intriges en complotten tegen mijn persoonlijke veiligheid. En dan hebben ze het altijd maar over mijn dood... Mijn dood! Altijd mijn dood!... Het is een trieste gedachte om constant voor ogen te hebben! Ik spreek je aan alsof je een vriend bent, alsof je de voorzitter van de afdeling Binnenlandse Zaken bent... Ik ken u; ik ken de andere mensen rondom Joseph niet. Maar u mag in zijn bijzijn niet ironisch spreken over iets dat met het systeem te maken heeft. Als u hier met mij spreekt, mag u zeggen wat u wilt. Ik zal het goede uit alles wat u me vertelt halen, de rest zal ik afdoen als onzin; maar hij gelooft alles, hij neemt alles serieus.' 'Sire, allen die de prins nabij staan, zijn u toegewijd, kijken naar u op en zien u als de enige man, die Frankrijk in deze tijd kan besturen: in hun ogen, net als in de zijne, zou alles zeer riskant zijn als Frankrijk u zou verliezen...' B.: 'Ik ken u wel, maar de anderen niet. Ik ken meneer Girardin niet; hoort hij niet bij de Orléans-factie? En wil hij niet voorkomen dat Joseph zijn prinselijke rang terugkrijgt om zo de terugkeer van de voormalige prinsen mogelijk te maken?' 'Girardin is een betrouwbaar man, voor wie ik Uwe Majesteit zonder enige twijfel zou instaan, niet alleen vanwege zijn toewijding, maar ook vanwege zijn meningen en principes.' 'Wie heeft Jozef zo in de ban? Wanneer deze vraag aan Jaucourt wordt gesteld,
116	zegt hij dat het slecht gaat met Jozef. Als we dat bij meneer Girardin vragen, zegt hij ook dat Joseph in slecht gezelschap verkeert.' Ik: 'Sire, integendeel, ik zeg dat hij goed wordt geadviseerd, met name door dhr. Girardin en M. Jaucourt. M. Jaucourt is niet alleen een zeer wijs man, maar ook een

	hoving. Hij zegt niets wat u niet graag zou horen; in het bijzonder spreekt hij altijd over de noodzaak om verenigd te zijn met de keizerin.’ B.: ‘Wat bracht hem er dan toe om onlangs bij Fouché te klagen dat Madame Joseph verplicht was de sleep van de keizerin te dragen tijdens de ceremonie? (Fouché heeft mij dit gesprek verteld. U kunt zich voorstellen dat Fouché al vier jaar bij mij is zonder mij te vertellen wat hij hoort en ziet) en dhr. de Jaucourt zegt dat dit zeer verontrustend is voor zo'n deugdzaame vrouw. Waar leidt dit ons naartoe? Als Madame Joseph weigert de sleep van de keizerin te dragen (en het is niet de jurk van de keizerin, maar de keizerlijke mantel), zal Madame Girardin, de weduwe van een hertog en edelman, zeggen dat ze de sleep van een burgerlijke vrouw uit Marseille niet wil dragen. Fouché vroeg Monsieur de Jaucourt of hij dit bezwaar ook voor Marie Antoinette zou hebben geuit. Hij antwoordde: ‘Ah! Dat is heel anders; dat was een oude en gevestigde gewoonte.’ Welnu, ongetwijfeld; maar juist omdat de gewoonte vandaag de dag nieuw is, moet ze met meer plechtigheid worden nageleefd.’ ‘Sire, Monsieur de Jaucourt en allen, die de eer hebben uw broer de prins nabij te staan, zijn te goeder trouw om niet alles in het werk te stellen om de prins met u te laten samen werken, uit eigenbelang. Van u komen alle gunsten die zij zouden kunnen hopen.’ ‘Zonder twijfel. Welnu! Als Jozefs angst voortkomt uit het bittere bloed dat door zijn aderen stroomt, moet hij naar het platteland.* Hij houdt van het plattelandsleven en idyllische momenten. *Staten worden bestuurd met rede en politiek, niet met bijtende en stinkende lymfe. [NAPOLEON tegen Louis Bonaparte.]
117	Hij is eerlijke man, ik vrees noch een dolk noch gif van hem. Moge hij een einde maken aan deze lastige tegenstand. Ik wilde hem groot maken; hij moet groot zijn om mij te vervangen, mocht dat nodig zijn; maar in plaats van mij mijn gang te laten gaan, dwarsboomt hij alles. Hij denkt dat hij geliefd is bij het leger... Hemel, hij is geliefd als hij honderdduizend kronen per maand aan diners uitgeeft! Maar wat denken de generaals diep van binnen eigenlijk van hem? Soult kan hem niet uitstaan en laten we het maar niet over Bruix hebben, een losbandige vent voor wie gevoelens niets betekenen. Hier in mijn huis wordt hij zich door iedereen gehaat. Hij toont geen greintje fatsoen tegenover ook maar één officier in mijn garde; hij heeft nooit een woord gezegd tegen Savary, een eerlijke kerel. Maar als ik morgen zou sterven, zou mijn hele huishouden zich in eerste instantie tegen hem keren, omdat ze allemaal zouden zeggen: ‘Hij gaat ons ontslaan, ons vernederen. Is dat hoe hij zich hoort te gedragen in zijn positie?’ * Ik draag u op om hem een deel van dit gesprek te vertellen en in het bijzonder dat ik niet wilde dat het rapport aan de Senaat hem op gelijke voet met mij zou plaatsen en zou verkondigen dat het volk op hem had gestemd zoals op mij. Hij wordt alleen overwogen voor de opvolging om te voorkomen dat hij in de minderheid raakt. Als zijn vrouw, die niet meer zonen baart dan de mijne, hem toch een zoon schenkt, zou ik hem misschien verkiezen boven het kind van Louis. Ik kies degene die het meeste talent toont...

	Maar als ik lastiggevalen word, wacht ik niet tot mijn achttiende om een einde te maken aan deze intimidatie. Ik vind wel een manier om mijn gemoedsrust te bewaren. Laat hem me geen spijt bezorgen van wat ik voor hem wilde doen. Ik kan dit systeem omverwerpen, of ik nu kinderen krijg of niet, het moet werken. Caesar en Frederik hadden geen kinderen... U moet aan mijn kant staan, met me meelopen. u wilde geen minister van Binnenlandse Zaken worden... Maar u moet wel consequent zijn in uw mening.'
118	Tweemaal werd hem meegedeeld dat alles gereed was voor de mis. Het uur was geslagen. Ik was er al sinds elf uur. Hij trok zich terug in zijn studeerkamer, vanwaar hij naar de Prinsenzaal ging en ik ging naar de galerij, waar het hof de volgende tijd doorbracht voor de mis. Thuisgekomen corrigeerde ik mijn verslag, zoals de keizer mij had opgedragen. * In mijn verslag van mijn ontmoeting met Zijne Majesteit ben ik een aantal details vergeten, die ik hier zal vermelden zodra ze me te binnen schieten. Ten eerste zei de heer Maret tegen mij, voordat hij mij zijn kantoor binnenleidde: ‘De keizer zei tegen mij: Als hij dit rapport (over mij) opstelt, zal ik naar de Senaat gaan en het woord nemen. Ik zal mijn bedoelingen en motieven uitleggen, enzovoort.’ Tijdens de conferentie vertelde de keizer mij: ‘Het systeem dat ik heb gekozen (het adoptierecht) is de garantie voor mijn onafhankelijkheid.’ Tegen het einde van de conferentie sprak hij over wat hij noemde de afstandelijkheid van zijn broer ten opzichte van alles wat Zijne Majesteit zou kunnen behagen, en zei: ‘Dit alles doet hem de grootste schade; hij kan niets anders doen dan via mij. Hij heeft 200 procent van zijn populariteit verloren, zelfs binnen de Senaat zelf, sinds zijn meningsverschil met mij bekend is geworden.’ Ik: ‘Gelukkig, heer, negeert men dat.’ B.: ‘Geloof dat maar niet.’ Ik: ‘Sire, de eer die ik op dit moment heb om in de nabijheid van Uwe Majesteit te zijn, is hiervan het bewijs. Want ik zou geen rapporteur van de Senaat zijn als men had geloofd dat uw broer, de prins, een slechte relatie met u had.’ Op een ander moment, nadat hij had gezegd dat zijn broer Joseph hem probeerde tegen te werken, zei hij: ‘Een maand geleden wilde ik nog dat hij in Luxemburg zou wonen; vandaag wil ik dat niet meer.’
119	IX KONING JOSEPH IN 1800. - DE GAVE VAN HET BEVEL. - EEN KONING MET WEINIG MILITAIRE INSTELLING. - MIJN SITUATIE. - DE RODE KOKADE. – IK SLAAP MET FRANKRIJK. - JULIE CLARY, KONINGIN VAN SPANJE. - TALLEYRAND EN DE HERTOG VAN ENGHEN. - BRIEVEN VAN TWEE BROERS. - JOSEPH IN ZIJN HEMD GEZET. 12 februari 1809. Op 11 februari 1809 om acht uur 's avonds ging ik naar de Tuilerieën, naar de privévertrekken van de keizer, na een briefje van de dienstdoende kamerheer. Zijne Majesteit was in de Franse Opera. Hij keerde stipt om negen uur terug en leidde me naar zijn studeerkamer.

	NAPOLEON.: ‘Heeft de koning van Spanje u geschreven?’* Ik: ‘Nee, Sire.’ N. ‘Het lijkt erop dat hij veel vertrouwen in u heeft. Hij wil u graag dicht bij zich hebben.’ Ik: ‘Ik sta ter beschikking van Uwe Majesteit.’ N. ‘Maar dat hangt van u af. Kijk of het u bevalt. U heeft hier niet veel te doen; daar zou u heel nuttig kunnen zijn. Hij heeft een slechte minister van Financiën; misschien wil hij dat u die taken op u neemt.’ *Joseph had een lange weg afgelegd. Nadat hij tot koning van Napels was benoemd, nam hij Røederer aan als minister van Financiën, ondanks de mening van de keizer: Hij is een man zonder tact, die geen vrienden zal maken en die je nooit goed advies zal geven – hoewel hij aan de andere kant wel kwaliteiten bezit die ik waardeer.” Zijn bestuur, waarbij hij de financiën strak in handen hield, werd bovendien door beide broers gewaardeerd. Nadat hij tot koning van Spanje was gepromoveerd, wilde Joseph, hoewel het hem niet was gelukt Røederer als Frans ambassadeur in Madrid te krijgen, hem op zijn minst als geheimraadslid aan zijn zijde hebben.
120	Ik: ‘Sire, ik ben zeer oud geworden en bovendien heeft de koning mij de eer bewezen mij vanuit Bayonne te schrijven dat ik geen minister in Spanje kon zijn.’ N. ‘Sindsdien is er veel veranderd. Ik heb dat land veroverd. De overeenkomsten die vóór de verovering zijn gesloten, zijn niet langer relevant. Het land moet Frans zijn, de regering moet Frans zijn. Cabarrus* is een man met wilde plannen. Het hoofd van Cabarrus is een warboel... N.: ‘De koning heeft iemand nodig die sterk en Frans is. U komt uit Metz; u wilt geen Spanjaard worden.’ Ik: ‘Nee, Sire, ik ben Frans, en alle Fransen, die rondom de koning zijn, zijn ook Fransen.’ * N. ‘Ik ben niet tevreden met de koning. Ik vond hem onbeleefd. Hij wil soldaat zijn; hij is een echte koning geworden; hij wil gevecht worden. Jourdan praat hem aan dat hij perfect militair is. Hij vertelde me dat de kunst van oorlogvoering een charlatanspel is. Ik weet niet wat Jourdan doet. Hij heeft de rode kokarde* aangenomen en hij is een onwetende man, die tot niets in staat is. P... is een slecht type. Dat is Engels; hij is een Toscaan, die zijn jeugd in Engelse dienst heeft doorgebracht.’ Ik: ‘Ik ben nooit aanwezig geweest bij een gesprek tussen de koning en maarschalk Jourdan, maar ik weet dat verschillende Fransen, die de eer hadden de koning te benaderen, de vrijheid namen om te denken en hem te vertellen dat militaire roem niet het voornaamste doel van Zijne Majesteits ambitie zou moeten zijn. Dat was de mening van generaals Saligny en Mathieu. *François, graaf van Cabarrus (1752-1810), internationaal financier, minister van Financiën van koning Jozef. Vader van mevrouw Tallien. *De Spaanse kokarde. Generaal-majoor Jean-Baptiste Jourdan (1762-1833) van de Spaanse legers, overwinnaar van Fleurus, was een overtuigd republikein geweest. ‘Jourdan van Fleurus,’ had Lucien Bonaparte tegen hem gezegd, ‘wil je Jourdan de Onthoofder worden?’ Hij vond het echter moeilijk te accepteren, dat hij de enige maarschalk zonder hertogdom was.
121	N. ‘Hij haat ze allebei ook.’ Ik: ‘Meneer de Girardin sprak vaak dezelfde taal.’

	N. 'Bovendien verafschuwt hij Girardin.* De koning is geen soldaat. Dat kan hij niet zijn. Hij heeft er zelfs de nodige gezondheid niet voor. Ik ben het, omdat het de bijzondere gave is die ik bij mijn geboorte heb ontvangen; het is mijn bestaan, het is mijn gewoonte. Overal waar ik ben geweest, heb ik het bevel gevoerd. Ik voerde het bevel over het beleg van Toulon, toen ik drieëntwintig was. Ik voerde het bevel in Parijs in Vendémiaire; ik leidde de troepen in Italië zodra ik daar aankwam. Ik ben hiervoor geboren. 'Men moet hem ervan overtuigen dat hij geen soldaat is. Hij is een echte koning geworden, zeg! U kent hem, hij vertrouwt u. U moet zijn woorden wat mooier maken dan ze zijn. Jourdan bedriegt hem.' Ik: 'Misschien is het de drang om zichzelf te heersen, die Jourdan doet spreken; misschien is hij blij om concurrenten uit te schakelen, maar ik heb nooit iets meegemaakt dat op verdachte bedoelingen wees.' N. 'Hij is niet in staat om bevelen te geven.' Ik: 'Hij was in ieder geval niet gelukkig en als je je generaals op een vergelijkbare manier moet kiezen als je je dokter kiest, dan wil je natuurlijk wel dat ze gelukkig zijn.' * N. 'De koning gelooft dat iemand een generaal is, wanneer hij het wil. Hij heeft het altijd over het charlatanisme van het bevelvoeren. Ongetwijfeld is er wel degelijk sprake van charlatanisme binnen de machthebbers, maar er zijn ook talenten voor nodig, die de koning ontberen: scherp observatievermogen en besluitvaardigheid. De koning heeft een groot inzicht, maar hij is besluiteloos; hij heeft moed, maar het is de moed van berusting, niet van actie. *Stanislas-Xavier, graaf van Girardin (1765-1827), brigadegeneraal, vertrouweling van koning Jozef; grondlegger van de moderne pers, Emile Girardin.
122	Hij heeft meer dan genoeg moed om te sterven in plaats van zichzelf te onteren. Maar het is wel degelijk een kwestie van sterven! Hij moet zichzelf en anderen redden. Corvisart* houdt zich ook bezig met kwakzalverij, maar hij beschikt wel over kennis en talent. Zoud u zich, als u ziek bent, toevertrouwen aan een charlatan zonder kennis? Zou u niet liever naar Corvisart gaan? Murat is dom, maar hij heeft ambitie en lef*; hij heeft zijn hele leven niets anders gedaan dan oorlog voeren. Murat is dom en hij is een held. En de koning heeft geen flauw benul van de zaken. Hij weet niet hoe de situatie in elkaar zit. Toen ik in Spanje aankwam, had hij zich bij Vittoria laten omsingelen. Als hij had geweten hoe hij moest manoeuvreren, had hij mij of andere hulp niet nodig gehad. Hij vluchtte zo overhaast uit Madrid... Hij liet daar 1500 zieken achter... Hij had kunnen blijven en standhouden; bovendien had hij zijn zieken niet achter moeten laten. Toen ik me terugtrok uit Akko, zette ik mijn zieken op mijn paarden; de generaals deden hetzelfde; wij marcheerden te voet, terwijl de soldaten op die met goud bedekte paarden reden. In Madrid was het nodig om de koetsen en karren te bestellen en de zieken weg te brengen. De koning weet hier niets van.' Ik ken mijn positie altijd; ik ben me altijd bewust van de situatie. Ik ken altijd de positie van mijn troepen. Ik houd van tragedies; maar als alle tragedies in de wereld

	aan de ene kant stonden en situationeel bewustzijn aan de andere, zou ik niet eens naar de tragedie kijken. * Arts van de keizer, het type norske maar welwillende man. *Uw man is erg dapper op het slagveld, maar hij is zwakker dan een vrouw of een monnik, wanneer hij de vijand niet kan zien. Hij mist morele moed. [NAPOLEON tegen Caroline.] *De koning is ongetwijfeld geen soldaat, maar hij is wel verantwoordelijk voor zijn immoraliteit en de grootste immoraliteit is een taak uitvoeren waar men geen verstand van heeft. [NAPOLEON tegen Cambacérès.]
123	Ik zou geen enkele regel van mijn situatieverslagen weggelassen zonder ze eerst zorgvuldig te hebben gelezen. Vanavond vind ik ze in mijn kamer; ik ga niet naar bed zonder ze te hebben gelezen* (<i>het was op dat moment bijna middernacht</i>). Ik: ‘Sire, ik ben van mening dat er niet alleen veel talent, maar ook veel kennis voor nodig is om een goede generaal te zijn. Snel oordeelsvermogen en besluitvaardigheid bewijzen bij grote generaals niets meer dan hun diepgaande kennis van de benodigde informatie. Maar, Sire, het leger van Spanje is tenslotte uw leger...’ N. ‘Ja en het is mijn plicht om het te bewaren. Het is mijn plicht jegens Frankrijk, dat zijn kinderen aan mij toevertrouwt. Over twee maanden, wanneer ik Oostenrijk tot ontwapening heb gedwongen, reis ik indien nodig naar Spanje. Het duurt slechts vijf dagen om er te komen. Mijn paarden staan daar. De koning mag er niet eens aan denken om een positie in Andalusië in te nemen. Ik wil niet dat hij het lot van mijn leger in gevaar brengt. Het is onmogelijk, dat het bevel bij de ene partij ligt en de verantwoordelijkheid bij de andere. Ik verdubbel de sterkte van mijn troepen, wanneer ik ze aanvoer; wanneer hij dat doet, halveert hij die. Wanneer ik een bevel geef, gehoorzamen ze, omdat de verantwoordelijkheid bij mij ligt. Het is misschien een kwaad dat ik persoonlijk bevelen geef, maar het is mijn essentie (voorrecht). Koningen en prinses zouden misschien nooit hun legers moeten aanvoeren; het is een kwestie van: als ik ze aanvoer, is dat omdat dat mijn lot is, mijn specifieke bestemming. Het is niet hun lot.’ Ik: ‘De aanhoudende overwinningen van Uwe Majesteit hebben de kwestie met betrekking tot Uwe Majesteit beslecht.’ N. ‘Wanneer de koning een bevel geeft, gelooft de soldaat niet dat hij een bevel krijgt. *Ik heb met grote belangstelling het uitstekende rapport gelezen dat u mij over het leger van Napels hebt toegestuurd. Het leek mij volkomen duidelijk. Ik heb het met evenveel plezier gelezen als een goede roman. [NAPOLEON tegen Lacuée.]
124	Het leger applaudisseerde voor wat hij deed, alsof ze de keizerin prezen. Men vertrouwt hem zoals men de keizerin zou vertrouwen. Engelse kranten berichten over de reacties van Franse grenadiers op hem; zij zeggen: Ja, we houden van hem, omdat hij goed en dapper is en omdat hij de broer van onze keizer is.

	Als je geen generaal bent, maar koning, moet je de generaals hun werk laten doen. Alexander* is geen generaal, ook al weet hij meer dan de koning van Spanje; hij is een meester in manoeuvreren en een uitstekende bevelhebber; welnu! Hij zat de generaals alleen maar in de weg. Benigsen smeekte hem wel tien keer om het leger te verlaten. Generaals nemen geen verantwoordelijkheid voor bevelen, die ze niet vertrouwen: dan laat uitvoering te wensen over. Alexander zei vaak tegen me: 'Ik voel me geen keizer zoals u, omdat ik afhankelijk ben van mijn generaals.' Hij stelde me honderd vragen over de krijgskunst. Als we samen reden, vroeg hij me: 'Is dit een positie? Hoe kan die verdedigd en aangevallen worden?' Ik legde het hem dan uit. Als ik in oorlog was met Oostenrijk, kwam hij een korps van 30.000 man onder mijn bevel aanvoeren om de krijgskunst te leren en de koning van Spanje denkt dat hij het weet! En Jérôme ook!* Toen Murat me verliet, vroeg Jérôme me om zijn luitenant-generaal te worden; ik antwoordde: Maak je me nou belachelijk? Jij! Als je zes veldtochten hebt uitgevochten, als je zes paarden onder je hebt zien sneuvelen, dan zie ik het wel. *Tsaar Alexander III *Er is een wereld van verschil tussen het leven van een soldaat en dat van een satraap! Ik was amper zo oud als u toen ik Oostenrijkse legers versloeg, die drie keer zo groot waren als mijne. Maar ik had geen vleiërs, geen diplomatiek corps dat me volgde; ik voerde oorlog als een soldaat: het hoorde niet anders. Ik beweerde noch de broer van de keizer te zijn, noch een koning; ik deed alles wat nodig was om de vijand te verslaan. [NAPOLEON tegen Jérôme.]
125	Maar als ik minder ervaring heb, heb ik meer verstand. En waar heb ik uw verstand voor nodig? Het is het verstand dat past bij wat ik nodig heb; er is geen dier dat nergens voor geschikt is; er is geen verstand dat voor alles geschikt is!' * 'Ik trof de koning totaal veranderd aan, toen ik terugkeerde naar Spanje; hij is zijn verstand kwijt. Hij is een echte koning geworden, hij wil geveleid worden. Hij is geestig en dol op me, dat weet ik; maar toch kan hij me niet vergeven, dat ik hem de waarheid heb verteld. Ik heb hem verteld dat hij geen soldaat is, ik heb het hem bewezen; hij kon het bewijs niet weerleggen en toch is hij diep van binnen gekwetst, bedroefd door wat ik hem heb verteld. Jourdan geeft hem slecht advies; hij is degene, die hem die arrogantie aanpraat. Ze willen de posities in Andalusië innemen; ik wil niet dat hij dat op zich neemt. Ik heb hem twintigduizend man in Napels achtergelaten om mee te doen wat hij wil in Spanje; het is een leger van driehonderdduizend man. Ik wil dat niet opofferen of in gevaar brengen. De Andalusische linie gaat hem niets aan. Waarom zegt zijn geweten hem niet, dat hij schuldig zou zijn aan de dood van al die Fransen, die door slecht geplande acties om het leven zijn gekomen? Als onwetendheid leidt tot de dood van tien mannen waar er maar twee hadden moeten sterven, is het dan niet verantwoordelijk voor het bloed van de andere acht? En waarom neemt hij de ellende van de oorlog op zich? Hoe kan hij niet blij zijn dat hij de Fransen niet hoeft te ontmaskeren en de Spanjaarden niet hoeft aan te vallen? U hebt gezien dat ik, wat Spanje betreft, de afschuwelijkheid van de oorlog op me heb genomen en hem alle voordelen heb laten genieten.

	*De keizer kan zichzelf zonder ijdelheid als een buitengewoon man beschouwen; hij is ongetwijfeld niet ijdel, want hij vertelde me eens dat ieder mens overal goed in is, dat wil zeggen, dat ieder mens buitengewoon is. [FIVEUS, <i>Raden aan Napoleon</i>, p. 151. <i>De roman van de geschiedenis</i>.]
126	Waarom is hij niet blij met deze overwinning, met al het plezier van zachtmoedigheid en clementie? Hij heeft iets bekrompens over zich, ondanks zijn inzicht. Ondanks zijn intelligentie en zijn genegenheid voor mij, schaamde hij zich er in Spanje nogal voor om naast me plaats te nemen. Hij wilde een actieve rol. In welk opzicht was zijn positie naast mij, de eerste na mij, dan niet eervol genoeg? Zijn taak was om zijn tijd in mijn salon door te brengen wanneer ik in mijn studeerkamer was en wat had hij nog meer nodig dan dat beide deuren openstonden als hij binnenkwam? * Ik: ‘Sire, Uwe Majesteit heeft zo'n grote militaire roem verworven en deze roem heeft u zo krachtig geholpen bij het verwerven van alle andere roem, dat de Koning zich wellicht door uw voorbeeld heeft laten inspireren en ervan overtuigd is geraakt dat de door wapens verkregen aanzien in de ogen van de Spaanse natie noodzakelijk voor hem was...’ N. ‘Dat is nog een punt van kritiek, dat ik op hem heb, dat hij Spaans is geworden. De Fransen kunnen niet meer dicht bij hem komen.’ Hij heeft zojuist twaalfduizend Spaanse krijgsgevangenen gerekruteerd; het is te vroeg. Deze mannen slachten mijn soldaten af. Er zijn alleen maar Spaanse ministers. Azenza is een eerlijk man; Massaredo is onbeduidend; Cabarrus is een schurk; Jourdan heeft de rode kokarde aangenomen. De koning moet Frans zijn; Spanje moet Frans zijn. Het is voor Frankrijk dat ik Spanje veroverde; het is met haar bloed, het is met haar wapens, het is met haar goud. Ik ben Frans in al mijn gevoelens en ook uit plichtsbesef. Ik doe niets anders dan uit plichtsbesef en gehechtheid aan Frankrijk.* Ik heb de Bourbons alleen maar van de troon gestoten omdat het de bedoeling was *De keizer beweerde de eerste te zijn geweest, die Frankrijk namens de grote natie had gegroet. En inderdaad, merkte hij op, ik heb haar als zodanig getoond aan een wereld die zich voor haar nederig opstelde...
127	in het belang van Frankrijk om mijn dynastie veilig te stellen. Ik heb alleen de glorie en de macht van Frankrijk voor ogen. Mijn hele familie moet Frans zijn. Toen Lucien het afgelopen winter in Mantua waagde om tegen me te spreken alsof ik een buitenlander was, zei ik tegen hem: Ga weg, ellendeling, maak dat je wekomt; geen contact meer tussen ons!* (<i>Hier verhief de keizer zijn stem en sprak deze laatste woorden met buitengewone kracht en nadruk.</i>) Ik heb Spanje veroverd; ik heb het veroverd, zodat het Frans zou worden, er is geen sprake van het herhalen van het voorbeeld van Filips V! Ik: ‘Het lijkt mij dat de koning in Spanje geen andere ideeën over zijn relatie met Frankrijk kan hebben gehad dan die ik hem in Napels zag koesteren. In Napels was hij ervan overtuigd dat zijn koninkrijk binnen uw rijk lag en wat betreft zijn persoonlijke relatie met Uwe Majesteit, het zou me verbazen als die u niet beviel,

	want in Napels sprak de koning, in zijn meest intieme omgang, alleen maar over uw genialiteit en hij herhaalde voortdurend alle meningen, die hij als vorst en als privéburger had gehuldigd, zeggende: Ik had het helemaal mis en de keizer had helemaal gelijk.’ N. ‘In Napels was hij inderdaad beter, maar hij creëerde een hof en een regering volledig voor de elite. Hij zag alleen hen en vrouwen. Hij overlaadde hen met geschenken. Misschien is dit systeem niet slecht voor dit land; voor mij is het hier niet haalbaar. Ik heb een aantal mensen van het oude hof in huis genomen; ze hebben al twee jaar niet meer met me gesproken en me al tien jaar niet meer gezien. Bovendien ontvang ik ze niet; ik mag ze niet; ze deugen nergens voor; hun gesprekken bevallen me niet. Ik zag sommigen van hen bij de keizerin; hun toon past niet bij mijn ernst. Ik heb dagelijks spijt van een fout, die ik in mijn regering heb gemaakt, het is de ernstigste fout die ik ooit heb begaan. *Ik heb Lucien in Mantone uren gesproken; hij zal u ongetwijfeld vóór zijn vertrek op de hoogte hebben gesteld van zijn bedoelingen. Zijn gedachten en zijn woorden staan zo ver af van de mijne dat ik moeite had te begrijpen wat hij bedoelde...’ ‘[NAPOLEON TEGEN JOZEF.]
128	Ik zie de gevolgen dagelijks: het ging erom alle eigendommen terug te geven aan de emigranten. Ik had alles moeten samenvoegen en iedereen maximaal 6.000 frank aan inkomsten moeten geven. Zodra ik mijn fout besepte, heb ik voor 30 of 40 miljoen frank aan landgoederen teruggevorderd; maar er blijft voor een groot deel van hen nog veel te veel over. Toen ik Spanje wilde veroveren, was het om het feodalisme en de Inquisitie af te schaffen. Ik confisqueerde de bezittingen van de rijkste rebellen en liet het land door mijn eigen mannen besturen. De koning zou dit niet hebben gedaan en daarom heb ik het gedaan. * Ik heb maar één passie, één minnares; dat is Frankrijk, met haar slaap ik.* Ze heeft me nooit in de steek gelaten; ze overlaadt me met haar bloed en haar schatten. Als ik vijfhonderdduizend man nodig heb, geeft ze die me; ik wil dat mijn broers dat ook voor me doen. Spanje moet Frans zijn en als het me te zijner tijd uitkomt om een aantal van haar provincies bij Frankrijk te voegen, zal ik dat doen. Dit gaat niet langer over bepalingen van integriteit, noch over conventies. Ik heb het recht van verovering: Koning van Spanje, onderkoning, gouverneur-generaal, wat de titel ook is van degene die regeert, Spanje moet Frans zijn. Ik zweer dat ik niets anders doe dan voor Frankrijk: ik heb alleen haar welzijn voor ogen. Ik zweer dat als ik haar niet meer vrijheid geef, dat komt, omdat ik niet geloof dat het haar meer voordeel oplevert’ <i>(de keizer sprak deze woorden met luide en vurige stem, staand midden in zijn salon, naar mij toegekeerd, die aan de tafel tegenover de open haard zat)</i>. Het ministerie is volledig Spaans; de ministers *Frankrijk en Oostenrijk zijn als twee stieren, die vechten om Duitsland en er ook mee willen slapen. [Correspondentie; uiteraard een gecensureerde versie van het keizerlijke dictaat.]
129	

	Komen bijeen voor ze naar Raad gaan. De Koning mag dit niet toestaan: ze mogen alleen met hem overleggen.' * De keizer liet mij op maandag 27 februari 1809 om drie uur 's middags een brief sturen door de dienstdoende kamerheer, dhr. de Bondy, waarin hij mij opdroeg onmiddellijk naar Zijne Majesteit te gaan. Ik bevond me in Alençon. Ik keerde terug op vrijdag 3 maart om zeven uur 's avonds. Om half negen meldde ik me bij het Keizerlijk Paleis (aan de Champs-Élysées). Zijne Majesteit was net naar bed gegaan. De volgende dag, zaterdag, schreef ik aan de dienstdoende kamerheer dat ik ter beschikking stond van Zijne Majesteit. De kamerheer antwoordde dat Zijne Majesteit mij op maandag 6 maart, na het opstaan, om negen uur zou ontvangen. Deze details zijn niet onbelangrijk, zoals het volgende zal aantonen. Voordat ik de keizer zag, had ik de gelegenheid om de koningin van Spanje* te ontmoeten. Ik ging zondagochtend naar het Palais du Luxembourg. Ik trof Hare Majesteit nogal neerslachtig aan. Het leek me en dit was de eerste keer, alsof Hare Majesteit een privégesprek met mij wilde vermijden. Ze ontvangt me altijd in haar privéwerkkamer of laat me daarheen gaan als ik haar in haar salon aantref. Deze keer had ze laten weten dat ze op het punt stond de salon binnen te gaan en dat ik daar op haar moest wachten en ze kwam inderdaad, toen generaal Dumas*, die uit Spanje arriveerde, verscheen alsof hij de koningin wilde ontmoeten, net toen ze de salon wilde binnengaan. Hare Majesteit oordeelde dat hij haar iets privés wilde vertellen; ze vroeg hem: 'Wilt u meekomen naar mijn privéwerkkamer?' en ze ging naar binnen. De generaal volgde haar. Enkele minuten later riep Zijne Majesteit mij, waarna generaal Dumas vertrok, zodat ik alleen met Zijne Majesteit achterbleef. *Julie Clary *Graaf Mathieu Dumas (1733-1837), organisator van de legers, minister van Oorlog in Napels in 1806.
130	De koningin wist via mijn vrouw dat de keizer mij had ontboden. Ze vroeg me of ik de keizer had gezien. Ik antwoordde dat ik maandag een afspraak had. 'Ongetwijfeld,' zei de koningin me, 'wil de keizer je vertrek bespoedigen.* De koning heeft hem dingen geschreven, die hem blijkbaar niet bevalen; hij zal je waarschijnlijk de opdracht geven zijn bedoelingen over te brengen, zodat er geen onduidelijkheid meer bestaat over wat de koning moet doen en weten. Het lijkt erop dat de koning erg ongelukkig is; hij schreef me in een staat van opperste afschuw. Zijn situatie lijkt vreselijk. Hij is bereid alles op te geven als er niets verandert. Hij heeft geen cent meer over: het leger slokt alle middelen op...' Ik gaf algemene en vage antwoorden op wat de koningin me vertelde, die me de brief van de koning niet liet zien. Ik zag alleen dat hij een concreet plan aankondigde om terug te keren naar Frankrijk en naar Mortfontaine, want op het moment dat de koningin met me sprak over de afkeer die hij voelde, antwoordde ik haar: 'Dit mag echter niet zo ver gaan dat hij zich gedwongen voelt om terug te keren naar het privéleven.' 'Mijn hemel!' zei de koningin (knikkend naar mij, alsof ze wilde zeggen: 'Dit had je kunnen verwachten'), het zou me niet verbazen als hij dingen aan de keizer heeft geschreven... Er zitten een paar onherstelbare fouten in.' Even dacht ik dat de koning misschien op de terugweg was.

	Het mysterie dat de koningin rond de brief van de koning creëerde door de inhoud ervan te laten doorschemeren, verklaarde voor mij waarom ze een privé-audiëntie met mij had willen vermijden. Ze wilde, dat ik volkomen onwetend zou zijn van de bedoelingen van de koning, toen ik de keizer ging bezoeken, ongetwijfeld uit angst dat ik iets tegen Zijne Majesteit zou zeggen of in ieder geval dat Zijne *Mijn broer, ik heb je verschillende brieven ontvangen. Røederer heeft, geloof ik, verlof aangevraagd bij de Senaat om bij je te zijn. [NAPOLEON tegen Joseph.]
131	Majesteit stond niet toe dat het gesprek over dit geheim ging, mocht het mij in vertrouwen worden verteld. Ik klaag niet over deze voorzichtigheid, die ik niet als een teken van wantrouwen beschouw. * Op maandag 6 maart om negen uur 's ochtends ging ik naar het paleis aan de Champs-Élysées. Na het opstaan werd ik naar de salon van de keizer geleid, waar hij net de dienst en de grote intochten had ontvangen. De keizer had een zeer kalme uitstraling, een zeer zachte stem, misschien een vleugje verdriet in zijn ogen. NAPOLEON: 'Welnu! Ga je naar Spanje?' Ik: 'Sire, ik tref alle nodige voorbereidingen.' N. 'Wacht u op een antwoord van de koning?' Ik: 'Ja, Sire, tenzij Uwe Majesteit mij beveelt onmiddellijk te vertrekken.' N. 'Nee, dat is prima; we moeten wachten op het antwoord; dat zal niet lang duren. Wanneer heb je hem geschreven?' Ik: 'Sire, onmiddellijk na het ontvangen van de bevelen van Uwe Majesteit.' N. <i>(die langzamer liep dan gewoonlijk)</i>, zei: 'Het is goed dat je hem in de gaten houdt. Hij blijft dingen doen, die het leger misnoegen. Hij laat de Spanjaarden, die mijn soldaten doden berechten door Spaanse commissies. Hij weet niet dat, waar mijn legers zich ook bevinden, het Franse krijgsraden zijn, die oordelen over de moorden die op mijn troepen worden gepleegd.' Ik: 'In Napels was het hetzelfde en we zagen honderd keer vonnissen van de keizer naast de decreten van de koning hangen. In Madrid eiste de politiek wellicht iets anders en uiteindelijk, als de Spaanse commissies gewoon...' N. 'Ze zijn vreselijk, ze laten alle moordenaars vrij: mijn soldaten zien ze de volgende dag van aangezicht tot aangezicht. De Fransen hebben het altijd mis. De koning keurt mijn betrokkenheid bij onze soldaten af; ik wil ze niet in de steek laten.
132	om ze te laten afslachten. Wat ik voorspelde is uitgekomen; de helft van de gevangenen, die hij onder zijn bevel had, is gedeserteerd en slacht mijn soldaten af. Hij wil Spaans zijn; hij heeft een eed gezworen bij zijn aankomst in Madrid... Ik geloof dat de kranten het hebben verzwegen, maar weet u dat' <i>(De keizer blijft voor me staan.)</i> Ik: 'Ja, Sire, het stond maar in één krant.' N. 'Die krant is tegen mij gericht.' Ik: 'Sire, de Koning houdt altijd aan het Verdrag van Bayonne.' N. 'Hij wil geliefd worden door de Spanjaarden; hij wil dat ze in zijn liefde geloven. De liefde van koningen is niet de tedere genegenheid van voedsters: ze moet ontzag en respect inboezemen. De liefde van volkeren is niets meer dan achting.

	De koning ging naar het theater in Madrid. De eerste dag werd hij luid toegejuicht; de tweede dag minder; de derde dag nauwelijks en uiteindelijk ging hij helemaal niet meer. Hij verplicht iedereen om hem heen de rode kokarde te dragen. Kun je je maarschalk Jourdan met een rode kokarde voorstellen? Ik tekende voor de toestemming, maar mijn hart kromp ineen van walging en minachting. Laat een adjudant, een jonge man, de rode kokarde dragen, prima! Maar dat een maarschalk van Frankrijk, een man van zo'n hoge rang, ermee instemt om een onderscheidend insigne te verwijderen, dat is laag! De koning schrijft me een brief tegen Fréville ,omdat hij beslag legt op de eigendommen, die ik heb afgenomen; je zou denken dat Fréville een buitengewoon rijke vreemdeling is, gezien het belang dat de koning aan zijn klachten hecht.' Ik: 'Het is zeker dat als Fréville de koning pijn doet, dit tegen zijn wil is, want hij vraagt dringend om terug te keren naar Parijs.' N. 'Ik heb de eigendommen van verschillende huizen geconfisqueerd, omdat de koning daar zelf de kracht niet voor zou hebben gehad en omdat ik geen zulke rijke en machtige vijanden wil hebben. Als ik de commissie zou afschaffen die de koning zo woedend maakt, wat zou hij er dan mee winnen? Ik zou de eigendommen verdelen onder mijn generaals; ik zou Lannes onder de bezittingen van de Infantado plaatsen, een ander onder die van Medina Celi.'
133	De koning schrijft me dat hij terug wil naar Mortfontaine; hij denkt dat hij me in een lastig parket kan brengen; hij maakt gebruik van een moment, waarop ik inderdaad genoeg andere dingen te doen heb. Hij dreigt me wanneer ik hem mijn beste troepen achterlaat en alleen met mijn jonge rekruten, mijn naam en mijn hoge laarzen naar Wenen ga! De brief, die hij aan zijn vrouw schreef is vreselijk, heeft u die gelezen?' Ik: 'Nee, Sire.' N. 'Hij wist dondersgoed dat het gelezen zou worden en het staat vol beledigingen aan mijn adres. Hij zegt dat hij liever naar Mortfontaine gaat dan in een land te blijven dat met onrechtvaardig vergoten bloed is gekocht. Dat is een zin uit Engelse pamfletten! Is hij degene die mij zou moeten schrijven zoals de Engelsen?' En wat is Mortfontaine? Het is de prijs voor het bloed dat ik in Italië heb vergoten. Heeft hij het van zijn vader geërfd? Heeft hij het geërfd door zijn arbeid? Hij heeft het van mij geërfd. Ja, ik heb bloed vergoten, maar het is het bloed van mijn vijanden, de vijanden van Frankrijk. Is het gepast dat hij hun taal spreekt?' Wil hij doen wat Talleyrand deed? Ik heb hem overladen met eerbewijzen, rijkdom en diamanten. Hij heeft dat allemaal tegen me gebruikt. Hij heeft me zoveel mogelijk verraden, bij de eerste gelegenheid die zich voordeed... Hij zei, tijdens mijn afwezigheid (tijdens de Spaanse campagne), dat hij aan mijn voeten had gelegen om de Spaanse affaire te voorkomen, en dat hij me twee jaar lang had getormenteerd om eraan deel te nemen! Hij beweerde dat ik slechts twintigduizend man nodig zou hebben: hij gaf me twintig memoranda om dat te bewijzen. Het is dezelfde situatie als met de affaire rond de hertog van Enghien; ik kende hem niet; het was Talleyrand, die me aan hem voorstelde (de keizer spreekt hem altijd uit als Taillerand). Ik wist niet waar hij was (de keizer stopt voor me). *Een van de favoriete thema's van de keizer, die in bijna al zijn memoires terugkomt: 'Het lijkt erop dat ik de erfenis van onze overleden vader heb verkwist.'

134	Hij vertelde me waar hij was en daarna nadat hij me had aangeraden hem te doden, betreurde hij dat bij al zijn kennissen' * (<i>de keizer vervolgt zijn wandeling na een moment van stilte met een kalme toon</i>)... 'Ik zal hem geen kwaad doen; ik zal zijn functies behouden; ik heb zelfs nog steeds dezelfde gevoelens voor hem als vroeger; maar ik heb hem het recht ontnomen om op elk moment mijn kantoor te betreden. Hij zal nooit meer een privégesprek met mij voeren; hij zal niet langer kunnen beweren dat hij mij ergens over heeft geadviseerd of juist afgeraden. Als de koning koning van Spanje is, is dat omdat hij dat wilde; als hij in Napels had willen blijven, had hij daar kunnen blijven. Als ik hem mijn beste troepen nalaat, waar kan hij dan over klagen? * Hij denkt dat hij me in verlegenheid kan brengen, maar hij heeft het mis; niets zal me tegenhouden; mijn plannen zullen slagen: ik heb de nodige wilskracht en sterkte. Niets kan me deren. Ik heb mijn familie niet nodig; ik heb helemaal geen familie, tenzij ze Frans is, tenzij ze een Franse ziel heeft. Ik heb Lucien afgewezen toen we in Boulogne waren, omdat hij het waagde om tegen me te praten als iemand, die geen Fransman was. Zij zijn geen Fransen; alleen ik ben Frans. Toen ik hem de titel Koning van Italië aanbood, weigerde hij; ik heb in zijn plaats een jongeman aangesteld, een kind, een baardloze, maar die zo volmaakt werd dat hij zelfs instemde met het scheidingsvoorstel toen dat werd besproken, omdat hij begreep wat de politiek vereiste... Hij zal me dingen laten doen waar ik een jaar geleden niet aan had gedacht. Ik zal, indien nodig, een generaal adopteren om hem naar Spanje te sturen; ik zal Bernadotte adopteren, zoals ik Murat heb geadopteerd. Als de koning zegt, dat hij naar Mortfontaine zal komen, gelooft hij dan dat...? *Op de avond van de executie van de hertog van Enghien gaf M. de Talleyrand een bal waarvoor het hele diplomatieke corps was uitgenodigd! Niets is betreurenswaardiger dan dit bal, dat een schande was voor de openbare zedelijkheid. [Hertog van Rovigo, Memoires.]
135	Zal ik hem hier toelaten? Wanneer hij zichzelf tot mijn vijand verklaart, zal ik hem als een vijand behandelen. Hij is volstrekt niet in staat om in afzondering te leven, maar hij denkt dat hij dat wel in Mortfontaine kan: hij vleit zichzelf enorm' Ik: 'De koning is nu gewend aan de macht en hij houdt er ook van en ik geloof dat het een lofwaardige uitspraak is; want de voornaamste eigenschap van een regeringsleider is liefde voor macht. De koning maakte zijn eigen macht gevreesd en gerespecteerd in Napels; al zijn ministers vreesden hem en ik in de eerste plaats; ik was ervan overtuigd dat ik, indien nodig, minder toegeeflijkheid van de koning zou kunnen verkrijgen dan ik van Uwe Majesteit heb ontvangen.' N. 'Ik hou van macht, maar ik hou ervan als kunstenaar... Ik hou ervan zoals een muzikant van zijn viool houdt...' Ik: 'Als hij het goed speelt.' N. 'Ik hou ervan vanwege de klanken, de akkoorden, de harmonie, die het oproept; ik hou ervan als kunstenaar. De Koning van Holland spreekt ook over het privéleven. Van ons drieën ben ik degene die het best in Mortfontaine kan leven. Er zijn twee verschillende mannen in mij: de man van het verstand en de man van het hart. Thuis ben ik de man van het hart; ik speel met de kinderen, ik praat met mijn vrouw, ik lees ze voor, ik lees ze romans voor. (<i>De keizer blijft even zwijgend heen en weer lopen.</i>) Ik wil dat u de brief ziet, die hij me schreef. (<i>Hij opende de</i>

	deur naar zijn studeerkamer en zei tegen een dienaar: Roep dhr. Méneval* en doe de deur dicht.) * Even later klopt de dienaar op de deur: ‘Doe open.’ ‘Sire, meneer Méneval is er niet.’ N. ‘Laat naar hem gezocht worden.’ (<i>Meneer Méneval klopt aan en komt even later binnen...</i>) *Secretaris van de postkamer
136	‘Geef me de brief van de koning van Spanje, de lange brief, weet u; mijn brief die daaraan voorafging en dan mijn antwoord aan de koning van Spanje.’ (<i>Méneval gaat weg.</i>) ‘U zult versteld staan van de manier waarop de koning mij schrijft: het staat vol dreigementen en beledigingen...’ (<i>Meneer Méneval brengt de brieven binnen. De keizer legt ze op een stoel.</i>) Ik: ‘Sire, het lijkt mij dat Uwe Majesteit onmiddellijk een einde zou kunnen maken aan het misverstand, dat de oorzaak is van deze wederzijdse onvrede: de Koning, zo lijkt het mij, beroept zich nog steeds op het Verdrag van Bayonne; Uwe Majesteit op het recht dat u ontleent aan uw verovering, aangezien het voor Uwe Majesteit noodzakelijk was Spanje te veroveren om de schenking te kunnen nakomen; u kunt nu de voorwaarden stellen die u passend acht; u hoeft ze slechts voor te schrijven en de Koning...’ N. ‘Ik stel hem geen andere voorwaarde dan dat hij me niet meer schrijft zoals hij nu doet. Lees zijn brieven...’ De keizer overhandigt me drie brieven: de brief die hij aan de koning schreef, de brief, die de koning als antwoord schreef en het antwoord van de keizer aan de koning. Hij zegt: Lees ze alle drie hardop voor. [Ik lees de brief van de keizer. Dit is de kern ervan, voor zover ik me kan herinneren :)] <i>Ik heb uw brieven ontvangen N...</i> <i>Ik keur het af dat u de Spaanse gevangenen, die maarschalk Victor naar u heeft gestuurd, in ingelijfd hebt in de regimenten heb geplaatst: het is een onverstandige en voorbarige maatregel... Evenmin had er amnestie verleend moeten worden aan de leden van de Castiliaanse junta: die mensen zouden vier of vijf jaar in Frankrijk moeten doorbrengen om hun ideeën te verliezen en betere ideeën op te doen...</i> Het lijkt mij dat de brief alleen dat bevatte; hij bestaat uit vijftien of twintig regels, de lengte van een half vel papier, zeer losjes geschreven door dhr. Méneval. N. ‘Wat ik had voorspeld is uitgekomen: de helft van die regimenten is gedeserteerd en begonnen te plunderen en te moorden.
137	Het is voor een generaal die gevangenen maakt en uitzendt niet prettig om te zien dat ze zich tegen hem keren en zijn soldaten afslachten. De koning keurt mijn bezorgdheid over de veiligheid van mijn troepen af. Lees de brief van de koning.’ [Hier is wat ik me verder herinner:]*

	<i>‘Sire, ik heb uw bericht ontvangen van... Het doet me verdriet te zien dat alles wat ik doe op uw afkeuring stuit... Ik ben hier straatarm, zonder hulp; mijn bewakers hebben geen cent ontvangen sinds ze Napels hebben verlaten. Ze dragen nog steeds hun oorspronkelijke uniformen... In plaats van de troost en aanmoediging, die ik nodig heb, ervaar ik alleen maar ellende. Mijn gedrag wordt bekritiseerd als te toegeeflijk door mensen, die zich diep zouden schamen als ik de strengheid, die zij mij willen opleggen tegen hen zou gebruiken...’</i> N. ‘Waarom bestraft hij de wanorde niet? Waarom onderdrukt hij die niet? Hij is mijn luitenant-generaal, ga door.’ [Ik ga weer verder met lezen:] <i>‘Uwe Majesteit heeft de inbeslagname van twaalf eigendommen bevolen; dit aantal is inmiddels meer dan verdubbeld.’</i> N. Dit betreft Fréville. Hij is belachelijk gepassioneerd over Fréville. Als Fréville mijn bevelen heeft gegeven, heeft hij dan niet dezelfde macht over hem als over mijn luitenant-generaal, net zoals hij die over mijn generaals heeft? Kan hij hem niet ontbieden om mijn decreet in ontvangst te nemen en hem zeggen: ‘De wil van de keizer is duidelijk; ik wil niet dat u verder gaat?’ Het is pathetisch dat de stemming, die M. de Fréville opwekt mij tot zulke onzin aanzet. Ga verder.’ [Ik hervat het lezen:] *Zie in de bijlage de exacte tekst van deze brieven, gedateerd 6 en 19 februari 1809. Ondanks enkele verschillen bewijzen ze de uitstekende geheugen van Roederer, zelfs in de formuleringen.
138	<i>‘Er is geen hotel in Madrid dat niet bezet of afgesloten is, in naam van Uwe Majesteit. Vijf- of zesduizend bedienden bedelen op straat of zijn tot diefstal overgegaan...’</i> N. ‘Waarom laat hij dhr. Fréville niet komen? Heb ik dit allemaal bevolen en geautoriseerd? Hij beschuldigt me van dingen die me totaal vreemd zijn. Ga verder.’ [Vervolg van de brief van de koning :] <i>‘Ik ontving een brief waarin dhr. Hervas werd opgedragen al mijn activiteiten te bespioneren en daarover verslag uit te brengen aan maarschalk Duroc...’</i> N. ‘Duroc zal opdracht hebben gegeven om verslag uit te brengen over alles wat mijn leger betreft. Het privéleven van de koning is voor mij van geen belang! Wist ik ooit wat hij in Napels deed, in zijn privévertrekken? Ik heb er niets over vernomen, behalve van hem in Venetië. Via hem vernam ik dat hij samenwoonde met Madame..., en dat ze twee kinderen hadden. Ga verder.’ [Vervolg van de brief van de koning:]

	<i>'Sire, ik bevind me hier in een zeer ongelukkige situatie: zonder geld, zonder financiële middelen....'</i> N. 'Hij klaagt dat hij geen geld heeft, waarom niet? Er is toch geld in Spanje? Ik heb een miljard van Pruisen gekregen. Het zou voor mij niet moeilijk zijn geweest om er twee van Spanje te krijgen. Ga verder.' <i>'Ik heb van zes uur 's ochtends tot elf uur 's avonds gewerkt. Als ik zelfs in mijn eigen hoofdstad vernederd moet worden, als er iemand is voor wie u meer of evenveel achting hebt als voor mij, dan is hij het wel, die Koning van Spanje zou moeten zijn. Ik kan niets doen zonder uw volledige vertrouwen; als ik dat niet volledig heb, verzoek ik mij terug te trekken naar Mortfontaine en daar een leven als gewoon burger te leiden. Daar zal ik leven zonder wroeging en met een zuiver geweten.'</i>
139	N. 'Er zijn zeker mensen, die ik net zozeer of zelfs meer respecteer dan hem! Het was niet mijn achting, die me ertoe bracht hem op de troon te zetten. Als ik kronen op basis van verdienste had toegekend, had ik andere keuzes gemaakt. Ik maakte hem koning, omdat mijn familie nodig was om mijn dynastie te verzekeren; ik maakte hem koning omdat het een systeem was. Hij is geen militair en wat hij me schrijft over maarschalk Lannes is daar verder bewijs van. Lannes vraagt hem om versterkingen en hij stuurt hem onmiddellijk twee regimenten dragonders, ervan uitgaande, zegt hij, dat ze nodig zijn omdat maarschalk Lannes erom vraagt. Wat een prima reden! Hij beseft niet dat alle generaals en Lannes meer dan wie ook, ondanks hun grote moed, altijd meer troepen zouden willen. Generaals zien alleen hun missie, alleen hun leger; ze willen alle strijdkrachten van de staat verenigen. De twee regimenten zouden inderdaad nodig kunnen zijn geweest voor Lannes; ik heb alleen bezwaar tegen de redenering achter het besluit van de koning. De legercommandant moet rekening houden met de behoeften van alle generaals, afhankelijk van hun positie en omstandigheden en niet beslissen op basis van hun eisen. Ik: 'Ik denk dat de generaals net als de ministers zijn. Wanneer Uwe Majesteit in uw Raad de begroting voor de volgende maand goedkeurt, ziet ieder van hen de hele staat weerspiegeld in zijn of haar ministerie en zou alle beschikbare middelen opslokken als er naar hen geluisterd werd.' N. 'Precies, het is aan mij om daar een onderscheid tussen te maken. Gecombineerde bijdragen gebaseerd op ieders behoeften en belangen. Zo zie je dat de koning in alles bewijst dat hij geen militair is. Wat heeft hij in het burgerleven gedaan? Heeft hij een wetboek opgesteld? Heeft hij de mijne gelezen? Heeft hij een financieel systeem opgezet? Er is niets in oorlogstijd dat ik niet zelf kan. Als er niemand is om buskruit te maken, weet ik hoe dat moet; kanononderstellen, die bouw ik. Als kanonnen gegoten moeten worden, laat ik ze gieten; de details van manoeuvres, als die aangeleerd moeten worden, zal ik ze aanleren.
140	In de administratie regelde ik, zoals u weet, in mijn eentje de financiën; er zijn principes en regels, die men moet kennen. Men vertelde me in Bayonne: 'Toen ik Raederer en iemand anders hierover hoorde praten, was ik goed geïnformeerd. Ik vertelde hem dat hij in Spanje niet kon herhalen wat hij en dhr. Raederer in Napels hadden gedaan, omdat hij geen expert was. In de financiële wereld zijn er

	regels en principes, die je moet kennen. Gaudin* is geen genie, maar hij weet waar hij het over heeft; hij zit al veertig jaar in deze branche en ik mag Gaudin graag. Ik: 'Kennis van details is noodzakelijk. Middelmatigheid houdt daar op, genialiteit vormt er algemene ideeën uit, ontleent er zijn grootse visies aan; maar het is altijd door bij de details te beginnen dat het erbovenuit stijgt.' N. 'De koning is niet ijverig; de kleinste taak is hem te veel. Ik werk altijd en ik mediteer veel. Als ik altijd klaar lijk om op alles te reageren, om alles aan te pakken, komt dat omdat ik, voordat ik ergens aan begin, lang heb gemediteerd en een plan heb gemaakt voor wat er zou kunnen gebeuren. Het is geen genie dat me plotseling, in het geheim, onthult wat ik moet zeggen of doen in een voor anderen onverwachte situatie; het is mijn reflectie, het is meditatie. Ik werk altijd tijdens het dineren, in het theater; 's nachts word ik wakker om te werken. Gisteravond stond ik om twee uur op: ik nestelde me in een chaise longue voor mijn open haard om de situatieverslagen te bekijken, die de minister van Oorlog me gisteravond had gegeven; ik constateerde twintig fouten, waarvan ik de aantekeningen vanochtend naar de minister heb gestuurd. *Martin-Michel-Charles GAUDIN, hertog van Gaeta (1736-1841), voormalig eerste klerk van de schatkist in 1789, de beste financier van de Revolutie; minister van Financiën onder het Consulaat en het Keizerrijk; directeur van de Bank van Frankrijk in 1820. 'Curant du soir an matin les stagiaires d'Augias sans posant pour un Hercule', dit Beugnot.
141	Hij is nu druk bezig op kantoor, met het verwerken van die zaken. Als hij het over vestiging in Mortfontaine heeft, denkt hij dat hij me in een lastig parket brengt. Niets brengt me in een lastig parket. En laat hij niet denken dat hij tot Mortfontaine zal komen; ik zou hem aan de grens laten arresteren en naar een versterkt kasteel laten brengen. Denkt hij soms dat ik de erfgenaam van de Franse kroon zomaar in Mortfontaine zou laten rondlopen, nadat hij de post, die ik hem heb gegeven heeft verlaten, nadat hij zichzelf tot mijn vijand heeft verklaard? Maak hem duidelijk dat hij me ertoe heeft aangezet dingen te doen die ik vorig jaar niet eens zou hebben overwogen. Zijn hele gedrag is futloos. Hij is niet in staat Frankrijk te besturen. Alles wat hij me schrijft is dreigend en misschien zelfs angstaanjagend. Sinds de val van Zaragoza schrijft hij alsof er niets is gebeurd. Hij herinnert zich zijn brief niet meer, maar hij blijft in mijn hoofd spoken, hij komt steeds weer bij me terug en dwingt me om van tevoren deze vraag te beantwoorden: 'Wat zou ik doen als hij doet wat hij aankondigt?' Als hij me eenmaal gedwongen heeft deze vraag te beantwoorden en een besluit te nemen, zal hij me in staat hebben gesteld zijn zetten frontaal te voorzien. Als hij in plaats van te schrijven zijn standpunt had ingenomen en naar Mortfontaine was gekomen, dan was er wellicht enige vastberadenheid geweest, maar hij doet niets anders dan dreigen. Door zijn gedrag verlies ik mijn respect voor hem. Als hij denkt dat hij me voor schut kan zetten, heeft hij het mis. Niets zal me tegenhouden. Ik heb mijn familie niet nodig. Ik heb geen familie, als ze niet Frans is. Ik maak er zelf wel een als ik er geen heb. Ik sterf heel jong als ik geen zoon van eigen bloed krijg, of als ik er geen adopteer. Ik adopteer een kind, een generaal, Bernadotte. Ik heb Murat tenslotte ook geadopteerd. Niets zal mijn lotsbestemming tegenhouden. Ga verder met zijn brief: *

	<i>‘Daar (in Morfontaine) zal ik leven zonder wroeging...’</i> N. ‘Dit is een belediging voor mij. Hij wil me vertellen dat ik het moet accepteren. Hij wil mij de schuld geven van het bloed dat ik heb vergoten.’
142	Ja, ik heb bloed vergoten, maar het is het bloed van mijn vijanden. Hij spreekt hier als de lasterpraatjes van Engeland. Is het gepast om zo tegen mij te spreken? Heb ik hem gedwongen koning van Spanje te worden? Heb ik hem de vrijheid ontzegd om in Napels te blijven? Ga verder.’ [Ik hervat het lezen:] <i>‘Sire, ik heb een leeftijd bereikt waarop alle illusies zijn vervaagd; ik koester nog een klein beetje van uw oude vriendschap. Als u mij niet beschouwt als uw beste en misschien wel uw enige vriend*...’</i> N. ‘Wat een arrogantie! Misschien wel de beste, maar de enige! Dat is een belediging. Ik accepteer deze gunst, die hij me verleent niet, dat hij de enige is die van me houdt; ik wil vijfhonderd miljoen mannen als vrienden! En waarom heeft hij het altijd over zijn vriendschap? Zijn kinderachtige woorden passen niet in onze relatie; vriendschap hoort tot uiting te komen in daden, in dienstbaarheid. Mijn vrienden zijn degenen die me steunen. Ga verder.’ [Vervolg van de brief:] <i>‘Ik wil niet in een positie blijven waarin ik uw vertrouwen zou verliezen (of het risico zou lopen dat te doen) en hier een bedrieglijk beroep zou blijven uitoefenen. Met alle respect, ik ben uw liefdevolle broer.</i> [Deze formule was erg onleesbaar en ik kon hem niet goed lezen.] N. ‘Lees mijn antwoord.’ [Ik las het, dit is wat ik ervan heb onthouden:] <i>‘Het spijt me dat je denkt dat je je broer alleen op de Champs-Élysées kunt vinden. Het is heel simpel: op veertigjarige leeftijd heeft hij misschien niet meer dezelfde gevoelens voor je als toen hij twaalf was. Maar zijn gevoelens voor jou zijn echter en sterker: zijn vriendschap draagt de sporen van zijn ziel.</i> [NAPOLEON aan Joseph, 1806.1]
143	<i>Ik heb uw brief No Ontvangen.</i> <i>Ik zie niet in wat de klachten erin zou kunnen verklaren. Ik vond het verstandiger om de opname van de gevangenen en de amnestie voor de junta uit te stellen. Ik hoop dat u na het volgen van dit document geen spijt zult hebben dat u er niet hetzelfde over dacht.*</i> N. ‘Ik heb hem, denk ik, vrij gematigd geantwoord!’

	Ik: ‘Ik moet bekennen, Sire, dat ik, gezien de manier waarop Uwe Majesteit commentaar levert op de brief van de Koning, een ander antwoord vreesde.’ N. (<i>op een kalme toon</i>): ‘Ik slaap altijd goed. Ik schrijf nooit in woede en hij altijd. Zijn woedeaanvallen zijn verschrikkelijk. Zijn woede is bitter; de mijne is bloeddorstig. Hij is in staat, in een vlaag van woede, een mens te doden.*’ (<i>De keizer bleef voor me staan en zei:</i>) ‘Zoud u geloven dat hij in een vlaag van woede iemand zou kunnen doden?’ Ik: (lachend). ‘Sire, de koning heeft dat wel eens gezegd, maar dat is geen goed bewijs.’ N. (<i>op gekwelde toon</i>): ‘Deze brieven vermoeien me, ze irriteren me. Echt, geloof het of niet, als ik een brief van hem krijg, durf ik hem bijna niet open te maken, uit angst dat ik er iets in vind, iets onzinnigs tegen mij.’ *Mijn broer, ik heb je brief van 17 februari ontvangen, een antwoord op mijn tweede brief, waarover je blijkbaar reden hebt om te klagen, evenals over het advies dat ik aan de opperbevelhebber van mijn legers in Spanje heb gegeven. Ik kon er veel minder een oorzaak en rechtvaardiging in vinden voor een groot aantal passages in jouw brief. Ik denk dat als je hem onpartijdig zou herlezen, je mijn mening zou delen. Ik hoop oprecht dat de gebeurtenissen niet zo zullen verlopen dat je ooit zult moeten erkennen dat er veel dingen in de brief, die ik je schreef stonden die overweging verdienen. [NAPOLEON aan Joseph, Parijs, 27 februari 1809.] *Lucien Bonaparte beschrijft in zijn memoires verschillende gewelddadige confrontaties tussen de Corsicaanse broers; met name één waarbij Jozef, nadat hij een inktpot naar het hoofd van de Eerste consul had goegoid, naar verluidt al het meubilair vernielde. [F. MASSON, Napoleon en zijn familie, deel II.]
144	‘men moet hem ervan overtuigen niet meer naar mij te schrijven. Dit soort correspondentie hoort niet tussen ons te bestaan. Het moet net zo serieus zijn als onze relatie en onze omstandigheden. Laat hem begrijpen dat hij niet kan weten in welke gemoedstoestand ik me bevind wanneer zijn brief aankomt. Er zijn momenten van toegeeflijkheid, maar er zijn ook momenten waarop het bloed kookt. De koning vergeet de volgende dag, wat hij de dag ervoor in woede schreef; voor mij is dat anders: wat hij mij schrijft, blijft bij me en komt bij me terug. U zult de koning alles overbrengen wat goed is om hem te zeggen, zoals ik u heb verteld. Ik: ‘Uwe Majesteit zei dat de Koning vergeet wat hij in zijn eerste impulsen schreef; Sire, hij doet meer, hij beoordeelt zichzelf streng; hij keert met hernieuwd vertrouwen naar Uwe Majesteit terug en betuigt nog vuriger eerbied aan uw gedachten. Hoe vaak heeft hij, na ontvangst van een bemoedigende brief, een goedkeuring of een advies van Uwe Majesteit, gezegd: Elke dag erken ik de superioriteit van de Keizer duidelijker. Uwe Majesteit zegt dat hij jaloers is op macht: welnu, Sire, het is juist de uitoefening van macht, die hem al uw wijsheid en de volle kracht van uw ideeën heeft onthuld. Hoe vaak heeft hij wel niet gezegd: ‘Ik besef op elk moment hoe goed de Keizer de mensen begrijpt.’ Elke dag, als prins, bevestigde hij de juistheid van observaties en principes, die hij als privéburger over het hoofd had gezien... enz.’ N. ‘Hij (de koning) is ervan overtuigd dat hij met een paar woorden het leger voor zich kan winnen. Hij vergist zich enorm. Hij zou Merlin en Franceschi overladen met eerbewijzen, dat ik met een enkel teken hen alles zou kunnen laten achterlaten om met mij mee te komen... Waarom?...

	Dat komt omdat hij geen soldaat is en ik wel; iedereen erkent mij als hun meester. Ze zien hem niet als een krijger; wat hij ook probeert, de soldaten zullen zich nooit laten misleiden.
145	Het leger is een vorm van vrijmetselarij; er heerst onder hen allen een zekere intelligentie, waardoor ze elkaar overal herkennen zonder elkaar te verwarren, waardoor ze elkaar opzoeken en begrijpen: en ik ben de grootmeester van hun loges.' * <i>Losse fragmenten uit dezelfde bijeenkomst.</i> N. 'Benjamin Constant schreef een tragedie en een poëtica. Deze mensen willen schrijven, maar hebben geen formele literatuurstudie gevolgd. Laat hem de Poëtica lezen; die van Aristoteles. Een tragedie beperkt de handeling niet willekeurig tot vierentwintig uur; dat komt doordat ze de passies op hun hoogtepunt, op hun meest intense niveau, vastlegt; op dat punt waar ze geen afleiding kunnen verdragen en niet lang kunnen aanhouden. Ze wil dat we volledig in de actie opgaan. Daar draait het allemaal om. Aan het begin van de actie zijn de acteurs opgewonden; in de derde akte zweten ze; in de laatste zijn ze doorweekt van het zweet. * N. 'Macdonald, een Bourbon-monnik. Hij was Merlijns agent en spion. Alleen Bourbons zijn voor mij onvergeeflijk. Ik waarschuwde hem: maak geen fouten, want ik zal u niet teleurstellen. Ik zal uw rang en uw salaris behouden. Ik zal uw niets ontnemen, maar ik zal uw nooit gunsten verlenen.' * N. 'Is erfelijkheid werkelijk de religie van de Fransen?' Ik: 'Als iemand de erfelijkheid zou betwisten, dan zou dat alleen door de generaals kunnen gebeuren.' N. <i>(knikt onverschillig met zijn hoofd)</i>. 'Generaals stellen niets voor!'
146	N. 'De koning handelt altijd vanuit hartstocht. Zijn woede wint altijd. Ik word ook wel eens boos, maar ik doe niets als ik in die gemoedstoestand ben. Er is geen enkele van mijn generaals, die niet tegen mij heeft samengespannen. Lannes heeft mijn lijfwacht opgehitst... Desondanks heb ik ze allemaal tot hertog of maarschalk benoemd, omdat ik mijn beslissingen baseer op redelijkheid... Alleen de Bourbons vergeef ik niet. * N. 'Waarom moet men generaal worden? Bezit hij niet het erfgoed van dit grote Frankrijk? Ik heb het juist daarvoor bewaard. Om hem te laten voelen dat erfelijkheid het allerbelangrijkste is. Een groot voordeel van zijn situatie.' Ik: <i>(lachend)</i>. 'Sire, dat is zo'n vergezochte mogelijkheid dat ik daar niet verder op in zal gaan.' N. 'Waarom niet? Straks stuur ik zijn vrouw naar hem toe; ze zullen kinderen krijgen. Het gaat nu goed met haar; ze is dik en mollig. Zijn vrouw geeft goed advies; ze zal hem van pas komen. *

	N. We zijn niet vrolijk: vroeger werd wel gezegd dat Frankrijk een monarchie was ,die geleid werd door liederen. We kunnen niet toestaan dat dingen en mensen vandaag de dag tot liederen worden gereduceerd. * N. ‘Wat is de mening over het Wetgevend Lichaam?’ Ik: ‘Het wordt niet als nuttig beschouwd. Toen de Moniteur mopperde en dreigde het af te schaffen, was het antwoord: ‘Het zal geld besparen.’ N. ‘Dit zijn de verbindingen tussen de provincies en de hoofdstad. Dit vergemakkelijkt nuttige communicatie en bevordert gezonde concurrentie. Wat wordt er gezegd over de Senaat?’ Ik: ‘De Senaat heeft geen eigen, parlementaire, overweging.
147	Het heeft datgene wat het ontleent aan zijn grondwet, waardoor het de eerste vertrouweling en het belangrijkste orgaan van uw politieke wetten is. Individueel gezien halen senatoren een groot voordeel uit het recht om in het parlement gekozen te worden. Als het parlement ophoudt te bestaan, verliezen de senatoren alles.’ N. ‘Wat vinden mensen van kiesorganen?’ Ik: ‘Wij merken hier helemaal niets van. Alle vertrouwen rust bij u.’ N. ‘Wat zeggen de mensen over de ministers?’ Ik: ‘Niets !... Ik smeeke Uwe Majesteit te geloven, dat ik u zonder enige vleierij toespreek; het is een feit dat ik uitspreek zoals ik het werkelijk geloof. Mensen vragen zelden naar de staf van een minister; men gaat ervan uit dat Uwe Majesteit alleen alles beveelt en regelt. We hebben gezien hoe Uwe Majesteit geestigheid schenkt aan hen, die het ontbeert en zo gemakkelijk afrekenet met hen, die het wel bezitten, wanneer ze u niet bevallen, dat mensen onverschillig staan tegenover uw keuzes.’ N. ‘Wat zegt Sieyès? Het is alweer twee jaar geleden, dat ik hem voor het laatst gesproken heb. Ik wil hem hierheen halen.’ * N. ‘Graaf Romanzoff, een zeer sterke man, is verbaasd over de orde, die hij in dit land aantreft, over de bestuursvorm en de hiërarchie. De indeling van Frankrijk, de verdeling van de prefecturen over de departementen, is werkelijk uitstekend. Ik heb uitstekende prefecten. De mensen hebben geen idee van het goede werk dat de prefecten die ik heb aangesteld verrichten. Dit zijn mensen, die doordrenkt zijn van de ideeën van de Raad van State, die rijkdom en verfijning bezitten. Vincent heeft wonderen verricht in Turijn, Molé in Dijon. Ik heb momenteel vijf auditeuten van boven de dertig, die ik met groot succes in de prefecturen kan inzetten. Ze zullen allemaal met de jaren succesvol worden. Het is een uitstekende instelling*. *Acht dagen later werden de heren Vincent en Molé benoemd tot staatsraad.
148	X SAINTE-BEUVE EN RÆDERER. – ONDERHOUD MET GENERAAL LASSALLE. - HET DINER IN VALLADOLID. - GLORIE OP DERTIGJARIGE LEEFTIJD. – OORLOG EN GUERRILLA. - ZARAGOZA. - DIE GOEDE

	DUITSERS. - DE MOOIE DAMES VAN SALAMANCA. - DE HELD BONAPARTE. - HERINNERINGEN AAN GENERAAL THIÉBAULT. Røederer, schreef Sainte-Beuve, gedreven door zijn voorliefde voor onverbloemde waarheid en realiteit, kopieerde scènes, die hij zelf had meegemaakt, authentieke gesprekken uit zijn tijd, allemaal natuurlijk, allemaal levendig. En welke historische scène, achteraf gereconstrueerd, zou zich kunnen meten met het volgende verhaal, dat we in al zijn eenvoud en oprechte eerste opzet presenteren? Het is een kleine episode, volkomen origineel, die, alsof we er zelf bij waren, de geest en het leven van een held onthult. Deze held is generaal Lassalle, een van de Achilles en Rolands van het Keizerrijk, een man van het hoogste kaliber, een van de toekomstige maarschalken als hij had geleefd en bovendien beminnelijk, geestig, verstrooid en gul – kortom, zoals hij zichzelf aan ons zal voorstellen. Maar bij het lezen van deze pagina's, bij het horen van deze woorden, die soms het papier doen trillen, vergeet men niet de levendigheid van de glorie, de stralende glimlach van de geest en de onweerstaanbare gratie van de jeugd. Dhr. Røederer, die door de keizer op een vertrouwelijke missie naar Spanje was gestuurd om zijn broer, koning Jozef, te ontmoeten, schreef een reisdagboek. Het bevat onder andere de volgende interessante details: <i>Vanuit Valladolid, 2 mei 1809. Ik stuur je, mijn geliefde echtgenote, schreef hij aan zijn vrouw, een militair diner met generaal Lassalle. Zijn toon en taalgebruik kwamen me erg pikant over. Misschien heb ik hem verkeerd voorgesteld, waardoor mijn beschrijving wat vlak zal zijn; misschien moet je, om er wat humor in te vinden, het personage zelf voor je zien, met zijn grote Mamelukkenbroek en de pijp onder zijn snor. Bovendien dicteerde ik dat uit verveling. Wat kun je anders doen als je voor korte periodes op reis bent?...</i>
149	<i>Ik geef dit aan een Corsicaans officier die het vanuit Bordeaux zal versturen. Het is de verzendkosten niet waard.</i> * Zo sprak de jonge generaal in volle vaart, om op tijd aan te komen bij het glorieuze einde van zijn lot, om zich te onderscheiden bij Essling en vervuld van een voorgevoel van de dood, te sneuvelen door een kogel in zijn voorhoofd op de middag van Wagram, op het uur van de triomf. Van alle historische scènes, die door de kunst vereenvoudigd en vertrouwd zijn gemaakt en waarnaar de ware romantici van onze tijd zo verlangden, is er zeker geen. die deze evenaart, die op heterdaad is vastgelegd en spontaan is gegrepen, noch die beter getuigt van de militaire fysionomie van die tijd en van de mannen; ze is naïef en prikkelend van aard. [SAINTE-BRUYE, Maandag gesprekken, Vol. VIII.] Gisteren heb ik gegeten (het was zeven uur 's avonds) in het huis van generaal Thiébault*, samen met generaal Lassalle*, die vanuit Madrid was aangekomen en zich met grote ijver naar het legerkorps van maarschalk Masséna in Duitsland begaf. De keizer had hem het bevel gegeven over een divisie van acht regimenten lichte cavalerie en acht kanonnen.

	*Generaal Baron Paul-Dieudonné THIRBAULT (1769-1846), zoon van de schrijver Dieudonné Thiébault, van de Berlijnse Academie, eveneens van Lotharingse afkomst, toont zich in zijn memoires het type van de burgerlijke soldaat en de geleerde held. *Zijn echte naam was Antoine-Charles-Louis COLLINET, graaf van LA SAULE, geboren in Metz in 1775, gesneuveld bij Wagram in 1809, achterkleinzoon van maarschalk Fabert; soldaat sinds zijn veertiende, auteur van het lied "Amis, j'aperçois une treille...". Hij was een officier van de hoogste verdienste en een van onze beste generaals van de lichte cavalerie. [25e Bulletin van het Duitse leger, 8 juli 1809.]
150	Generaal Lassalle staat bekend om zijn moed, zijn toewijding aan de keizer, zijn vijftien jaar lange dienst (hij is pas drieëndertig) en, recentelijk nog, zijn krachtige bijdrage door zijn moed en behendigheid in zijn manoeuvres aan de overwinning in de Slag bij Medelin; hij is opmerkelijk vanwege zijn militaire toon en zijn typisch Franse vrolijkheid, die zelfs in het heetst van de strijd nooit verdwijnt en ten slotte, afkomstig uit Metz, mijn landgenoot, uit een familie, die ik goed kende, zoon van een moeder van wie ik een beetje hield, neef van een van mijn collega's in het parlement van Metz, genoot ik er enorm van hem te zien en naar hem te luisteren en ik wil dit genoeg verlengen door hier zo nauwkeurig mogelijk het hele gesprek te beschrijven dat tussen hem en mij plaatsvond en dat tijdens het diner door alle aanwezigen werd gevoerd. De generaal bevond zich alleen op een balkon, toen ik het huis van generaal Thiébault binnenkwam. Hij keek toe hoe er gewerkt werd aan het graf van de Cid*, waarvan generaal Thiébault fragmenten had verzameld uit een afgebrande kerk. Hij liet deze fragmenten naar een promenade brengen die hij had aangelegd aan de oever van de Arlançon, midden in de stad, onder het terras dat tot nu toe als stadspromenade had gediend. * Ik ging naar generaal Lassalle en dit is ons gesprek: ‘Generaal, ik heb de eer u te begroeten.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Mijnheer, gaat u naar Madrid?’ Ik: ‘Ja, generaal.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Ik heb de koning drie dagen geleden in zeer goede gezondheid achtergelaten.’ Ik: ‘Heeft u onderweg hierheen geen nare ervaringen gehad?’ GENERAAL LASSALLE. ‘Helemaal niet, er is niets te vrezen. Alleen, als je *Ter erkenning van zijn werk ontving Thiébault een doctoraat van de Universiteit van Salamanca.
151	Valladolid eenmaal gepasseerd bent, moet je de weg naar Segovia verlaten en de andere nemen. Er is absoluut geen gevaar.’ Ik: ‘Wat u zegt is zeer geruststellend, maar gisteren en vanochtend werd mij iets heel anders verteld en bovenal werd mij afgeraden om op generaal Lassalle te vertrouwen, die nergens bang voor is en heel Spanje angst inboezemt. Aangezien mijn reputatie als dappere man niet zo gevestigd is als die van hem, ben ik van plan een escorte aan te vragen.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Toen ik door ... reed, kwam de commandant naar mijn auto en zei tegen me: Generaal, ik laat u niet vertrekken zonder een escorte van vijftientwintig man; er zijn bandieten...’ Ik antwoordde dat ik er geen wilde, maar hij

	stond erop. Ik zei tegen hem: ‘Weet u wel met wie u spreekt? Ik spreek met een Franse officier. U spreekt met generaal Lassalle. Hoeveel bandieten zijn er? Ongeveer driehonderd. Hoeveel manschappen heeft u? Vijftig. Wat! U met vijftig man en u laat de weg onveilig achter! Dat is schandalig. Ik zal u ter verantwoording roepen voor uw gedrag. Ik wil uw escorte niet.’ Ik ben erdoorheen gereden, ik heb niets gezien, en hier ben ik.’ Ik: ‘Generaal, u moet bewaard worden voor de campagne, die in Duitsland van start gaat.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Ik ben zes weken te laat; ik zal op mijn kop krijgen. De eerste schoten zullen klinken zodra ik aankom. De keizer heeft me zojuist een voortreffelijke divisie gegeven: acht regimenten lichte troepen, acht kanonnen – meer dan ik nodig heb. Ik zal ten onder gaan als ze zonder mij beginnen.’ Ik: ‘Bent u op doorreis in Parijs?’ GENERAAL LASSALLE. ‘Ja, het is de kortste route; ik kom om vijf uur 's ochtends aan; ik bestel een paar laarzen, ik krijg een kind met mijn vrouw, en dan vertrek ik.’ <i>(dhr. Lagarde komt dichterbij, dan generaal Thiébault, die in een andere kamer was.)</i> GENERAAL THIEBAULT. ‘Is uw vrouw dit keer wel bij u? Dus u neemt uw
152	Vrouw niet mee als ze dat wil?’ GENERAAL LASSALLE. ‘Maar mijn vrouw is compleet veranderd.’ GENERAAL THIEBAULT. ‘Ze bevond zich in Spanje, op het moment van de Slag bij Rio Secco.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Tot dan toe was ze heel redelijk geweest; die dag herkende ik haar niet; ze was doodsbang, hoewel er nauwelijks twee- of driehonderd mannen waren gesneuveld. Kanonskogels vlogen om haar heen, samen met haar dochtertje. Ze werd overmand door een ongewone angst. Ik liet haar een stukje verder gaan; ze trok zich terug naar een plek waar de gewonden werden gebracht. Daar werd een officier gewond aangetroffen. Mijn vrouw had een bepaald instrument in haar koets (hij gebaarde naar een injectiespuit). Ze regelde het en liet haar dienstmeisje deze arme man flink helpen... Ze gedroeg zich zelf als een liefdadigheidswerker voor de zieken... Deze hele gebeurtenis heeft haar volledig veranderd; ze is nu erg angstig.’ GENERAAL THIEBAULT. ‘Hoe kon u haar zo midden in de strijd laten belanden? U moet wel angst om haar gehad hebben.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Mijn hemel, nee! Daar dacht ik niet aan, omdat ik niet bang was voor mezelf.’ Ik: ‘Generaal, om veilig en wel aan grote avonturen te beginnen, moet u zich beschermen tegen bandieten.’ GENERAAL THIEBAULT. ‘Ik zal u zeker een escorte geven om hier tot vier lieues weg te komen; daarna kunt u het zonder doen.’ Ik: ‘Je moet voor je leven zorgen wanneer het nuttig kan zijn...’ GENERAAL LASSALLE. ‘Ik heb genoeg geleefd. Waarom willen we nog leven? Om eer te verwerven, om ons eigen pad te bewandelen, ons fortuin te maken. Welnu! Ik ben drieëndertig jaar oud; ik ben een divisiegeneraal (komt met lage stem en serieuze toon dichterbij): Weet u dat de keizer mij vorig jaar een inkomen van 50.000 livres heeft gegeven? Dat is enorm!’ Ik: ‘De keizer zal daar niet stoppen en uw carrière is nog niet voorbij. Maar om van
153	dit alles te kunnen genieten, moet u onnodige en schandelijke gevaren vermijden, want waarom zouden we immers eer willen verwerven, carrière willen maken of

	fortuin willen vergaren? Het is om ervan te genieten, zonder echter de kansen te verwaarlozen om deze voordelen zoveel mogelijk te vergroten.' GENERAAL LASSALLE. 'Nee, helemaal niet; men geniet ervan om dit alles te verwerven; men geniet ervan om oorlog te voeren. Oorlog voeren is op zich al een groot genoeg plezier: men bevindt zich in het lawaai, de rook, de actie en dan, wanneer men naam heeft gemaakt, nou ja! dan heeft men genoten van het plezier dat daarmee gepaard ging. Wanneer men een fortuin heeft vergaard, weet men zeker dat het zijn vrouw en kinderen aan niets zal ontbreken: dat is genoeg. Ik kan in ieder geval morgen sterven.' <i>(Een adjudant laat generaal Lassalle weten dat hij gezocht wordt. Hij vertrekt.)</i> * Ik ga met generaal Thiébault naar zijn werkkamer. Generaal Lassalle komt binnen en hervat het gesprek met meneer Lagarde. De heer Lagarde meldde mij dat de generaal hem had verteld dat de Spanjaarden met enige clementie werden behandeld, dat ze door terreur moesten worden onderworpen; dat in elk veroverd gebied, waar een Fransman werd gedood, een Spanjaard moest worden opgehangen en dat overal waar een opstand was, zestig mensen moesten worden opgehangen. Generaal Thiébault en ik gingen weer naar binnen. Het gesprek ging nog even door, met dezelfde tekst en in dezelfde toon. GENERAAL THIEBAULT. (lacht, tegen mij). Hij praat veel meer dan hij doet. Hij is de beste man ter wereld. (Generaal Lassalle spreekt met iemand die binnenkomt en generaal Thiébault gaat verder.) Hij is de meest vooraanstaande officier van de lichte infanterie in Europa; Nansouty, de meest vooraanstaande cavalerieofficier. Hij heeft alle genialiteit van de markies de Conflans, en heeft vele andere bewijzen geleverd, altijd opgewekt zoals u ziet en zo de strijd ingaand.
154	<i>(Zich richtend tot generaal Lassalle):</i> 'Mijn vriend, waar zijn je adjudanten? Ik zal ze regelen. We zullen naar ze op zoek gaan; we wachten op ze voor het avondeten.' GENERAAL LASSALLE. 'We moeten zonder hen dineren.' GENERAAL THIEBAULT. 'Ze moeten tenslotte eten.' GENERAAL LASSALLE. 'Ze hebben geen honger.' GENERAAL THIEBAULT. 'Waar verblijven ze?' GENERAAL LASSALLE. 'Ze hebben geen onderdak.' GENERAAL THIEBAULT. 'Diner! Maar u wilt daarna vertrekken.' GENERAAL LASSALLE. 'Wacht niet op hen; ze zullen ergens anders dineren. Daarom moeten we nergens anders heen gaan.' GENERAAL THIEBAULT. 'Ze zijn nog niet gekomen. Ik zal niet laten opdienen voordat ze er zijn.' GENERAAL LASSALLE. 'En ik zal zeggen dat er moet worden opgediend.' <i>(Hij gaat weg.)</i> We zien de adjudanten de brug opkomen. Tijdens het gesprek arriveerde de kantineofficier Buot; een kolonel, de zwager van generaal Lassalle. We gingen zitten om te eten. Generaal Lassalle links van generaal Thiébault; ikzelf rechts, naast generaal Lassalle, achter hem de heer Lagarde, verderop de heer du Coëtlosquet, adjudant van generaal Lassalle. Rechts van mij de heer Buot; verderop, achter hem, de

	secretaris en de adjudant van generaal Thiébault; tegenover mij de tweede adjudant van generaal Lassalle en in het midden de heer de Vidal, adjudant. GENERAAL THIEBAULT. 'Mijn hemel, heren, jullie zullen een schrale maaltijd krijgen! Deze onaangekondigde troepenmacht heeft een tekort in Burgos veroorzaakt. Vanmorgen en in de drie voorgaande dagen zijn er 17.000 manschappen vanuit Zaragoza in Burgos aangekomen. Vanmorgen moesten we twee uur wachten op brood om de arme Lassalle een ontbijt te geven.'
155	GENERAAL LASSALLE. 'Ik heb geluncht voordat ik naar bed ging.' GENERAAL THIEBAULT. 'Hij arriveerde hier om twee uur 's nachts. Ik was net naar bed gegaan; ik zag hem voor mijn bed staan: 'Mijn vriend, geef me avondeten en een bed.' De kok gaf hem avondeten.' GENERAAL LASSALLE. 'Ik weet niet waarom de Franse kranten, in tegenstelling tot hun gebruikelijke praktijk, de voordelen van de Slag bij Médelin hebben gebagatelliseerd. Ze zeiden dat we zesduizend man hadden gedood; in werkelijkheid hebben we er veertienduizend gedood.' Ik: 'Dat vertelden officieren die uit Spanje terugkwamen me in Bayonne.' De heer Lagarde: 'Het bericht van generaal-majoor maarschalk Jourdan meldde 12.000.' GENERAAL LASSALLE. 'We hebben er 14.000 gedood. We hadden gehoopt de koning met het leger in Andalusië te zien. Dat zou een goede indruk hebben gemaakt. De koning vermaakt zich prima in Madrid... Hij jaagt veel... Zijne Majesteit was niet in een goede bui toen ik Madrid verliet... Ik bracht hem de vaandels, die we op de Spanjaarden hadden buitgemaakt. Prachtige vaandels, inderdaad! Ze waren bedekt met schitterende geschilderde en geborduurde figuren. Op één stond een verslagen en verscheurde adelaar, ik weet niet door welk dier, een leeuw, misschien een luipaard... of zeemeermannen! (<i>Iedereen barst in lachen uit.</i>) Over zeemeermannen gesproken, ik heb er zelf meer dan 500.000 gered. O! We voerden oorlog in Andalusië met stichtelijke wijsheid en zachtmoedigheid.' Het gesprek ging vervolgens over troepen, die vanuit Zaragoza kwamen, onder bevel van maarschalk Mortier. * Ik onderbrak mezelf even om deel te nemen aan het algemene gesprek, omdat meneer Buot, mijn buurman, specifiek met mij sprak over het beleg van deze stad.
156	Ik weet niet meer door wie, maar er werd in Aragon over geklaagd, dat de ministers uit Madrid zich daar niet lieten zien en dat er geen bevelen van de koning werden ontvangen. Ik begreep uit wat meneer Buot me vertelde dat er tijdens het beleg van Zaragoza 40.000 mannen om het leven zijn gekomen. Er werd beweerd dat ongeveer 200.000 merinoschappen door het Franse leger voor Zaragoza waren opgegeten en geconsumeerd en dat de huiden en vachten, die door de soldaten waren weggegooid, alle door de legerleveranciers waren verzameld. Wanneer de Fransen een openbaar gebouw of een privéwoning met buskruit hadden opgeblazen, probeerden de Spanjaarden, die zich in het naastgelegen huis hadden verschanst, onmiddellijk gaten in de muren te slaan om op de Fransen te schieten. Terwijl de Spanjaarden aan de ene kant een gat in de muur sloegen, deden de Fransen dat aan de andere kant om op de Spanjaarden te schieten. Het was een race aan beide kanten om te zien wie het eerst een gat kon maken en zo als eerste op de vijand kon schieten.

	Wanneer de Spanjaarden een huis werden binnengedrongen, trokken ze zich terug naar de volgende verdieping via openingen, die ze op elke verdieping maakten; vervolgens metselden ze deze openingen dicht. Het gebeurde dat de Fransen de eerste verdieping in handen hadden, terwijl de tweede en de begane grond door Spanjaarden werden bezet en dat ze vanuit de vloerplanken op elkaar schoten, van boven naar beneden en van beneden naar boven. Toen Zaragoza zich overgaf, lagen er 10.000 doden of stervenden op het plein en in de straten. Iedereen die nog ademde, was uitgeput door honger en een besmettelijke ziekte, waardoor velen stierven, zelfs lang na de overgave en de sanering van de stad. Het was niet Palafox die de touwtjes in handen had in Zaragoza. Palafox was een jonge man van achtentwintig, erg knap, maar onervaren. Het waren een kanunnik en een andere geestelijke die Palafox' leraar waren geweest, die het gepeupel in toom
157	hield en hen bij het luiden van de klok bijeenriep voor een algemene vergadering. Aan het einde van het beleg kwam er, hoe vaak de klok ook luidde, niemand meer opdagen.* * GENERAAL THIEBAULT. 'Mijn vriend, je zult niet vertrekken vanavond.' GENERAAL LASSALLE. 'Mijn vriend, ik vertrek vanavond, ik ben zes weken te laat.' DE AIDE DE CAMP COËTLOSQUET: 'Generaal, wij zullen er niets mee winnen door vanavond te vertrekken.' GENERAAL LASSALLE. 'We gaan ervandoor. Het is zoiets dergelijks <i>(hij maakt een handbeweging die de houding en beweging van een galopperende man te paard uitbeeldt)</i>. GENERAAL THIEBAULT. 'Praat hier niet met ons over. Dat is een genoeg voor ons, die hier noodgedwongen moeten blijven. Maar u heeft een escorte nodig, slechts voor een afstand van vier mijl; er lopen hier een paar schurken rond. Ik zal vier dragonders voor u bevelen.' GENERALE LASSALLE. 'Dat wil ik niet. Het zou een slecht gebaar zijn. Het zou me vertragen. Dan zouden ze me allemaal de rest van de weg willen laten gaan. Ik zou achterblijven.' GENERAAL THIEBAULT. 'Ik geef u vier dragonders. Ze zijn goed bereden. Ik wil dat u er vier heeft, die zullen u makkelijk volgen.' GENERAAL LASSALLE. 'Ik wil er niets van weten.' *Het zou fascinerend zijn om de toespraken in deze bijeenkomsten te kennen. Men zou met zekerheid niet zozeer de precieze intenties van de leiders kunnen achterhalen, maar wel de motieven van het volk en de 30.000 soldaten, die in de stad belegerd werden. Verdedigden ze zich in de hoop gered te worden, en hoe hielden ze die hoop levend? Er wordt gezegd dat de leiders elke dag een leger aankondigden onder leiding van Palafox de Oudere, die het bevel voerde in Valencia. Verdedigden ze zich uit fanatisme voor het Huis van Bourbon? Uit religieus fanatisme? Uit nationale trots en wrok? Kortom, vochten ze omdat ze de dood verkozen boven overgave? [REDACTEURS.]
158	GENERAAL THIEBAULT. 'Ze zullen bij de koets zijn.' GENERAAL LASSALLE. 'Ik zal ze weggagen.' <i>(Gelach)</i> Ik: 'Mijn zoon* gelooft dat escortes de gevaren vergroten, omdat ze de mars vertragen en aankondigen en hij gaat dus altijd zonder escorte.'

	GENERAAL LASSALLE. ‘O! De officieren van de koning lopen minder gevaar, de Spanjaarden zijn attenter voor hen.’ Als we veiligheid willen, mogen we geen genade tonen, want ze doden Fransen. We gaan te ver. De Spanjaarden zijn niet zoals de Duitsers.’ GENERALE THIEBAULT. ‘U zult ze weer zien, die goede Duitsers. <i>(Drie of vier stemmen tegelijk)</i> Wat een goede mensen, wat een dappere mensen zijn die Duitsers!’ Meneer DU COËTLOSQUET. ‘Met dit alles zult u Spanje betreuren.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Wanneer we hier terugkomen. Ja, over zes maanden.’ GENERAAL THIEBAULT. ‘Het leven dat we in Salamanca leidden. Herinnert u zich dat nog?’ GENERALE LASSALLE. ‘Wel zeker! Bij Jupiter, ja! Het was onze reis.’ GENERAAL THIEBAULT <i>(tegen mij)</i>. ‘Hij had daar een prachtige vrouw aan wie hij midden op de dag een serenade bracht.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Ja, voor meer discretie. <i>(Tegen mij.)</i> Het was een vrouw bij wie generaal Victor logeerde. Hij was nogal verbaasd toen ik met muziek onder zijn ramen aankwam. Ik zei tegen hem: ‘Generaal, dit is niet voor u, dit is voor mevrouw.’ Zij zei tegen mij: ‘Maar meneer, het is overdag!... - Mevrouw, des te meer reden!’ GENERAAL THIEBAULT. <i>(tegen mij)</i> ‘Ze hadden een genootschap opgericht dat ze de Dorstigen noemden. Het was verboden om geen dorst te hebben; op straffe van een vooraf vastgestelde boete. Lassalle had een nacht in de trein doorgebracht met zijn officieren en ze keerden samen terug. *Kolonel Roederer, adjudant van koning Jozef.
159	’s Ochtends wilde hij naar bed gaan, plotseling nam hij een ernstige uitdrukking aan en keek zijn metgezel aan; hij zei tegen hem: ‘Meneer, u hebt zojuist een nacht in losbandigheid doorgebracht, dat is verschrikkelijk, ga drie dagen de gevangenis in!’ En de ander ging.’ GENERAAL LASSALLE. ‘We hebben gisteren gegeten in Torquemada <i>(een stad die zes maanden geleden op bevel van generaal Lassalle platgebrand werd na een of andere daad van verraad)</i>; ze wilden eraan herinneren, dat ik hen zes maanden geleden platgebrand had. Ze verzamelden zich rond het huis en keken elkaar aan toen ik wegging.’ AIDE DE CAMP VAN COËTLOSQUET. ‘Zoals u die op het postkantoor hebt ontvangen!’ GENERAAL LASSALLE. ‘Ja, ze wisten niet wat voor feest ze voor me moesten organiseren. Dat komt omdat ik 6000 frank aan de postmeester heb gegeven om zijn postkantoor opnieuw op te zetten nadat Torquemada was verbrand.’ DE AIDE DE CAMP. ‘We hoeven maar één goede daad in ons hele leven te hebben verricht en toch ontkomen we niet aan de last van dankbaarheid!’ GENERAAL LASSALLE. ‘Toen mijn koets stopte, kwam de vrouw naar mijn koets en vroeg: Klopt het dat generaal Lassalle is gedood?’ Ik antwoordde: Ja, hij is dood.’ Het volgende moment kwam haar man, bekeek me van top tot teen en herkende me. Toen begon de herkenning en moesten we uit de koets stappen. Ze gingen al het vlees, de kippen en de eieren van Torquemada halen, maar er was bijna niets meer over.’

	<i>(We stonden op van tafel. Generaal Lassalle gaf zijn vertrekbevel, nam wat koffie en rum, stak zijn pijp aan in een hoek en keerde terug naar de open haard, waar we in een kring stonden.)</i> GENERAAL LASSALLE (tegen Buot): ‘U geeft mij toch niets om te zeggen tegen uw vrouw?’ Meneer Buot. ‘Als u wilt, generaal, wilt u haar dan namens mij een kus geven...?’ GENERAAL LASSALLE. ‘Ik heb deze opdracht al voor meer dan twintig mensen.
160	Maarschalk Victor heeft hem me gegeven; Thiébault ook... Ik zal alles doen, heren, daar kunt u op rekenen. De keizer heeft een divisie toegewezen aan generaal Macdonald. Ik ben erg blij dat de keizer hem gratie heeft verleend. Hij is een dappere man, die zijn vak goed verstaat; een beetje koelbloedig, zoals generaal Victor. Ik: ‘Generaal Régnier is daar een beetje mee te vergelijken.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Ja, een man van verdienste. Deze mannen geven de soldaten geen enkele impuls. Onder hen hebben we officieren nodig, die bevlogen en gedreven zijn. Macdonald heeft één fout, een vleugje trots, maar hij is een dappere man met talent.’ Meneer Buot. ‘De keizer zal de Oostenrijkse affaire niet laten voortslepen. Hij zal f daar een aantal zware klappen uitdelen. Wat een man!’ GENERAAL LASSALLE. ‘De keizer was op zijn grootst tijdens de Italiaanse Oorlog. Daar was hij een held; nu is hij een keizer. In Italië had hij weinig manschappen, bijna geen wapens, geen brood, geen schoenen, geen geld, geen bestuur; geen hulp van wie dan ook, anarchie in de regering; een kleine gestalte, een reputatie als wiskundige en dromer; nog geen actie ondernomen, geen vriend; beschouwd als een beer, omdat hij altijd alleen dacht. Alles moest gecreëerd worden; hij creëerde alles. Dat is waar hij het meest bewonderenswaardig in is! Sinds hij keizer is geworden, heeft hij zoveel troepen tot zijn beschikking dat het niet langer dezelfde moeilijkheid is.’ GENERAAL THIBAULT. ‘Ja, maar hij doet zulke grootse dingen met zijn macht, hij maakt er zo veel beter gebruik van dan een ander zou doen, dat het is alsof hij nog steeds aan het scheppen is.’ GENERAAL LASSALLE. ‘Het begin is altijd het moeilijkst. Generaal Kellermann heeft mij een gunst bewezen waarvoor ik hem zeer dankbaar ben. Toen ik in Valladolid aankwam, sprak iemand mij aan en nodigde me uit om me daar te vestigen. in zijn huis; hij had bevolen dat ik daar te eten en te drinken zou krijgen en bovendien was deze persoon belast met het geven van geld aan mij. Geld geven! Generaal Kellermann, de gierigste man die er bestaat! Hij had me geen opmerkelijker teken van zijn goedheid kunnen tonen... De maarschalk gaf me mijn eerste lessen in mijn vak. <i>(tegen mij.)</i> Ik begon als zijn adjudant; ik heb alles wat ik weet en mijn zuinigheid aan hem te danken <i>(iedereen lacht)</i>. Ja, mijn zuinigheid; ik mocht niet meer dan een karbonade eten voor de lunch; hij zou me een pak slaag hebben gegeven... de goede maarschalk. Hij had het in zijn hoofd gehaald om van mij een schrijver te maken; hij liet me ooit zestig brieven schrijven op één ochtend. Dat is me niet gelukt in die baan.’ De generaal geeft opdracht tot zijn vertrek. ‘Ik trek me terug.’* <i>*Generaal Thiébaut deed op zijn beurt verslag van dit briljante interview:</i>
161	daar te vestigen. in zijn huis; hij had bevolen dat ik daar te eten en te drinken zou krijgen en bovendien was deze persoon belast met het geven van geld aan mij. Geld geven! Generaal Kellermann, de gierigste man die er bestaat! Hij had me geen opmerkelijker teken van zijn goedheid kunnen tonen... De maarschalk gaf me mijn eerste lessen in mijn vak. <i>(tegen mij.)</i> Ik begon als zijn adjudant; ik heb alles wat ik weet en mijn zuinigheid aan hem te danken <i>(iedereen lacht)</i>. Ja, mijn zuinigheid; ik mocht niet meer dan een karbonade eten voor de lunch; hij zou me een pak slaag hebben gegeven... de goede maarschalk. Hij had het in zijn hoofd gehaald om van mij een schrijver te maken; hij liet me ooit zestig brieven schrijven op één ochtend. Dat is me niet gelukt in die baan.’ De generaal geeft opdracht tot zijn vertrek. ‘Ik trek me terug.’* <i>*Generaal Thiébaut deed op zijn beurt verslag van dit briljante interview:</i>

	‘Het was half vier 's ochtends en ik lag diep in slaap toen ik plotseling wakker schrok van het gekraak van mijn deur, die open werd gegoooid, van het wanordelijke gekletter van laarzen, sporen en een slepend zwaard en van de woorden, die iemand uit volle borst schreeuwde: ‘Ik ben slaperig, ik heb dorst, ik heb honger!’ Het was die aimabele gek, La Salle, die, voor zijn koetsen uit, in volle vaart aan kwam rijden om een dag met me door te brengen... Mijn bediende had nog niet eens tijd gehad om kaarsen te brengen, voordat ik uit bed sprong en die kerel omhelsde, La Salle, die zich bij de Grande Armée aansloot. Hij toonde interesse in alles wat mij
162	niet interesseerde, hij wilde, niet zoals Suchet, bezoeken, uit eigenbelang maar ook uit pure vriendschap en voor mij, mijn vertrekken, mijn ziekenhuizen en het fort; hij leek overal verheugd over te zijn, en in het bijzonder over mijn graf van de Cid... Die dag kreeg ik opnieuw bezoek, ditmaal van meneer Rœederer, die van Parijs naar Madrid reisde. Hij dineerde met ons en de maaltijd werd gekenmerkt door een aantal diepgaande discussies, waarin La Salle een magnifieke indruk maakte. Toen we van tafel gingen, nam meneer Rœederer me apart en zei: ‘Ik kende generaal La Salle als de meest briljante van onze generaals van de lichte cavalerie; ik kende zijn scherpzinnigheid en zijn moed, maar ik had me nooit kunnen voorstellen dat hij over het uitzonderlijke talent beschikte dat hem zo kenmerkt. Hij is een transcendente man, even diepzinnig als briljant van geest en eruditie.’ En niets in deze lovende woorden was overdreven. Nauwelijks waren we van tafel gegaan of er was al behoefte aan punch en grote kommen moesten snel achter elkaar worden geserveerd; vanaf dat moment begonnen de kluchten en de Coëtlosquet betrad het toneel. Ik weet niet welke scènes hij niet speelde, hoeveel drinkliederen hij niet voor ons zong; kortom en aangezien hij geestig was en gewend aan zulke rollen, deed hij het naar ieders smaak. Rond tien uur arriveerden de koetsen van La Salle; hij had zijn bevelen gegeven; zijn koets werd dus getrokken door postpaarden en toen hij, na de meest tedere omhelzingen en geloften, die de hemel niet meer zou inwilligen, bij zijn koets aankwam, zei hij tegen me, toen hij vijf jagers uit Nassau te paard zag: ‘Wat is dit?’ ‘Het is een escorte dat u zal volgen tot Celada, waar het zal worden afgelost.’ Ik zei dat ik geen escorte wilde. (<i>We hadden dit tijdens het diner besproken.</i>) ‘En ik wil dat u een escorte krijgt!’ ‘Donner wetter!’ Hij riep, zich in het Duits tot de jagers richtend: ‘Als jullie me begeleiden, spring ik op het paard van de postiljon en val ik jullie aan!’ En ik beval de jagers hem op vijftig passen afstand te volgen. En zo namen we afscheid en hij verliet me, gelukkig bij de gedachte dat hij nog meer lauweren zou kunnen vergaren aan de oogst, die hij al op zoveel glorieuze slagvelden had behaald; in de euforie van zijn geluk naderde hij een dood die even vroegtijdig als betreurenswaardig was. Die dag was inderdaad de laatste dag dat hij voor mij zou bestaan. Een vreselijke gedachte, maar eentje die we in onze blindheid allebei niet hadden kunnen voorzien, zodat niets mijn geluk had verstoord gedurende de uren die hij aan mij had kunnen besteden. Helaas! Toen het verschrikkelijke bericht van de Slag bij Wagram mij bereikte, bracht het mij het eerste, maar ook het laatste nieuws dat ik ooit over de arme La Salle zou ontvangen. Hij was dood, een dappere dood en hij liet me achter met een verdriet dat pas met mijn eigen leven zal eindigen.’ [Memoires van generaal Baron Thiebault.]
163	XI 1810. - DE FINANCIËN VAN HET GROOTHERTOGHERTOGDOM BERG. - ONDERZOEK VAN EEN BEGROTING. - GRAAF BEUGNOT. - DE FRANSEN IN DÜSSELDORF. - PALEIZEN EN GEBOUWEN. – HET A B C VAN DE BOEKHOUDING. - MINISTERIE VAN INKOMSTEN VERSUS MINISTERIE VAN UITGAVEN. In het Tuileriespaleis, woensdag 23 januari 1811, van 14:15 tot 16:00 uur. Ik deel de Keizer mee dat ik, overeenkomstig het verzoek van Zijne Majesteit, een algemeen verslag heb opgesteld over de rekeningen van de financiën en de situatie van de openbare schatkist en dat ik daaraan tabellen voeg die, met uitwerking, het algemene saldo van de activa en passiva van de schatkist weergeven voor alle boekjaren tot en met 31 oktober 1810*.

	Zijne Majesteit zegt tegen mij: ‘Dus u heeft nieuwe berichten uit Düsseldorf ontvangen?’ Ik antwoordde dat dat niet het geval was; dat ik had gewerkt aan de onvolmaakte en onvolledige elementen, die ik in het vorige werk had besproken en dat ik dit presenteerde als een overzicht van de financiële situatie, niet als een rekeningoverzicht of een rapport gebaseerd op rekeningoverzichten. De keizer bekeek de grafieken, analyseerde ze en begreep de resultaten. Ik liet <i>*Roederer is nu staatssecretaris van het Groothertogdom Berg met de rang van minister, woonachtig in Parijs en ontvangt een salaris van 100.000 frank. In Düsseldorf wordt het bestuur gevoerd door graaf Beugnot.</i>
164	Zijne Majesteit zien dat het overschot aan activa boven passiva, dat volgens de tabel 1.089.902 frank bedroeg, was niet het enige bedrag dat op dat moment beschikbaar was; voor het fiscale jaar 1810 was het aanvullende fonds van 625.313 frank (tabellen nr. 9 en 10) overbodig en ik heb de herkomst van dit fonds verklaard aan de hand van de feiten in de rapporten, die de keizer niet wilde laten lezen, aangezien de tabellen waren opgesteld om de vragen van Zijne Majesteit te beantwoorden. Ik heb hem het rapport niet voorgelezen. Hij zei dat ik de balansen moest laten liggen; ik heb de rapporten aan deze overzichten toegevoegd en op zijn bureau achtergelaten. * Zijne Majesteit sprak over de noodzaak van een goede begroting voor 1811. Ik vertelde hem dat ik op een aantal beslissingen wachtte voordat ik er een definitief voorstel zou doen en aan hem zou presenteren. De <i>eerste</i> vraag betreft de militaire status. Blijft deze bestaan zoals vastgelegd in het decreet van...? Zullen de troepen in 1811 in het Groothertogdom worden ingezet? Zal de helft van hen tien maanden verlof hebben, net als de Duitse troepen? De <i>tweede</i> vraag betreft de regering. Is het de bedoeling van Zijne Majesteit om twee ministers, twee generaals, enzovoort, aan te houden, of om de uitgaven van het hoger bestuur te verlagen, in verhoudingen die meer lijken op die van het Groothertogdom? De <i>derde</i> vraag betreft de schatkist. Wil Zijne Majesteit een schatkist behouden of de afhandeling van financiële zaken overlaten aan een ontvanger-generaal en een betaalmeester-generaal? Zijne Majesteit onderzocht de oorlogsbegroting, met name de algemene begroting en de specifieke ontwikkelingsplannen. Tijdens dit onderzoek zei hij tweemaal: ‘Dit is in orde.’ Zijne Majesteit las een groot deel van het memorandum dat aan de begroting was toegevoegd; hij merkte op dat de prijs van de geweren erg hoog was, 31 frank. Uiteindelijk vergeleek hij de verschillende uitgaven, gegarandeerd door de
165	algemene begroting onder de drie uitgangspunten waarop deze is gebaseerd, namelijk: 1° Het complete pak dat in het Groothertogdom werd gebruikt; 2 De gehele strijdmacht en een groot deel van de troepen die in Frankrijk of in Frankrijks dienst zijn ingezet;

	3. De gehele strijdmacht is gestationeerd in het Groothertogdom, maar de helft is tien maanden per jaar met verlof. Zijne Majesteit zei: Ik heb deze troepen niet nodig in het Groothertogdom; ik zal ze elders inzetten.' Zijne Majesteit nam vervolgens mijn rapport over de staat van het leger in ontvangst, waarin ik hem om bevelen verzocht met betrekking tot zowel de dienstplicht als de oorlogsbegroting. Uitgaande van de eerste vraag, of het leger zou worden ingekrompen, vroeg hij: 'Hoe groot is de bevolking van het Groothertogdom sinds de vereniging van Münster met Frankrijk?' Ik antwoordde: 'Door de unie die Uwe Majesteit gisteren heeft gesloten tussen Recklinghausen en het Groothertogdom, zal de bevolking 700.000 zielen tellen.' Zijne Majesteit berekende vervolgens dat 600.000 manschappen, verspreid over de bevolking van Frankrijk, die hij schatte op 43 miljoen, neerkwamen op 3 soldaten per 200 man, oftewel 1 1/2 per 100 en hij zei: '7.000 mannen in het Groothertogdom op 700.000 inwoners is slechts één procent.' Zo zei Zijne Majesteit op de eerste vraag: zal de militaire staat worden ingeperkt? Ik antwoord: 'Nee.' 'Wat de tweede vraag betreft', vervolgde Zijne Majesteit, 'zullen de troepen in Frankrijk worden ingezet of permanent in het Groothertogdom worden gestationeerd? Laten we de situatie eens nader bekijken.' Zijne Majesteit onderzocht de situatie zeer nauwkeurig. Zijne Majesteit merkte op dat er naar verluidt 1200 mannen in het ziekenhuis lagen, bovenop een aantal van... Hij zei: 'Dat is niet juist.'
166	Over de plaatsen die als locatie van elk orgaan zijn aangewezen, zei Zijne Majesteit: 'Dit klopt.' Hij zegt: 'Het bataljon moet zich op het Île de Ré bevinden.' Het volgende moment las hij over de status: 'Het... bataljon op het Île de Ré; dat klopt.' Zijne Majesteit stond op en zei tegen mij: 'Schrijf op.' Hij dicteerde het volgende vrijwel zonder onderbreking, alsof hij niet tegen iemand sprak, die aan het schrijven was, maar tegen iemand die luisterde: 'De militaire organisatie zal in 1811 ongewijzigd blijven. We zullen de infanterie, artillerie en cavalerie versterken. Volgens de huidige situatie telt het korps 4800 man, waarvan er 1100 in het ziekenhuis liggen; dit is onjuist. Sommigen zijn overleden, gedeserteerd of gevangengenomen; zij zouden slechts voor een derde moeten worden meegeteld. Daarom wordt de sterkte teruggebracht tot 4000 man; de volledige sterkte zou 7000 moeten zijn. Dit betekent dat er 3000 man gerekruteerd moeten worden; als dit aantal te groot is voor één enkele oproep, kunnen 2000 dit jaar volstaan.' * Nadat Zijne Majesteit een uitspraak over de oorlog had gedaan, herinnerde ik hem eraan hoe wenselijk het zou zijn als hij zich zou uitspreken over de regering en de schatkist, vanwege de besparingen, die zouden voortvloeien uit een noodzakelijke hervorming, aangezien de inkomsten waren gedaald. Zijne Majesteit stelde mij enkele vragen over de graaf van Nesselrode; ik vertelde hem dat hij al lange tijd verzocht om met pensioen te gaan; dat hij verwant was aan de prins van

	Liechtenstein, bij wie zijn zoon in Wenen verbleef en verbonden was met de hertog van Infantado in Spanje.
167	De keizer zei: ‘Wil Beugnot terug naar Parijs?’ * ‘Sire, hij verlangt ernaar, maar ik geloof dat het nu nog niet kan.’ ‘Om dat land te besturen, heb ik hier maar één persoon nodig.’ Ik vertelde Zijne Majesteit dat de heer Beugnot mij laatst een lange brief had geschreven, waarin hij betoogde dat door rechtstreekse correspondentie tussen de directeur van de schatkist en de prefecten enerzijds en mijzelf anderzijds, een tussenpersoon overbodig zou zijn. Maar ik voegde eraan toe dat ik deze mening absoluut niet deelde; dat een man, die het vertrouwen van de keizer genoot absoluut noodzakelijk was in het land, al was het maar om toezicht te houden en de orde te handhaven. De keizer zei daarop: ‘Ik zou daar een gouverneur kunnen aanstellen die 200.000 of 50.000 euro te besteden heeft en die geen enkele rol in het bestuur speelt, zoals ik al op verschillende plaatsen heb gedaan. *Ze praten de hele tijd over mij met hem; wat wil ik? Zijn minister in Parijs worden. Afgaande op wat hij me laatst zag, zou ik het niet lang volhouden; ik zou me voor het einde van de maand dood vervelen. Hij heeft Portalis, Crétet en zelfs Treilhard al vermoord, die ondanks alles een zwaar leven had; hij kon niet eens plassen, net als de anderen; hetzelfde zou mij overkomen, zo niet erger. Ik heb een goede band met deze mensen, het zijn goede mensen; ik moet bij hen blijven tot de jonge prins zijn groothertogdom komt in bezit nemen en zelfs nog twee of drie jaar hier blijven om hem in te werken; daarna ben ik oud, of liever gezegd, zijn we allemaal oud, en zal hij me naar de Senaat sturen om daar op mijn gemak te kletsen. Dit is mijn carrière; er is geen betere. Is het mijn geliefde Parijs dat mij zo kwelt, zoals zovelen? Hij zal me niet elk jaar verlof weigeren om daar wat tijd door te brengen; het is zelfs gepast dat ik kom om mijn begroting te presenteren en die persoonlijk te bespreken. Ik vind het belangrijk om de keizer te bedanken voor deze laatste gunst, omdat deze mij des te waardevoller is, omdat de keizer slechts datgene van mijn werk en gedrag weet wat hij moet vertellen aan zijn staatssecretaris van het Groothertogdom, wiens welwillendheid wellicht niet verzekerd is... Ik ben het ermee eens, vervolgt de keizer, dat R��derer geen al te beste bedgenoot is; maar ik weet waar hij de fout in gaat, en ik ben hier. [BEUGNOT, Memoires.]
168	Ik zou daar een militair zoals L..... of iemand anders neerzetten. Jij zou van hieruit de leiding hebben. Maar Beugnot is er al, hij is net zo goed als wie dan ook.’ ‘Sire, hij wordt in het land beschouwd als... ‘Spreekt hij een beetje Duits?’ ‘Nee, Sire. De Fransen spreken die taal nooit, behalve op een belachelijke manier. ‘En waarom? De Elzassers?... ‘Maar, Sire, de Elzassers zijn niet erg geschikt om Franse instellingen in Duitsland te vestigen. De heer Beugnot is de meest bekwame man, die ik ken om hen in het Groothertogdom te integreren.’ ‘Beugnot moet dit jaar dus daar blijven. Ik zou niet weten wat ik met hem aan moet. Ik heb geen plaats voor hem. Wie zijn die twee generaals hier?’ ‘Sire, Generaal Damas en Generaal Mack.’ ‘Mack, een huzarenofficier van de...?’ ‘Ja, Sire.’ ‘Wie is beter?’ ‘Sire, generaal Mack oogt meer militair, generaal Damas meer administratief.

	‘We zouden Damas als inspecteur voor de schouwingen kunnen aanstellen of hem hier in dienst kunnen nemen.’ ‘Sire, generaal Mack zou tegenwoordig een nogal corpulente huzar zijn. Hij is enorm. Hij trouwde met een meisje uit Béné Zech, in wie Uwe Majesteit belangstelling heeft getoond.’ ‘We zullen zien.’ * Zijne Majesteit vroeg mij of de beschikbare middelen in de schatkist van Düsseldorf gebruikt konden worden voor de bouw van een paleis voor de prins. Ik liet hen vervolgens de plannen zien voor de verfraaiing van Düsseldorf, die jaarlijks 40.000 frank kostten. Zijne Majesteit vroeg waar zij zou verblijven als zij naar Düsseldorf zou gaan. Ik zeg: ‘In La Vénérerie, een kwart mijl van de stad.’
169	‘Hoe groot is dat huis?’ ‘Kleiner dan Malmaison. Maar de prins heeft ook twee huizen, een in Berrath, de voormalige residentie van de prinses van Neuchâtel, en de andere in Bensberg.’ ‘Wat is de ‘grootte van Benrath?’ ‘Dat huis, inclusief de bijgebouwen, is groter dan Malmaison.’ ‘Hoe staat het met Bensberg?’ ‘Groter dan Saint-Cloud. Gebouwd van lokaal marmer, met oog voor detail. Het is het werk van Italiaanse architecten, die door Theodore naar het land waren geroepen, dezelfde architect, die een kartel naar dhr. de Turenne stuurde toen hij de Palts in brand stak en wiens vrouw een Medici was.’ ‘Waar ligt het?’ ‘Tussen Frankfurt en Düsseldorf, tegenover Keulen.’ ‘In dat geval heeft de prins meer paleizen dan hij nodig heeft. Men moet oppassen dat men geen paleizen onnodig bouwt.’ Zijne Majesteit bestudeerde de plattegrond van Düsseldorf, die ik hem had voorgelegd. Hij zei: ‘Dat zal ik allemaal bezien nadat de keizerin naar bed is gegaan. Ik ga een reis maken naar Nederland en deze nieuwe landen. Dan zie ik het zelf wel. Ik ben nu erg boos dat de vestingwerken zijn afgebroken.’ Ik herinnerde me, terwijl ik de verschillende gebouwen op het jachtterrein toelichtte, dat er in de stallen een zeer fraai Arabisch paard stond, dat meneer Beugnot graag aan Zijne Majesteit ter beschikking wilde stellen voor zijn persoonlijke dienst. De keizer vroeg hoe het daar terechtgekomen was. Ik antwoordde dat het voor de stoeterij was gekocht en afkomstig was van een diefstal, die tijdens de oorlog was gepleegd, uit de stallen van een hof in het noorden. De keizer stemde in met het verzoek van meneer Beugnot om het paard te sturen. Ik vroeg Zijne Majesteit of hij instemde met mijn overeenkomst met de heer de Lavalette betreffende de samenvoeging van de postdiensten van het Groothertogdom met die van Frankrijk en met de vaststelling van de compensatie, die aan het Groothertogdom zou worden betaald. Zijne Majesteit antwoordde: ‘Heel goed!’
170	2 februari 1811. De keizer vond de overzichten van inkomsten en uitgaven, die ik hem presenteerde, zowel voor de vorst als voor de staat, te veel kolommen bevatten.

	Over de kolom, die onderscheid maakt tussen wat op last van de overheid moet worden betaald en wat verschuldigd is, zei hij: ‘Dit is een rekening van de schatkist, geen rekening van de financiële dienst. De minister van Financiën beheert deze rekening niet.’ Ik: ‘Sire, de begrotingskolom lijkt mij ook overbodig. Het lijkt mij dat de aan Uwe Majesteit voorgelegde rekeningen moeten lijken op die van een gezinsman, vrij van de technische details van de boekhouding. De balansen van de Schatkist zijn bijvoorbeeld het toonbeeld van het vak.’ (<i>De Keizer lacht.</i>) ‘Dat klopt, dat beantwoordt alles, maar het is erg ingewikkeld. Zo'n document is uitstekend geschikt om op het bureau van Uwe Majesteit te leggen als garantie voor de nauwkeurigheid van eenvoudige, verantwoorde begrotingen en om er indien nodig naar te verwijzen. Maar het is niet leesbaar voor Uwe Majesteit. Hier presenteer ik slechts hypothetische begrotingen. Ze kunnen dienen als afleiding, maar niet als bron van vertrouwen. Het was noodzakelijk om de inkomsten te bestuderen voordat we een solide begrotingsbasis konden presenteren, die vervolgens een controle zou vormen op de werkelijke ontvangsten. We hebben echter nog niet genoeg tijd gehad om de werkelijke omvang van de inkomsten te kennen. De heer Beugnot heeft hard en goed gewerkt, maar Uwe Majesteit weet dat het u drie jaar heeft gekost om een degelijke begroting in Frankrijk op te stellen*’. *Graaf Beugnot, keizerlijk commissaris en voorzitter van de raad van het Groothertogdom Berg, had een scherpe berisping van de keizer ontvangen over deze begrotingskwestie en meende dat hij in ongenade was gevallen. ‘Ik kwam binnen,’ schreef hij, ‘met een uitdagende en bedroefde uitdrukking. De keizer was alleen in de salon, wandelend met de prins van Neuchâtel. Ik maakte twee diepe buigingen en bleef op afstand staan. Hij kwam naar me toe. ‘Welnu, grote dwaas, ben je tot bezinning gekomen?’ Ik buig nog dieper, zonder een woord te kunnen zeggen. De keizer grijpt me bij de revers vast en neemt me even bij de oren, wat het meest bedwelmende teken van gunst is voor degene, die het geluk heeft het te ontvangen. Alles wordt vergeten, hersteld, verfraaid door dit gebaar van imperiale familiariteit. Het gesprek begint. Ik ben gevoelig voor de zwakte en als men iets van mij wil bereiken, moet men mij treffen in de kalmte van deze natuurlijke gemoedstoestand; ik was plotseling weer genegen en dankbaar. De keizer verwijt me dat ik koppig ben geweest over de boekhoudkwestie, waarin ik ongelijk had. Ik heb het toegegeven en ik zou, als hij dat gewild had, ook ernstigere en even grote fouten hebben toegegeven. Wat andere zaken betreft, vraagt de keizer me waarom er overal balustrades op bruggen worden geplaatst? Ik zocht in mijn hoofd naar de reden toen hij antwoordde: ‘Zoek niet zo ver, het is gewoon om te voorkomen dat gekken zich in de rivieren storten... In Frankrijk zijn mijn ministers van Financiën en de schatkist uitstekend; desondanks heb ik balustrades nodig, omdat mijn vertrouwen steviger is gevestigd op de strikte naleving van de wet dan op het karakter van mensen. [BEUGNOT, Memoires.]
171	NAPOLEON. ‘Zelfs nu weet ik nog niet zeker wanneer ik het ga doen. De verliezen werden me vorig jaar meegedeeld op 12 miljoen; ze brachten er 19 miljoen op. Maar mijn begrotingen voor de overheidsinkomsten zijn niet minder nuttig voor mij, omdat ik er geen maak om de minister van Financiën tegen zichzelf op te zetten, maar om hem tegenover de minister van de schatkist te plaatsen. In uw land vervult dezelfde minister beide functies; daarom heb ik niet dezelfde zekerheid als in Frankrijk. In Frankrijk was er maar één ministerie; ik heb er bewust twee gecreëerd.’ ‘Sire, Uwe Majesteit onthult mij nu een mechanisme dat ik nog nooit eerder heb gezien.’ ‘Mijn begroting zorgt ervoor dat de minister van Financiën voortdurend tegenover de minister van de schatkist staat; de een zegt tegen me: ik beloof zoveel, we zouden

	zoveel moeten ontvangen; de ander zegt dat we slechts zoveel hebben ontvangen. Het is hun controle (tegenstelling) die mijn veiligheid garandeert.' 'Sire, ik zal dezelfde relatie hebben met de Keizerlijke Commissaris als de Minister van Financiën met de Minister van de Schatkist, want zodra ik een degelijke begroting heb en correspondentie met de belastinginners...' 'Men dient niet met de curatoren te corresponderen, maar met de directeuren. Het zijn de directeuren, die de stand van de inkomsten bekendmaken. Het zijn Collin en Duchâtel die mij op de hoogte houden van de status van mijn zaken.' 'De minister van Financiën zal komen en mij vertellen wat er precies aan de hand is.'
172	Een paar dagen geleden brachten de postdiensten 19 miljoen op; dat wist ik misschien al eerder dan hij. Hij zal me vertellen dat de landgoederen zoveel hebben opgebracht. Ik wist het; ik heb controle over alle onderdelen. Budgetschommelingen zijn geen reden om ze als nutteloos te beschouwen. Integendeel, budgetten worden pas aan het einde van het fiscale jaar definitief vastgesteld. Ik weet niet wat ik dit jaar zal ontvangen; de tijd zal het leren... We moeten een eerste begroting opstellen, dan een tweede en een derde voor hetzelfde fiscale jaar. Ik heb onlangs de begroting voor 1807 herzien. We passen onze prognoses aan op basis van de feiten, de geschatte inkomsten en de werkelijke inkomsten. Dat is het voorrecht van de minister van Financiën. Het is mijn afspraak met de minister van de schatkist. Op deze manier weet ik altijd wat ik te besteden heb. Een van de twee ministers is de belastingambtenaar; de andere is de uitgavenambtenaar.
173	XII FYSIOLOGIE VAN NORMANDIË. – HET HART EN DE PORTRMONNE. - OUDE EN NIEUWE ADEL. - DE KEIZER IN ALENCON. – ONDERZOEK NAAR DE PUBLIEKE OPINIE. – DE BISSCHOP IS EEN SLECHT IEMAND! e Eerste dagen van januari 1809. NAPOLEON. 'Parijs is altijd goed voor me geweest en Normandië?' Ik: 'Normandië is een egoïstisch land, dat wil zeggen, een wijs land, geregeerd door reflectie en gewoonte – door reflectie als het om handelen gaat, door gewoonte als het om kiezen gaat. Er zal geen actie worden ondernomen totdat de omstandigheden het succes van bewegingen beloven; ze worden zelfs niet gewenst: maar juist daarom zijn hun harten niet onwrikbaar voor de regering. Hun mentale gewoonten klampen zich altijd enigszins vast aan het oude regime, omdat ze verbeeldingskracht missen.' N. 'Maar in dat land, net als overal elders, bestaat er belangstelling voor de afschaffing van feodale rechten en de tienden, ze zouden niet willen dat die weer worden ingevoerd.' Ik: 'Zonder twijfel, Sire, daarom is de overweging gericht aan de huidige regering. Zij zijn eraan onderworpen. Zij betalen hun belastingen netjes, zij leveren hun diensplichtigenbijdrage.' N. 'Ze vechten goed. Ze hebben hun dienst uitstekend bewezen. Ik geloof niet dat er twijfel bestaat over hun genegenheid.'

	*Roederer bekleedde de senaatszetel van Caen, dat gevestigd was in Alençon.
174	Ik: 'Sire, ik geloof niet geheel dat er twijfel bestaat over de genegenheid; ik bedoel alleen dat het geen sterk en altijd aanwezig gevoel is in de harten van de Normandiërs: ten eerste omdat ze op het platteland geïsoleerde mensen zijn, die grotendeels van hun weiden leven en ten tweede omdat er in steden zoals Caen een slechte houding heerst onder de adel. Ik denk dat deze besluiteloosheid zou verdwijnen als Uwe Majesteit in dat land zou verschijnen. U bent er nog nooit geweest. De regering is er slechts een abstract idee: de persoon, die haar ziel en leven is, wordt nooit gezien. Omdat ze niet kunnen relateren aan een persoon wiens beeld voor hen aanwezig is, blijft wat ze horen, wat ze weten van uw wetten, uw decreten, uw heldendaden, dit alles voor hen geïdealiseerd.' N. 'Caen is altijd al slecht geweest; maar dat gold ook voor Rouen. Toen ik daar was, was het enthousiasme zo sterk en zo wijdverspreid dat de burgemeester M..., hoe noem je hem ook alweer?' Ik: 'Fontenai.' N. '... Fontenai kon het niet geloven. Mensen, die aan mijn macht hadden getwijfeld, werden meegesleurd door de stroom van anderen. Ze zagen in dat ze alleen zouden zijn.' Ik: 'Sire, ik twijfel er niet aan dat u in Caen een soortgelijk effect zou bereiken.' N. 'Geloof me, diep van binnen staan ze aan mijn kant.' Ik: 'Sire, ik twijfel niet aan de derde stand in de steden, maar alleen aan de oude adel.' N. 'U redeneert verkeerd. De vraag is niet of er een grote groep mensen is, die zich van mij afkeert, maar of er in elke klasse sympathie voor mij bestaat. Er zijn veel Fransen, die er tien hebben: in heel Europa is er wel iemand voor mij; er zijn mensen die sympathie hebben voor mijn wetten, een ander voor mijn wapens – er is er minstens één overal; het is alleen een kwestie van die sympathie aanwakken. Ik zal die in Normandië vinden.' Ik: 'Sire, een bezoek van Uwe Majesteit zal alles veranderen. Wanneer de edelen van de steden zien hoe geliefd u bent bij de burgers, zullen ze u maar al te graag volgen. Ze rekenen op de rust, die u bewaart, op het hof dat u hen toont.'
175	Dit komt doordat zij de rijken van de streek zijn. Ze geloven dat anderen net zo denken als zij, omdat er nooit een kans is geweest om hen tegen te spreken. De dagelijkse relaties tussen de burgers en de voormalige heren worden daardoor altijd gekenmerkt door een zekere minderwaardigheidscomplex. N. 'Generationaliseerd vastgoed wordt in Normandië net als ander vastgoed verkocht.' Ik: 'Nee, Sire, het wordt voor veel lagere prijzen verkocht.' N. 'Wat is het verschil?' Ik: 'Men investeert zijn geld niet op 3-jarige leeftijd in patrimoniale bezittingen; men investeert het op 5-jarige leeftijd in staatsbezittingen. Bovendien kon men de mentaliteit van de lokale bevolking afleiden uit wat er gebeurde met de vorming van een erewacht. De drie prefecten wilden er een vormen voor Uwe Majesteit. In Calvados en Manche waren er dreigementen en ik geloof zelfs daden, noodzakelijk. In Alençon is de zaak nog niet beslecht. De stad Alençon heeft zich goed gedragen.' N. 'Argentan is slecht, maar is het een goede zaak dat er erewachten zijn?' Ik: 'Ik geloof het, Sire. Dit verbreekt oude verbintenissen en schept nieuwe. Er is een ongelukkige situatie in de drie departementen van mijn senatoriale district: de prefecten zijn allemaal jongens. Dat betekent dat ze geen thuis hebben. De

	maatschappij is niet zoals het hoort: klikjes zijn geconcentreerd en de klassen mengen zich niet. In Alençon vond ik de gemeenschap van emigranten, die van degenen die gebleven waren, die van de adel, die van de ambtenaren, die van de gewone burgers. Ik bracht alle welopgevoede mensen bij elkaar. Ik was vergeten, Sire, dat één ding de oude edelen enorm verbittert: de creatie van nieuwe adellijke titels. De ontneming van hun titels was pijnlijk voor hen, maar ze hebben het uiteindelijk verdragen, omdat het tenminste geen ander effect had dan hen aan gelijkheid te onderwerpen. Maar sinds er nieuwe titels zijn, is hun situatie opnieuw veranderd en verslechterd; ze verkeren niet langer in een staat van gelijkheid, maar zijn in een staat van werkelijke inferioriteit terechtgekomen.'
176	N. 'Vergis u niet, de titels zijn ook zeer onwelkom bij de Derde Macht.' Ik: 'Ze misnoegen het deel van de Derde Stand, dat pretentius is, maar geen diensten te verlenen heeft. Dit misnoegt de bourgeoisie, die soldaat wordt niet. Integendeel: kinderen van alle standen dromen ervan soldaat te worden om onderscheiden van anderen. Het verlangen om zich te onderscheiden, om boven anderen uit te stijgen, is een nationaal sentiment; onderscheidingen vormen het principe van wedijver; maar er moeten voorzorgsmaatregelen worden genomen om de edelen niet te irriteren. Er zijn hier twee gevaren te verwachten: ofwel de nieuwe adel verpletteren als de oude herrijst, ofwel de oude veranderen in een stam van ontevreden mensen. Het is wenselijk dat dit lukt, maar geleidelijk en niet in één keer. Na verloop van tijd en vooral wanneer de tweede generatie van de nieuwe adel is aangebroken, zal deze haar titels met waardigheid dragen en er trots op zijn. De zoon is altijd edeler dan de vader: een titel, die de vader nu enigszins belachelijk draagt, zelfs als hij die verdiend heeft, zal zijn zoon op de juiste en waardige wijze dragen. N. 'Ikzelf geef die titels nooit.' Ik: 'Het is in de persoon van de zonen dat de waardigheid van de oude adel hersteld moet worden. Het is van de jeugd, dat Uwe Majesteit iets kan verwachten; het is de jeugd, die uw instellingen de toekomst in draagt en bovendien worden er voorwaarden aan hen gesteld. Als zij dienen, hebben zij een nieuwe aanspraak om de oude status terug te winnen en bovendien heeft Uwe Majesteit altijd meer te winnen door uw gunsten aan zonen te verlenen dan aan vaders. Door vaders te bevoordelen, bindt men niet altijd de kinderen; door de kinderen te binden, verzekert men de vaders. N. 'Dit systeem is nog niet ontwikkeld. We moeten twee jaar wachten.' Ik: 'Verschillende voormalige edelen in Normandië boden hun titels aan de prefect aan om erfrechtelijke bezittingen te verkrijgen; de prefect stuurde hen weg.'
177	N. 'De prefect mag de verzoeken niet afwijzen, hij moet ze allemaal doorsturen naar de aartskanselier.'* N. 'De bisschop van Orne is slecht.' Ik: 'Sire, dat weerhoudt de priesters er niet van om uw lof te zingen in Alençon. Op de herdenkingsdag van de Slag bij Austerlitz hoorde ik een predikant zeggen: 'Wat een eer voor God dat zo'n groot eerbetoon wordt gebracht door zo'n machtig genie!' De bewonderaars spitsten hun oren bij deze woorden: 'Wat een eer voor God.' N. 'Ze zijn voor mij allemaal zo.'* Ik: 'Sire, Alençon is bovendien de beste stad van het departement. Veel jongemannen uit adellijke families hebben zich vrijwillig aangemeld voor militaire dienst. Een aantal van hen maakt deel uit van uw lijfwacht, met name twee broers uit Ornan en een jongeman uit Courtillolles.' N. 'In welk korps?'

	Ik: 'Sire, in verschillende korpsen, maar de meesten bij de infanterie.' N. 'Ah! Ze zijn dus met pensioen!' <i>(De toon van de keizer deed me begrijpen dat Zijne Majesteit bedoelde: 'Het verbaast me niet dat ze goede onderdanen zijn; ze zijn rijk.')</i> *Het lijkt mij dat de wet prefecten alleen verplicht hun mening te geven wanneer de aartskanselier daarom vraagt. Ze zouden de verzoeken dus niet rechtstreeks aan hem moeten richten, maar de verzoekers moeten doorverwijzen naar de aartskanselier. [REDACTEURS.] *Vier dagen na dit onderhoud sprak de keizer de Staatsraad toe over een mandaat van de bisschop van Bayonne, waarin het eten van eieren werd geautoriseerd. Daarin stond dat Dien boos was en gepaaid moest worden; dat de oorlog het gevolg was van zijn woede: 'We pochen over onze overwinningen,' voegde hij eraan toe, 'maar ze zijn goed betaald met Frans bloed!' De vicaris-generaal, die dit mandaat opstelde, werd voor tien jaar naar Pignerol verbannen en, naar ik meen, de bisschop werd verbannen. De keizer haalde dit feit aan in verband met de oprichting van het Hooggerechtshof, waarover hij de Raad wilde laten spreken en hij zei bij deze gelegenheid: 'Ik ben genoodzaakt het recht in eigen handen te nemen, omdat er geen rechtbank is voor misdaden tegen de staat. Ik wil een georganiseerde rechtbank, zodat ik niet langer gedwongen ben mezelf te berechten.' [RÆDERER.]
178	Ik: 'Sire, bovendien heb ik in Normandië zeer duidelijk gemaakt dat twijfelachtige loyaliteit aan Uwe Majesteit gelijkstaat aan zelfvernietiging. Ik heb vaak gezegd, omdat ik het echt geloof, dat de meest dankbare persoon in het Keizerrijk de Keizer is, die geen enkele uiting van genegenheid onbeloond heeft gelaten, of die nu afkomstig was van provincies, steden of individuen.' * Alençon, 29 mei 1811. Hunne Majesteiten arriveerden rond 18.00 uur. De minister van Binnenlandse Zaken betrad het kabinet van de keizer. Zijne Majesteit ontbood mij vervolgens. Ik was daar van zeven tot half negen. NAPOLEON. 'Ben je hier pas een paar dagen?' Ik: 'Ik heb, conform uw bevelen, het keizerlijk hof op de 27e in Caen gevestigd.' N. 'Is dat goed gegaan?' Ik: 'Ja, Sire.' N. 'Wie is hier de prefect? Komt hij niet uit Toulouse?' Ik: 'Ja, Sire.' N. 'Is men er tevreden over?' Ik: 'Uwe Majesteit, in zakelijke aangelegenheden is hij een zeer betrouwbare man. Integriteit, rechtschapenheid, rechtvaardigheid. Er valt niets dan goeds over hem te zeggen. Voor het personeel is hij een beetje een wildebras. Hij begrijpt zaken beter dan de wereld en de maatschappij. In een land dat aan de Vendée grenst, is hij een nuttige man.' N. 'Zijn er in deze afdeling slechte figuren geweest? Wat is de ergste arrondissement binnen dit departement?' Ik: 'Sire, vijf of zes jaar geleden...' N. 'Is dat niet Mortagne?' Ik: 'Ja, Sire, maar dat is aanzienlijk veranderd.' N. 'Wie is de bisschop?' Ik: 'Hij is een Breton, die vroeger vicaris-generaal in Nantes was.'

	N. 'Ik dacht dat hij Duitser was, is hij goed?'
179	Ik: 'Hij is niet erg geliefd.' N. 'Waarom niet?' Ik: 'Vanwege zijn onverdraagzaamheid, omdat hij de mishandeling van beëdigde priesters overdreef.' N. 'Dus hij is een obstakel?' Ik: 'Ik geloof van wel.' N. 'Hoeveel dagen bent u nu hier?' Ik: 'Sire, ik ben hier pas sinds eergisteren.' N. (<i>ongeduldig</i>) 'Dat is niet wat ik je vraag! Heeft u sinds u senator bent meerdere dagen achter elkaar hier doorgebracht?' Ik: 'Sire, ik heb daar drie maanden verbleven.' N. 'Bent u bekend met het land?' Ik: 'Ja, Sire, vooral in de stad.' N. 'Wie is de belangrijkste man in dit land?' Ik: 'Dhr. Le Veneur.' N. 'En uit de stad?' Ik: 'De heer de Boisdeffre.' N. 'Dhr. Le Veneur, is hij geen generaal?' Ik: 'Ja, Sire, lid van het Wetgevend Lichaam. Het is een oude familie. Een van zijn voorouders, gouverneur van Rouen, gaf de stad over aan Hendrik III en weigerde, samen met de graaf van Hortes en Montmorin, de protestanten te laten afslachten. Hij is hier met een groot deel van zijn familie en wenst aan Uwe Majesteit voorgesteld te worden.' N. 'En die andere.' Ik: 'De heer de Boisdeffre is een voormalig soldaat, zoon, kleinzoon en achterkleinzoon van soldaten en vader van een jongeman, die in dienst van Uwe Majesteit is gesneuveld. Het is een familie, die altijd in dienst is geweest en altijd arm is geweest ze zouden behoefte hebben aan...' (<i>Onvoltooid.</i>) Alençon, juni 1811, 9 uur 's morgens. Bij het opstaan ontving de keizer de gebruikelijke grootse intocht en bovendien de prefect en de bisschop. Zijne Majesteit sprak direct daarna de onderkoning en de groothertog van Würzburg met de bisschop.
180	NAPOLEON. 'Bent u de bisschop van Sééz?' DE BISSCHOP. 'Ja, Sire.' N. 'Ik ben zeer ontevreden over u, u bent de enige bisschop over wie ik klachten heb ontvangen. U zaait hier verdeeldheid. In plaats van de partijen samen te voegen, maken jullie nog steeds onderscheid tussen constitutionele en onconstitutionele partijen. Jullie zijn de enigen in Frankrijk, die zich nog zo gedragen. Jullie willen een burgeroorlog. Die hebben jullie al gehad, jullie hebben je handen bevlekt met Frans bloed. Ik heb je vergeven en u vergeeft anderen niet! Ellendeling! Uw bisdom is het enige, dat zo in wanorde verkeert!' DE BISSCHOP. 'Sire, alles is hier heel goed...' N. 'U heeft een erg slechte circulaire gemaakt.'

	DE BISSCHOP. 'Ik heb het veranderd.' N. 'Ik heb je een jaar lang naar Parijs gehaald om u mijn ontevredenheid te laten blijken en niets brengt je tot inkeer! U bent een slecht voorbeeld. Neem ontslag, binnen het uur!' DE BISSCHOP. 'Sire...' N. 'Heeft u niet een burgeroorlog gevoerd? Ik heb u vergeven, u vergeeft mij niet! Ik sta niet toe dat u het nog eens doet.' De keizer zegt tegen de prefect: 'Stop de papierwinkel van zijn secretarissen.' De bisschop vertrok en de prefect ook. De keizer was diep ontroerd. Zijne Majesteit groette de opstandelingen, zonder met iemand te spreken, waarna ze zich terugtrokken. De keizer ontbood de minister van Binnenlandse Zaken; vervolgens ontbood Zijne Majesteit de bisschop en zijn vicarissen-generaal. Zij waren naar beneden gegaan. Ze werden teruggedroepen; ze kwamen weer naar boven en namen plaats in de ontvangstkamer. Een kwartier later bracht de kamerheer de twee vicarissen-generaal naar de studeerkamer van de keizer, maar niet de bisschop. Ik trok me terug.
181	XIII 1813. - NA DE NEDERLAAG. - DE MISAVONTUREN VAN MR. BEUGNOT. - KONING JOSEPH VERMAAKT ZICH'- DE PASSIE VOOR HET HEERSEN. – MORTEFONTAINE'- DE WIJNGAARD VAN ONZE VADER! - DE ZWAKTE VAN DE SENAAT.- OORLOG EN VREDE. - DE VIJAND AAN DE GRENS. 12 november 1813. De keizer liet me bij het opstaan roepen. Ik ging naar binnen en trof Zijne Majesteit alleen aan. NAPOLEON. 'Welnu. We hebben niets meer over in het Groothertogdom. Is er überhaupt nog iets gered?' Ik: 'Ik heb nog geen inzicht in de staat van de staatskas, maar ik vermoed dat meneer Beugnot minstens 400.000 tot 500.000 frank heeft gered.' N. 'Dit moet worden gestort in de Keizerlijke Schatkist.' Ik: 'Sire, ik heb nog steeds troepen in Frankrijk, ongeveer 3000 man. Ik zal Uwe Majesteit verslag uitbrengen zodra ik de nodige informatie heb.' N. 'Heeft dhr. Beugnot Düsseldorf verlaten?' Ik: 'Nog niet helemaal, maar alle financiële administraties bevinden zich op de linkeroever van de Rijn. De heer Beugnot staat met één voet op de rechteroever en met de andere op de andere. Graaf Nesselrode heeft besloten te blijven ik had van hem meer toewijding aan Uwe Majesteit gehoopt.' N. 'Maar het is heel goed mogelijk dat hij als gevangene komt.' Ik: 'De inwoners van Düsseldorf hebben hun maskers afgedaan.' *Na Leipzig was de keizer gedwongen de Rijn opnieuw over te steken. We bevinden ons in de schemering van het Keizerrijk.
182	Ze waren dolblij toen meneer Beugnot op een dag naar de linkeroever overstak, in de veronderstelling dat hij voorgoed vertrokken was. Hij keerde terug naar Düsseldorf en uitte zijn verbazing over die uitbundige vreugde; ze lachten hem uit.

	Bovendien richtten ze een nationale garde op. De kolonel is de eerste voorzitter. Zoiets was tijdens het keizerlijke bewind nog nooit voorgekomen.’ <i>(De keizer toonde noch verbazing noch verontwaardiging.)</i> Ik: ‘Metafysici geloven dat het de ideeën van de Franse Revolutie waren, die de opstand in Duitsland teweegbrachten.’ N. ‘Des te beter, ze zullen daar geweldige dingen bereiken en wij zullen dezelfde anarchie zien als in Frankrijk.’ Ik: ‘Het is ook hetzelfde systeem van vrijheid en gelijkheid dat Spanje op dit moment regeert. Daarom valt het Spaanse leger uiteen. De junta heeft de leiding, maar doet niets voor het leger. Het leger ziet hoe de Engelse troepen dagelijks royale rantsoenen krijgen, terwijl het zelf honger lijdt; het verspreidt zich daarom in guerrillagroepen en deze guerrillastrijders plunderen Engelse bevoorradingskonvooien.’ N. ‘Wat doet de koning van Spanje?’ Ik: ‘Sire, ik heb hem al drie weken niet gezien.’ N. ‘Zal hij kalm blijven?... Zal ik hem laten arresteren?’ Ik: ‘Sire, ik hoop van niet.’ N. ‘Spreek duidelijk, spreek; je moet het me vertellen.’ Ik: ‘Sire, ik geloof niet dat de Koning problemen veroorzaakt. De Koning heeft stemmingswisselingen, maar zijn verstand en zijn genegenheid zijn gericht op Uwe Majesteit. Ik had enige tijd geleden de eer een lange brief aan Uwe Majesteit te schrijven, waarin ik u de ware gemoedstoestand van de Koning heb uiteengezet. Ik zou het zeer betreuren als deze brief in handen van de vijand zou vallen.’ N. ‘Ik heb het ontvangen.’ Ik: ‘Het lijkt erop dat de koning tevreden zou zijn geweest als zijn verblijf in Mortfontaine niet op een ballingschap had geleken en als hij de vrijheid had gehad om voor zijn vermaak naar Parijs te komen.’
183	N. ‘Laat hem maar naar Parijs komen wanneer hij maar meisjes of Madame de Monte-Hermoso* wil zien. Ik keurde de minister van politie af vanwege de hindernis, die hij probeerde op te werpen. Maar wat wil hij eigenlijk? Droomt hij er nog steeds van om te regeren?’ Ik: ‘Sire, ik geloof het.’ N. ‘Wil hij de Spaanse troon nog steeds?’ Ik: ‘Sire hij denkt, neem ik aan, dat onderhandelen nog steeds mogelijk is.’ N. ‘Welnu! Ze willen hem niet. Ze vinden hem incompetent. Ze willen geen koning, die altijd met vrouwen verstoppertje of blindemannetje speelt. Zelfs zijn eigen vrienden zeggen dat over hem. Ze zeiden tegen me: Als ú de regering had overgenomen, was het allemaal voorbij geweest.’ * ‘De koning is afhankelijk van vrouwen, van zijn huizen, van zijn meubilair. Hij vertelde me in het Prado serieus, dat ik moest voorkomen dat mijn grenadiers zijn paleis zouden verstoren. Wat mij betreft, Saint-Cloud en de Tuilerieën interesseren me niet. Ze zouden ze in brand kunnen steken en het zou me niets kunnen schelen. Ik hecht geen waarde aan mijn huizen, geen waarde aan vrouwen en een beetje aan mijn zoon. Ik verlaat de ene plek en ga naar de andere. Ik verlaat Saint-Cloud en ga naar Moskou, niet vanwege mijn eigen smaak of die van mijn vrienden, maar puur op basis van een koele berekening.

	Ik heb duizenden, honderdduizenden mannen opgeofferd om hem in Spanje te laten regeren. Het was een van mijn fouten om te geloven, dat mijn broers nodig waren om mijn dynastie veilig te stellen. Mijn dynastie is veilig zonder hen. Het zal te midden van de stormen tot stand zijn gekomen, door de kracht van de omstandigheden. Alleen de keizerin kan dat garanderen. Zij bezit meer wijsheid en politiek inzicht dan zij allen.' *Hare Majesteit (de Koningin van Spanje) sprak slechts terloops over de geheime reizen van de Koning naar Parijs en ik begreep, ondanks de tactvolle formulering van haar woorden, dat zij deze reizen minder belangrijk achtte voor Uwe Majesteit dan voor haarzelf.' [REEDERER tegen de keizer.]
184	N. 'Het was Jérôme die ervoor zorgde dat ik mijn zaken in Duitsland verloor. Vandaag de dag zou ik er geen seconde voor terugdeinzen om Jozef in Spanje te hebben in plaats van Ferdinand. De Spanjaarden zullen altijd bondgenoten van Frankrijk blijven, uit eigenbelang. Ferdinand zal zich net zo min tegen mij keren als de koning (Jozef).' Ik: 'Sire, misschien verlangt de koning niet specifiek naar de kroon van Spanje, maar naar een kroon in het algemeen.' N. 'Welnu! Als ik de kroon van Italië scheid van de kroon van Frankrijk (ik heb nooit een positief resultaat behaald, of ik ze nu wil verenigen of scheiden), zou ik de onderkoning, een jonge man, die door iedereen geliefd en gerespecteerd wordt en die mij altijd trouw en eervol heeft gediend, terzijde kunnen schuiven? Hij heeft eer, de koning niet... Mijn schoonvader heeft geen eer, maar hij heeft religie. Filips II, ondanks zijn tekortkomingen was hij een ander mens dan de koning. Die Slag bij Vitoria, hoe hij die verloor! Hij weet helemaal niets van oorlogvoering en toch wil hij vechten. Hij wil zich onderscheiden in een immense kunst, die alle andere omvat, zonder er ook maar enig idee van te hebben! Hij vindt de kunst van oorlogvoering niets, terwijl de Confederatie Moreau uit Amerika laat komen om hen te verdedigen!' Ik: 'Sire, de koning had zijn eerdere mening over de krijgskunst aanzienlijk herzien toen ik hem in zijn hoofdkwartier in Saint-Pé zag. Hij leek de moeilijkheid en het belang ervan te erkennen.' N. 'Maar hij wilde zich vervolgens verantwoorden!' Ik: 'Het is waar, Sire, dat enige tijd later. Hij gaf toe dat hij zich misschien niet zo goed had voorbereid als Turenne, maar hij was ervan overtuigd dat de uitkomst van deze veldslag afhing van één enkele fout...' N. 'Een vergissing! Een vergissing! Ik ben degene die fouten maakt, iedereen maakt fouten; maar hij!...' Ik: 'Sire, zesendertig uur voor de slag was er geen verkenning van de vijand uitgevoerd; maarschalk Jourdan was ziek geworden.'
185	N. 'Nou, nee, mijn beste. Jourdan heeft hier niets mee te maken! Geen enkele dankbaarheid! Turenne! Het is inderdaad Turenne! Het was niet één fout op die dag, of de dag ervoor, die zijn ondergang veroorzaakte; het was een reeks blunders en onwetendheid gedurende de hele campagne. Een vergissing! Ik was degene die fouten maakte! Maar hij is er nog niet! Wat hem de das om deed, was dat hij generaal Rey aan de kant schoof en er niet in slaagde de rest van zijn leger gedurende de hele campagne te motiveren. Hij weet helemaal niets van oorlogvoering. Maar de vraag is wat ik ga doen.'

	Ik: 'Sire, de koning zou tijdelijk beter af zijn geweest in Poyanne dan in Mortfontaine. Ik heb niet begrepen waarom Uwe Majesteit hem dichter bij Parijs heeft laten verblijven, terwijl u niet wilde dat hij daar hof hield.' N. 'Dat is pure vleierij. Hij houdt van Mortfontaine; ik heb hem naar Mortfontaine gebracht. Zal hij zich laten arresteren? Spreek eens openhartig.' Ik: 'Sire, ik zie drie mogelijkheden: Uwe Majesteit blijft in Parijs en de vrede is bewaard gebleven of u bent afwezig en in oorlog of helaas is er een mogelijkheid voor een constitutioneel regentschap. Als Uwe Majesteit in Parijs zou zijn, zou de Koning daar ook zijn zonder dat dit zijn status als Frans vorst zou schaden. Dit lijkt mij vrij eenvoudig en zonder nadelen.' N. 'Prima! Maar wat als ik er niet ben?' Ik: 'Sire, aangezien de koning zich in Mortfontaine bevindt in een positie, die hij vernederend en onverdiend acht, kan ik niet zeggen waar zijn stemming, verveling of ledigheid hem toe zullen leiden. Maar ik geloof, in mijn geweten, dat de koning zijn verstand en genegenheid bij Uwe Majesteit en zijn plicht acht. In Saint-Pé heb ik ervaren wat de oude broederlijke gevoelens van de koning voor Uwe Majesteit voor hem kunnen betekenen. Na een lange woedeaanval, waarin de koning klaagde dat, zo zei hij, het Uwe Majesteit was, die hem uit Spanje verdreef en tot de leegte waartoe hij veroordeeld leek te zijn, zei ik tegen hem: 'Sire, u zult altijd verheven blijven boven de leegte; u zult altijd de oudere broer en de geliefde broer van de keizer blijven.'
186	Bij de vermelding van 'geliefde broer' verdween de vijandigheid van de koning plotseling als bij toverslag: 'Geliefde broer,' vervolgde hij, zijn toon zacht maar met een vleugje bitterheid; 'geliefde, geloof je dat echt?' 'Ja, Sire en het bewijs daarvan is dat u nooit een audiëntie bij de keizer hebt gehad zonder concessies van hem te verkrijgen, die zijn eigen systemen en opvattingen u misschien ontzegden; hoe komt het dan dat hij ze vervolgens verzachtte?...' En hij sprak lang en levendig genoeg over dit woord 'geliefde' om mij duidelijk te maken hoe belangrijk hij dit begrip vond.' N. 'Marmont vertelde me dat hij zichzelf als mijn oudere beschouwt, en dat hij nog steeds aanspraak maakt op deze titel: is er iets absurder? Oudste! Hij... Voor de wijngaard van onze vader, zonder twijfel!' Ik: 'In het geval van opening naar het regentschap, Sire.' N. 'O! In dat geval zou hij problemen veroorzaken, dat verwacht ik wel. Kijk maar naar de geschiedenis. Zo is het altijd al geweest. Het enige waar men rekening mee moet houden, is mijn afwezigheid. Alles is dit jaar heel vredig verlopen. Iedereen heeft goed voor me gezorgd. De keizerin is politiek gezien een stuk slimmer dan al mijn broers; deze jonge vrouw zou de situatie prima hebben aangepakt. Cambacérès was erg goed; de minister van politie was erg goed; meneer de Talleyrand was kalm. Dus bij mijn terugkeer had ik geen klachten over wie dan ook; niemand maakte zich druk. Er werden geen complotten tegen mij gesmeed zoals Fouché dat met... Talleyrand drie jaar geleden. Er is geen sprake meer van Bourbons, we kunnen duidelijk voelen dat het een hersenschim was, toen de geconfedereerde mogendheden als uitgangspunt namen dat de Bourbons zonder terugkeer werden uitgesloten. Maar als ik de koning en zijn goede vrienden Clemens van Ris en anderen hier zou hebben, zouden ze alles op zijn kop zetten. Ik: 'De koning zou bezig gehouden moeten kunnen worden.'

	N. 'Druk! Dat haat hij! Hij weet niet hoe hij zich moet vermaken. Konijnen doden, verstoppertje spelen, dat zijn zijn genoegens... Ik zou hem gouverneur van Rome kunnen maken; hij houdt van kunst, van vrouwen, het zou hem wel eens goed kunnen liggen.'
187	Ik: 'Ja, Sire, deze puur erefunctie zou een broer van de keizer zeer goed passen, maar Rome grenst aan het koninkrijk Napels.' N. 'Wat maakt dat uit? De koning van Napels zal vast wel weten hoe hij dat moet voorkomen...' Ik: 'Sire, ik bedoel dat het voor de koning moeilijk zal lijken om zich als gouverneur zo dicht bij een staat te bevinden, die hij als koning heeft geregeerd.' N. 'Nou ja! In Turijn!... Hij zal daar niet zo geliefd zijn als Borghèse.' Ik: 'Sire, Turijn ligt heel dicht bij Milaan!...' (<i>Niet afgemaakt</i>) Woensdag 17 november 1813. Ik arriveerde die dag om negen uur met de privé-gasten in Saint-Cloud. Nauwelijks waren we binnen of de keizer gaf opdracht om tafels klaar te zetten voor het spel. Zijne Majesteit ontbood me naar zijn privévertrek, waar ik tijd alleen met hem doorbracht. Het eerste woord luidde: De Senaat mist moed. Er is geen energie. Als er een beetje weerstand nodig was, zou ze bezwijken. Leeftijd draagt in grote mate bij aan deze zwakte. De toespraken van de Senaat zijn zwak. Ze hebben niet om vrede gevraagd zoals het hoort. Zo hoort het niet. Ze hadden er energie in moeten steken. Dejean was zwak. Zelfs de toespraak van de Senaatsvoorzitter werd afgekeurd. Dit land is eigenaardig; zelfs degenen, die het meest naar vrede verlangen, vinden dat er op een andere manier om gevraagd had moeten worden. Er is geen aristocratie in de Senaat...' Ik: 'Nee, Sire en zij is niet zo geconstrueerd dat zij ze zou kunnen hebben.' NAPOLEON. 'We hebben een aristocratie nodig. De aard van de aristocratie is immers om zich tegen de volksgeest te verzetten; de Senaat deelt deze geest en onderwerpt zich eraan...' Wat zeggen de mensen in de Senaat over mijn reactie?'
188	Ik: 'Sire, we hadden wellicht wat meer vredelievende woorden in uw toespraak gewenst; maar aangezien we weten, dat de voorzitter van de Senaat zijn toespraken aan Uwe Majesteit voorlegt, was het voldoende dat de toespraak van zondag de wens voor vrede uitdrukte, zodat de mensen konden zeggen: 'De keizer is niet ver van vrede.' De toespraak van de voorzitter wordt beschouwd als onderdeel van uw eigen toespraak.' N. 'Het klopt dat ik zijn uitspraken heb goedgekeurd. Ik wilde voorkomen dat de Senaat de algemene wens zou negeren. Maar hij had duidelijker moeten maken wat de omstandigheden vereisten om vrede te sluiten; men mag niet zonder middelen overkomen. Als de mobilisatie van driehonderdduizend man soepel verloopt, zal ik binnen drie maanden vrede hebben. Maar het moet wel op de juiste manier gebeuren. Ik zal geen oneervolle vrede sluiten, die de vijand alle mogelijke voordelen zou geven om vervolgens oorlog tegen mij te voeren.' Ik: 'Sire, ik denk dat de heffing zonder tegenstand zal worden ingevoerd. Iedereen ziet de urgentie van het gevaar: de Senaat voelde het ook. De resolutie van het senatus consultum wordt dan minder dan het gemor zoals dat van afgelopen winter. Maar er waren evenveel tegenstanders, achttien.'

	Ik: ‘Ja, Sire; maar er was niet zoveel bitterheid en afkeer te bespeuren bij degenen die voor het senaatsadvies stemden. Vorig jaar bevond de vijand zich tweehonderd mijl van de grens; dit jaar bevinden ze zich op ons grondgebied.’ N. ‘En hoe zit het met het publiek?’ Ik: ‘Sire, het was niet zo slecht voor Uwe Majesteit als vorig jaar.’ N. ‘Mijn beste, u vergist zich: het gaat veel slechter met hem.’ Ik: ‘Sire, wij zijn meer neerslachtig, minder onbeschaamd; we maken geen grappen, noch zingen we liedjes, zoals afgelopen winter misschien wel. We kreunen meer, omdat de ziekte is verergerd.’ N. ‘Waarom zijn er deze winter minder mannen dan vorig jaar?’
189	Ik: ‘Omdat de vijand voor de poorten staat, en ondanks al het lijden dat we door de oorlog hebben doorstaan en toch vertrouwen we alleen op uw arm om ons van deze plaag te verlossen.’ N. ‘Dat kan zo zijn. Iedereen is tegen de oorlog.’ Ik: ‘Nee, Sire, niet iedereen. Iedereen schreeuwt tegen de oorlog; maar onder hen die schreeuwen, zijn er sommigen voor wie er nog niet genoeg oorlog is, noch genoeg evaluaties. Deze mensen zijn te herkennen aan hun persoonlijke beledigingen aan uw adres; ze willen ondermijning en hopen daarop. Wat betreft de mensen van goede trouw, die oprecht gehecht zijn aan Uwe Majesteit en hun land, zij verafschuwen oorlog als een persoonlijk gevaar voor Uwe Majesteit; zij zijn van mening dat vroeger uw troepen uw veiligheid waarborgden, dat het nu Uwe Majesteit is die de veiligheid van uw troepen waarborgt; dat uw genialiteit niet langer volstaat om te bevelen, dat uw voorbeeld nodig is om de invloed van de nog niet geharde jeugd te beïnvloeden of te voorkomen. De angsten zijn zo groot en de genegenheid van deze mensen zo sterk, dat ik het aandurf om Uwe Majesteit iets te zeggen wat hij wellicht zal weigeren te geloven: dat velen Uwe Majesteit liever gematigde tegenslagen dan halve overwinningen hebben toegewenst.’ V b Hemel! Maar tegenslagen die de vijand tot aan de grens drijven! Mijnheer, ongetwijfeld is de dosis sterker dan we hadden gewild, maar we putten troost uit de gedachte van Montesquieu dat u, in plaats van de enige koning van Europa te worden, de machtigste zult zijn; en dat is beter. N. Hebben we het hier niet over de Bourbons? Mor. Nee, Sire, of hooguit een klein beetje; we weten dat de geallieerden ze terzijde hebben geschoven, en het zijn niet zomaar een paar salons in Parijs die beweren ze weer in ere te herstellen, terwijl Europa ze niet wil. N. De regent maakte in zijn toespraak, en dit is de eerste keer, duidelijk dat Europa niet voor hen vocht. >> Twee van hen kwamen naar Duitsland, naar de laatste campagne; het zijn verachtelijke mensen. Ze schreven aan Verzonden vanaf Outlook voor Android
190	190

	BONAPARTE VERTELDE ME... Bernadotte schreef een brief vol nietszeggende platitudes; ze vertelden hem dat hun wieg in hetzelfde land lag, dat ze net als hij Béarnais waren en dat ze hem daarom smeekten: er is niets ellendiger. Wat doet de koning van Spanje? Mor. Ik heb hem niet meer gezien sinds het interview waarover ik verslag heb uitgebracht aan Uwe Majesteit. N. Ik heb hem nog niet gezien: ik heb het zo druk! Het lijkt erop dat d'Azenza hulp nodig heeft: is hij een eerlijke man? Mor. Ja, heer. N. Ik heb hem hulp geboden. Die Spanjaarden hebben een zekere adel: ze vragen niet zoals de Italianen. Verzonden vanaf Outlook voor Android
191	Wij zouden het zeer op prijs stellen als we hier enkele teksten en citaten zouden kunnen plaatsen, zonder welke bepaalde passages uit Røederers Gesprekken voor de gewone lezer onbegrijpelijk dreigen te blijven. DE ZAAK VAN ERFENIS Vanaf jaar X voerde Røederer in de Staatsraad met grote energie en vaardigheid campagne voor erfopvolging. Als agent van Joseph en Lucien probeerde hij de consul onder druk te zetten, presenteerde hij zich als diens vertrouweling en bracht hij het principe van erfopvolging ter sprake tijdens de allereerste beraadslaging... In het dertiende jaar lijkt men in Jozefs entourage voor het eerst op te merken dat de plebiscietformule, waarin de term die Fabre de l'Aude zo slim had weggelaten uit de motie van de Curée was opgenomen, op de een of andere manier de artikelen V en VI van het Senatus Consultum ongeldig maakt, die de erfopvolging van Jozef en Lodewijk garanderen. Deze formule is als volgt opgevat: Keizerlijke waardigheid is erfelijk in de directe, natuurlijke, wettige en geadopteerde afstammelingen van Napoleon Bonaparte en in de directe, natuurlijke en wettige afstammelingen van Joseph Bonaparte en Louis Bonaparte, zoals bepaald in de Akte van de Grondwetten van het Keizerrijk van 28 Floréal, Jaar XII. De geïntroduceerde ambiguïteit was zeker niet zonder opzet, en het weglaten van Joseph en Louis, de aanduiding van hun afstammelingen, duidt op een weloverwogen plan. Dit is echter een punt van discussie; uitsluiting wordt niet expliciet genoemd. Røederer had zichzelf tot rapporteur benoemd en interpreteerde als zodanig het plebisciet: hij prees daarom des te meer de verdiensten van Joseph en zijn rechten, waaraan hij geen moment twijfelde: Hoe, zei hij, had de natie dit middel tot redding

	niet kunnen omarmen, gezien de verheven personen die de natuur daar naast haar leider had geplaatst; deze broeders wier talenten, deugden en genegenheid, die hijzelf al lang had bewezen in al zijn loopbaan, de natie net zo dierbaar waren geworden als hemzelf; en hij merkte op dat een van hen al enige tijd door zijn tijdgenoten was ingewijd in de ideeën en principes waaraan Frankrijk vandaag de dag zijn glorie ontleent, dat de Republiek zoveel belangrijke diensten heeft ontvangen, wiens bekwaamheid in verschillende opeenvolgende onderhandelingen en wiens wijsheid in raadgeving zo treffend werd bevestigd voor u, senatoren, toen hij ook wilde deelnemen aan de nationale wraak die Engeland bedreigt, en die zo bijzonder geïnteresseerd is in de glorie van de held die ons regeert en in het behoud van... Verzonden vanaf Outlook voor Android
192	192 Documenten van zijn werk! Het was noodzakelijk voor de natie om, met het zegel van haar vertrouwen, een persoon te zien die zo bekwaam was om de dolken uit de handen te laten vallen van de schurken die hadden kunnen rekenen op de schommelingen van een minderheid of op de wanorde van een interregnum. Alles is erin terug te vinden, niet alleen de verdediging van Joseph, maar ook de aanval op adoptie, de onderliggende heropleving van de hele theorie die eerder was verworpen, en de opportunistische intimidatie van een minderheid. De formulering is ongetwijfeld zorgvuldig gekozen, en het is aannemelijk dat dit opzettelijk was. [Frédéric MASSON, Napoleon en zijn familie, deel II.] DE BRIEFWISSELING VAN FEBRUARI 1809 Parijs, 6 februari 1809. Mijn broer, ik heb je brieven van de 24e en 25e ontvangen. Het is mijn bedoeling dat de bezittingen van de veroordeelden bij mij blijven. De manier om de families in Spanje te beschermen, is ervoor te zorgen dat het niet in jouw macht ligt om ze terug te geven. Ik ben ontzet dat het systeem in Madrid verandert en dat ze daar te toegeeflijk worden. Ik vind niets erger dan dat ze de gevangenen daar hebben laten blijven, dat ze met de bevolking hebben laten praten en dat ze drieduizend van hen hebben ingezet om regimenten te vormen. O'Farill heeft het erg mis gehad door toe te staan dat het Spaanse leger werd ontbonden. Willen we herhalen wat er een jaar geleden rond deze tijd is gebeurd? De gevangenen moeten naar Frankrijk worden gestuurd; en als er regimentsofficieren moeten worden gevormd, kunnen die aan het hoofd worden geplaatst van betrouwbare officieren, niet van gevangenen, maar van deserteurs en van degenen die het opstandige leger willen verlaten. Ik ben in Frankrijk een regiment aan het oprichten dat voornamelijk bestaat uit gevangenen, met name degenen die daar het langst vastzitten.

	Ik ben van mening dat het noodzakelijk is dat u streng optreedt en niemand valse en voorbarige hoop laat koesteren; anders zullen degenen die u opnieuw bewapend hebt de Fransen vermoorden en bij het minste of geringste aanleiding hun wapens tegen u keren. Het is jammer dat de leden van de Castiliaanse raad, nadat ze waren gearresteerd, niet naar Frankrijk mochten komen. Een verblijf van twee of drie jaar in Frankrijk zou hen van gedachten hebben doen veranderen, en ze zouden nuttige burgers zijn geworden. NAPOLEON. Verzonden vanaf Outlook voor Android
193	BONAPARTE VERTELDE ME... 193 Madrid, 19 februari 1809. Sire, ik zie met verdriet in uw brief nr. 2 dat u, wat de zaken in Madrid betreft, luistert naar mensen die er belang bij hebben u te bedriegen; u hebt geen volledig vertrouwen in mij, en toch is de situatie zonder dat vertrouwen onhoudbaar. Ik zal niet herhalen wat ik al meerdere malen over de staatsfinanciën heb geschreven. Ik wijd al mijn energie aan staatszaken van zeven uur 's ochtends tot elf uur 's avonds. Ik heb geen cent over om aan wie dan ook te geven. Ik ben in mijn vierde regeringsjaar; ik zie mijn lijfwacht nog steeds in de eerste jas die ik ze vier jaar geleden gaf. Ik ben het doelwit van alle klachten; ik moet alle vooroordelen overwinnen. Mijn werkelijke macht reikt alleen tot Madrid, en zelfs in Madrid word ik dagelijks gedwarsboomd door mensen die boos zijn dat hun systeem niet langer in zwang is. Ik word ervan beschuldigd te toegeeflijk te zijn. Op dit moment zouden ze oneervol zijn als ik strenger zou zijn en hen aan de rechtbank zou willen uitleveren. U hebt het bezit van tien families in beslag genomen. Het is al meer dan verdubbeld; alle bewoonbare huizen worden bezet door gevangenenbewaarders. Tweeduizend bedienden van de gevangengenomen mensen zwerven over straat; ze bedelen allemaal; de meest brutale proberen mijn officieren te beroven en te vermoorden. Al diegenen die samen met mij het Koninkrijk Napels hebben opgeofferd, zitten nog steeds op borgtocht vast. Zonder kapitaal, zonder bijdragen, zonder geld, wat kan ik doen? Dit hele beeld, hoe het ook moge zijn, is niet overdreven, en zoals het er nu voor staat, zal het mijn moed niet breken; ik zal dit alles overwinnen. De hemel heeft me alles gegeven wat ik nodig heb om de obstakels van het leven en mijn vijanden te overwinnen; maar wat de hemel me heeft ontzegd, is een organisatie die bestand is tegen de beledigingen en meningsverschillen van hen die mij zouden moeten dienen, en bovenal tegen het ongenoegen van een man van wie ik te veel hield om hem ooit te willen haten.

	Dus, heer, als mijn hele leven u niet het blindste vertrouwen in mij geeft, als u oordeelt dat u mij moet omringen met kleine wezens die mij in mijn eigen ogen doen blozen, als ik zelfs in mijn hoofdstad beledigd moet worden, als ik niet het recht heb om de gouverneurs en bevelhebbers te noemen die altijd onder mijn toezicht staan, die mij in de ogen van de Spanjaarden doen blozen en die mij alle middelen ontnemen om goed te doen; als u mij niet wilt beoordelen op de resultaten en toestaat dat er over elke kwestie een rechtszaak tegen mij wordt aangespannen, in dat geval, heer, heb ik geen andere keuze. 7 Verzonden vanaf Outlook voor Android
194	194 Documenten Ik ben alleen koning van Spanje dankzij de kracht van uw wapens; ik zou dat ook kunnen worden door de liefde van het Spaanse volk, maar daarvoor moet ik op mijn eigen manier regeren. Ik heb u vaak horen zeggen: ieder dier heeft zijn instinct, en ieder moet dat volgen. Ik zal koning zijn zoals het een broer en vriend van Uwe Majesteit betaamt, of ik keer terug naar Mortefontaine, waar ik niets anders zal vragen dan het geluk om zonder vernedering te leven en met een zuiver geweten te sterven. Alleen dwazen houden langdurig vast aan onjuiste standpunten. Veertig jaar leven heeft me niets geleerd, behalve wat ik al op elke leeftijd wist: alles is ijdelheid; alleen iemands goede geweten en zelfrespect zijn waar. Een Spanjaard vertelde me over de opdracht die hij had gekregen om maarschalk Duroc dagelijks een nauwkeurig verslag van mijn gedrag uit te brengen. Er zijn klachten dat ik vijf raadsleden uit Castilië heb teruggebracht, terwijl er vijftien op vrije voeten zijn gebleven. Waarom? Hun huizen waren tijdens hun reis geplunderd, enzovoort. Sire, ik lijd hier zo veel als ik kan verdragen; ik verwacht en verdien niets anders van u dan troost en aanmoediging. Als het anders is, wordt de last ondraaglijk en zal ik vertrekken voordat het me verplettert. Als er een man op aarde is die u meer acht of liefhebt dan ik, dan kan ik geen koning van Spanje zijn, en mijn geluk gebiedt me om daarmee te stoppen. Ik schrijf alles op wat ik denk, want ik wil je niet bedriegen; dan zou ik mezelf bedriegen. Ik heb geen beschermer aan uw zijde nodig; mocht dat ooit veranderen, dan trek ik me gewoon terug. Ik zal uw beste, en misschien wel uw enige, vriend zijn, mijn hele leven lang. Wil ik koning van Spanje blijven, dan moet u hetzelfde voor mij voelen. Ik heb veel geleerd van illusies; de illusie van uw vriendschap bestaat nog steeds, en als die noodzakelijk is voor mijn geluk, mag ik niet langer het risico lopen die te verliezen door de dwaas uit te hangen.

	JOSEPH NAPOLEON. [De exacte tekst van het antwoord van de keizer, gedateerd 27 februari 1809, is te vinden in een voetnoot op pagina 137.] Verzonden vanaf Outlook voor Android
195	BONAPARTE VERTELDE ME... BONAPARTE EN LOUIS XVIII 195 De graaf van Provence, een vorst begaafd met tact en geestigheid, had de fout gemaakt om zelf aan generaal Bonaparte te schrijven en hem verschillende brieven gestuurd die hij waardevol achtte, maar die dat niet waren en die slechts één ding bewezen: de algemene illusies van emigratie. Hier volgt de eerste van deze brieven: 20 februari 1800. Ongeacht hun uiterlijke gedrag, mannen zoals u, mijnheer, wekken nooit bezorgdheid. U hebt een vooraanstaande positie aanvaard, en daar ben ik u dankbaar voor. U weet als geen ander welke kracht en macht nodig zijn om een groot land gelukkig te maken. Red Frankrijk van zijn eigen woede, en u zult de grootste wens van mijn hart hebben vervuld; herstel haar koning, en toekomstige generaties zullen uw nagedachtenis eren. U zult altijd te belangrijk voor de staat blijven om de schuld van mijn voorouders en mijzelf met belangrijke posities terug te betalen. LOUIS. De eerste consul was zeer verrast bij ontvangst van deze brief en bleef onzeker, niet wetend of hij moest antwoorden. De brief was hem doorgestuurd door consul Lebrun, die hem zelf van de abt de Montesquiou had ontvangen. De eerste consul, die aan het begin van zijn ambtstermijn met een veelheid aan zaken bezig was, liet de tijd verstrijken zonder te antwoorden. De prins, ongeduldig als een emigrant, schreef een tweede brief, die nog meer de goedgelovigheid van zijn partij aantoonde en nog betreurenswaardiger was voor zijn waardigheid. Hier volgt die brief: Generaal, u moet al lang geweten hebben dat u mij zeer hoogacht. Als u aan mijn vermogen tot dankbaarheid twijfelde, bepaal dan uw eigen positie en het lot van uw vrienden. Wat mijn principes betreft, ik ben Frans: van nature mild, en dat zal ik ook blijven. Nee, de overwinnaar van Lodi, Castiglione en Arcole, de veroveraar van Italië en Egypte, kan ijdele roem niet verkiezen boven ware glorie. U verspilt echter kostbare tijd: wij kunnen de vrede in Frankrijk verzekeren; ik zeg "wij" omdat ik Bonaparte hiervoor nodig heb, en hij zal dat niet doen. Ze zouden het zonder mij kunnen. Generaal, Europa kijkt naar u, glorie wacht op u, en ik sta te popelen om de vrede terug te brengen naar mijn volk.

	LOUIS. Verzonden vanaf Outlook voor Android
196	196 Documenten Deze keer meende de eerste consul dat hij niet aan een antwoord kon ontkomen. Diep van binnen had hij nooit getwijfeld over wat hij met de afgezette prinsen moest doen. Los van zijn ambities, beschouwde hij de terugkeer van de Bourbons als onpraktisch en rampzalig. Uit overtuiging wees hij hen af, hoe groot zijn verlangen om heerser over Frankrijk te worden ook moge zijn. Aan de hand van de tekst van zijn brief zelf kunnen we alleen de grootsheid van zijn reactie op de onbezonnen stap van de verbannen prins beoordelen. Parijs, 20 Fructidor, jaar VIII [7 september 1800]. Mijnheer, ik heb uw brief ontvangen; ik dank u voor de eerlijke dingen die u mij schrijft. Je wilt vast niet terugkeren naar Frankrijk; je zou over vijfhonderdduizend lijken moeten lopen. Offer je eigen belangen op voor de vrede en het geluk van Frankrijk; de geschiedenis zal het niet vergeten. Ik ben niet ongevoelig voor het leed van uw familie: ik draag graag bij aan een aangenaam en rustig pensioen. BONAPARTE. [THIERS, Geschiedenis van het Consulaat en het Keizerrijk.] VERZENDING VAN EEN BEUGNOT Ræderer, als staatssecretaris van het Groothertogdom, onderhield contact met M. Beugnot, die daar woonde en als bestuurder fungeerde. M. Beugnot correspondeerde dagelijks met hem over zijn handelingen; via hem communiceerde hij hiërarchisch met de keizer. M. Beugnot, zachtaardig, flexibel, aanpasbaar en scherpzinnig, was van een heel ander kaliber en temperament dan Ræderer, wiens welwillendheid hij met argwaan bekeek en wiens ietwat bittere uiterlijk hij weerzinwekkend vond. In zijn recent gepubliceerde memoires (1866) doet hij geen poging om deze natuurlijke antipathie en dit verschil in toon te verbergen (deel I, pagina's 312, 391-396): hij erkent echter uiteindelijk dat de lastige man op een gegeven moment zeer mild en bijna goedaardig werd; en gedurende de acht dagen die Ræderer in 1811 bij hem thuis in Düsseldorf doorbracht, leerden ze elkaar beter kennen. Deze passage komt uit de memoires van

	Verzonden vanaf Outlook voor Android
197	BONAPARTE VERTELDE ME... 197 Beugnot, hoewel doorspekt met ironie, is het citeren waard en laat zien dat deze twee dienaren van het Keizerrijk, de verfijnde Champenois en de ruige Messin, in wezen misschien niet zo tegengesteld en antagonistisch waren als ze zelf dachten: [Meneer Ræderer, zo vertelt Beugnot, volgde de keizer niet; hij bracht nog acht dagen in mijn huis door en toonde zich veel milder en bijna goedaardig. Ik wist dat hij met afgunst had gezien hoe de keizer mij behandelde, vooral in staatszaken, en dat zijn klachten, al dan niet opzettelijk, de keizer hadden bereikt, die had geantwoord: Ræderer is een dwaas als hij de reden voor het verschil niet inziet: hij volgt mij, en Beugnot blijft.] Meneer Raederer, die de verwijten van de keizer over mijn gebrek aan onderdak, meubilair en decoratie benadrukte, nam de moeite uit te leggen wat hij in mijn plaats zou hebben gedaan om in deze gemakken te voorzien. Hij toonde een verfijnde smaak, een gevoel van welzijn en een grondigheid in alles wat men nooit van hem zou verwachten. Ik besepte dat hij niet onbekend was met de schone kunsten; hij noteerde enkele ideeën voor de verfraaiing van de stad Düsseldorf, die nuttig bleken. We namen afscheid met dezelfde gemoedstoestand als waarmee we elkaar hadden ontmoet, hoewel de wrijving van vijftien dagen nauw samenzijn de scherpte en intensiteit enigszins had verzacht. [SAINTE-BEUVE, maandagchats, T.V.] Verzonden vanaf Outlook voor Android